

STELA

SŁOWNIK GWAROWY CZECHOWICKI, A-Ż

Mowa cieszyńska okolic Czechowic-Dziedzic

(północno-wschodnia odmiana gwary cieszyńskiej dialektu śląskiego)

Słownik gwarowy, frazeologiczny, etymologiczny zawiera około 3000 haseł, 300 frazeologizmów, 900 odniesień do źródeł etymologicznych, około 700 przykładowych zdań z żywej gwarowej mowy, ponad 70 odniesień do mitologii.

10. Czechowice-Dziedzice, mozaika fotografii

Autor słownika

Zdzisław NOWROTEK

Konsultacja naukowa, współpraca, korekta słownika

Kamil CZAIŃSKI, Instytut Sławistyki PAN

Korekta i konsultacja Maria Nowrotek

Konsultacja w zakresie słownictwa i wymowy

Bernadeta Zawada

Informacji z zakresu słownictwa gwarowego udzieliło ponad 60 osób, które zostały wymienione w rozdziale *Informatorzy i konsultacje*.

A

abo – albo

abo baji – albo też, a nawet

achtlik, achtliczek – kielich wódki 1/8 l, tj. 125 ml |<niem. acht – osiem>

adwyntni – adwentowy: *W adwyntnich dniach dziecka chodziły na roraty z lampionami.*

|<łac. adventus – przyście>

adyć – przecież

agryz – agrest

ajbiysz – zioło prawoślazu: *Starka nazbiyrali na krzipote kosz ajbiyszu.* |<niem. Eibisch>

aji – też, także |<por. słowac. i moraw. aj>

ajnfachowo *frekw.* – niefachowo wykonana praca, byle jak, niestarannie |<niem. einfach>

ajntop *frekw.* – posiłek, obiad jednogarnkowy |<niem. Eintopf>

akuratny *frekw.* – ułożony, kulturalny, porządny: *Paniczka była moc akuratno, zapłaciła, nawet reszty nie wziyna.* |<niem. akkurat>

alamuniowy *frekw.* – aluminiowy

ała – 1. okrzyk bólu: *Ała, przestój, bo mie boli!* 2. **mieć ała** – być głupim

amolet – 1. naleśnik 2. duże uszy *przen.:* *Mioł uszy jak amolety.* |<fr. omelette>

amper – wiadro: *We waszkuchyni stoł lawór do mycio szkorup, amper z czerstwóm wodóm, a na pomyje kibel.*

amyn *frekw.* – amen

ancug – garnitur: *Jak synek dorós i był już stószny karlus, uszyli mu ancug, żeby móg galanić.*

|<niem. Anzug>

anglicko choroba – krzywica: *Boroczka była od małego krziwo, godali, że od anglicki choroby.*

aspóń – przynajmniej, chociaż |<czes. aspoň>

asynt *frekw.* – pobór do wojska: *Pizło mu dwacet, jak stanył do asyntu.* |<niem. assentieren>

aże – aż

B

ba, bakany *dziec.* – brzydki

baba truć diobła – kobieta odważna, niebojąca się nikogo, taka, której nawet diabeł się boi [HP]

babrok *frekw.* – brudas

babski drzist – imbir, miód turecki: *W odpustowych budach leżało na sztandach mocka roztolicznych fidrygałów, najlepszy we smaku był zaś babski drzist.* [ZN]

babuć – prosiątko: *Dwa babucie, prosie, kormik i bagóniok, to był cały ich statek.*

bachory – 1. wnętrzności, jelita |<por. czes. bachor, bachoř > 2. nieznośne dzieci, nieślubne |<por. hebr. bachur – chłopiec>

bachórz – brzuch: *Każdy masorz mo wielki bachórz.* |<por. czes. bachor, bachoř – część żołądka lub potocznie duży brzuch>

bachrato – brzuchata z powodu ciąży: *Wywiyźli boroke na roboty, a nazoć wróciła bachrato.*

bachraty, bachroczek – brzuchaty z powodu otyłości, grubasek |<por. czes. bachratý>

backa – łąpa, dłoń: *Burek, dej backi!* |<por. czes. packa>

bagany – ciężkie buty robocze |<por. czes. bagančata, węg. bakancs – wysokie buty>

bago *frekw.* – tabaka do żucia: *Póďtecie sómsiedzie, załóžymy se bago.*

bagóniok – tucznik

baji – nawet, zgoła: *Panoczek był z daleka, może baji ze zagranice.* [ZN]

Bajerka – potok wyprowadzony z rzeki Wisły w dzielnicy Bajerka w Skoczowie, wpływa obecnie do Zapory Goczałkowickiej

bajs – kęs, gryz

bajsnyć – ugryźć: *Nadyć dej se kapke bajsnyć tej żymyty.* |<niem. beissen>

bajtel – dziecko, smarkacz: *Sumeryjo z tóm dziotłóm, ojca ni ma, a bajtel w dródze.* |'za bajtla; to było jeszcze za bajtla' – gdy jeszcze byłem dzieckiem |<niem. Buttel>

bajtlik, bojtlik, bojtliczek – 1. tobołek, węzełek, sakiewka 2. worek na tytoń |<niem. Beutel – torba>

bajtlować – przygadywać, zalecać się, umizgiwać: *Piykno była, tóz ji wszyjscy bajtlowali.*

bajzlować – imprezować: *Doś by tego bajzlowanio, chytać sie roboty!* |<niem. Beisel – speluna>

bakany *dziec.* – brzydki

bal, balón, fuzbol – piłka do gry, gra w piłkę nożną |<niem. Ball>

balóniok – wóz na gumowych kołach: *Kiesi były rafioki, nim balónioki nastaty.*

bałamónić – bałamucić, zwodzić, wykręcać się, mówić nieprawdę

bałamónt – bałamut, zwodnik |'Siedź w kącie bałamóncie, nóńdóm cie.'

bałuszkować – baraszkować: *Dziecka se piyknie bałuszkowały, poka sie kieryś nie rozryczoł.*

bałuszónka *rzad.* – mięta [JW], [ZW]

bambetle *frekw.* – zawiniątka, tobołek z różnymi rzeczami

bandla, bandliczka – wstążka zawiązana w kokardę we włosach |<niem. austr. Bändel>

bandurzić, bandur – przeszkadzać, hałasować, tłuc się; nieznośne dziecko |<od nazwy chorwackich jednostek wojskowych z wojen śląskich>

bandurzić – przeszkadzać, hałasować, tłuc się

bandzioch *frekw.* – brzuch

banhof *frekw.* – dworzec kolejowy |<niem. Bahnhof>

bankrocić – bankrutować: *Nasioł na wszystkim polu rapsu i o mało na tym nie zbankrocił.*

bankrot – bankrut |'być bankrotem, zbankrocić' |<niem. bankrott, wł. banca rotta>

bantować – hałasować, tłuc się

baraba – chuligan, zbój: *Ka jakich barabów dzisio we świecie nie brakuje.* |<bibl. Barabasz>

baranica *frekw.* – zimowa czapka futrzana

barankula *rzad.* – jakła na okres zimowy ocieplana od wnętrza owczym futrem

barón – baran

barzoł – bagno, mokradła: *Siedź tam pieruchu w tym barzole i dali fyrtej i pyrtej, ale do mnie nie przichodź po fyrtum–pyrtum!* [ZN_O] |<starop. bara – bagno>

- barzi** – bardziej; **nejbarzi** – najbardziej: *Opica nejbarzi była rada, jak ji kto słodkich gruszek prziniós.* |<starop. barzi>
- bas** – brzuch
- basiok** – grubas
- baszard** – mieszaniec Ślązaka i nie-Ślązaka |<łac. bastardus – mieszaniec>
- bebechy** *frekw.* – wnętrzności
- bebok** – straszdyło: *Jak bydziesz spórny, to cie bebok porwie!* |<mit. słow., starop. bobo – strach>
- bechnyc** – upaść, przewrócić się: *Bechły sobóm nazgane.* (upite) [AW]
- becoki** – duże ziemniaki: *Ozbiyrane ziyymioki ściepowoł do gruby, becoki zaś skłodoł we brogu.* [ZN_Z]
- becyrk** – urząd |<niem. Bezirk>
- bednorka** – 1. metalowa obręcz beczki 2. uziemienie instalacji elektrycznej
- bekany** *dziec.* – brzydki
- belóntać, pelóntać** – 1. plątać: *Belóntoł sie po placu, aż sie ganc stracił.* 2. zagubić: *Kaj mi sie ta sznuptychła zabelóntała?*
- bera** – opał używany do samodzielnego wypalania cegieł
- berać** – gawędzić, **bery** – bajki, opowiadki: *Wieczorami starka wyrządzała dzieckóm bery i bojki.* |<niem. beraten – doradzać, omawiać>
- berdyja** – bestia, wielki zwierz |<mit. słow., starop. – potwór>
- beskurcja, dawn. beskurcyja** – 1. łobuz; *pierw.* bez krucy, czyli bez krzyża, tj. bezbożnik 2. bydlę, potwór, bestia |<łac. bestia, mit. śląsk. bezbożny> bestia: *Do wiyrzbin na Burzeju splągła sie kiesi beskurcja, kónsko głowa na pajęczych nogach.* [ZN_D]
- bestyja** – bestia, częste wyzwisko: *Ty bestyjo jedna, nie chcym cie znać!* |<łac. bestia – zwierzę>
- betlyjka** – stajenka bożonarodzeniowa: *Na Gody pod drzewkym stawiało sie betlyjke.* |<por. czes. betlém>
- bez** – przez
- bez tydziyń** – w tygodniu
- bez uroku** – zaklęcie zabezpieczające przed urokiem: *„Bez uroku” – pedziała Wikcia, jak uwidziła prawoka, a był to piyrszy grzib na grzibobranu.* [ZN_O] |<mit. śląsk. – zabezpieczenie przed urokiem, odczynienie uroku>
- bezmała, bezmali** – podobno
- bezrok** – w przyszłym roku: *Na bezrok trzeja bydzie nasioć wiyncy obilo.*
- beztóż** *dawn.* – przez to, że
- bicwón** – leń, obibok: *A to bicwón jedyn, wiyncy go leżmo uwidzisz niż stojmo przy robocie.*
- bicygiel** – rower: *Nadyć bicygiel zech se kupił i na tym bicyglu paskudnie rąbnył w łeb.* [ZN_R] |<ang. bicycle>
- biczysko** – bat |‘chłop, że za biczyskim by sie schowoł’ – bardzo chudy
- bić** – *tu:* dzwonić |‘bić na Anioł Pański’; ‘bić na paciyrze’ – sygnał dzwonu z wieży kościelnej na modlitwy

biedrziniec – zioło przeciw bieguncce |<por. moraw. bedřinec>

biego sie krowa – latuje się

bier sie – wynoś się

bierce – orczyk

bierto – kula inwalidzka: *Na Kalwaryji, świętym miyjscu, nie jedyn biertym ciepnył i sóm przed sie zaczón chodźić.* |<czes. berle>

biermantkorz – hulaka, lekkoduch |<od birbant?>

biglować – prasować; **biglowani** – prasowanie: *Przed niedzielóm dziywki brały sie za biglowani.*; **biglowane** – prasowane |<niem. bügeln – prasować>

bigza – drobna ryba: *Same bigzy do saka nawlatowały.*

bijać – bić często, stale – **chłopa bijać, dziecka bijać**: *Niejedna baba chłopu bijo.*

bindla, bindel – węzeł, kokarda, wiązanie wstążki, krawata: *Zwiąź mi krawatke na bindel.* |<niem. Binder – krawat>

binkocz, binkosz – warkoczek panny w stroju cieszyńskim, związany bandlą (wstążkę) w maszkę (kokardę); por. **dyrdol**

bioły – biały |‘bioły jak śniyg’; ‘bioły jak trzecioroczni śniyg za stodołóm’; ‘bioły jak śniyg kole kumina’

bisaga – włóczykij, leń; **bisagować** – włóczyć się, leniuchować, |<łac. bisacium – podwójny sak, tobołek na plecy i piersi jako cały dobytek włóczęgi>

bistygować – próżniaczyć: *Do roboty nijak takigo nie dogónisz, jyny by bistygowoł, ale do jodła, tóż piyrszy.* |<przekoszt. por. bisagować>

biyda – bieda |‘biyda aż kwiczy’; ‘biyda go ciśnie’ – przygniata

blajsztyft – ołówek |<niem. Bleistift>

blank – całkiem, zupełnie |<niem. blank>

blaskapela, blachkapela – orkiestra dęta |<niem. Blaskapelle; blasen – dąć>

blaza – dętka piłki, balon |<niem. Blase>

blindować – oślepiać |<niem. blenden>

blotek – brzeszczot |<niem. Blatt>

blómba – plomba |<fr. plomb – ołów (pierwsze plomby były z ołowiu)>

blysk – błysk; **blyskawica** – błyskawica; **blyskać sie** – błyskać się w czasie burzy: *Blyskalo sie, ale dobrze, że nie grzmiało* (wg 90–letniej babci [BZ]; *Od zachodu naszła czorno chmura, blyskalo sie, gruchało, gichało, loło i wioło, istno Sodóma, jakby sie dioboł zynił.*

błana – błona |<czes. blána>

błoznować, robić se błozna, robić za błozna – wyśmiewać, błaznować, kpić |‘błozna strugać’

błudziczki – błędne ognie: *Błudziczki i błędne ognie wodziły oźralców po manowcach i niejedyndziepro nad ranym dowlyk sie do chałpy.* |<czes. bludičky> |<mit. słow. ogniki, błędne ognie, mit. śląsk. – świytłoki>

bocón, boczoń – bocian: *Na łęgach bocónie chytały żaby.*

boczyć sie frekw. – krzywo, nieprzyjaźnie patrzeć |‘boczyć sie jak bodlawo krowa’

bodlawy – baran, krowa i inne zwierzę, które bodzie |<por. czes. bodlavý>

bodnyć – 1. ubóść 2. ukraść: *Kieroś złodziejka kure mi bodła.* |<por. czes. bodnout>

- bodziok** – nóż masarski, używany też przez chuliganów, bandytów |<por. czes. bodák>
- bolawy** – bolący |<czes. bolavý>
- bolok** – bolące miejsce na skórze, rodzaj rany, czyrak itp.
- borg, bórg, wziąć na bórg** *frekw.* – pożyczka, kredyt |<niem. Borg>
- borok, boroczysko, borastwo** – biedactwo, biedaczysko, nieborak, nieszczęśnik
- boruta** *frekw.* – leśny diabeł: *W zorzyckim lesie grasował pono boruta, leśny diosek.* [LKa] |<mit. słow., starop. – leśny diabeł>
- boso, po bosu, po bosoku, na bosoka, bosokym** – boso, iść boso |<por. czes. bosky>
- bożatko** – 1. maleństwo, biedactwo, niebożatko 2. bożatko, domowy duszek opiekuńczy |<por. czes. božátko, nebožátko> |<mit. słow., starop. – bożatko, dobry duch domowy, opiekuńczy; niebożatko>
- Boże naspórz!** – pozdrowienie przy pracy
- Boże pumogej!** – pozdrowienie przy pracy
- bója** – znaczna bójka
- bómbón** – cukierek: *Bez bómbónów potek sie u nas nie pokozoł.* |<niem. Bonbon>
- bónckać sie** – 1. bić pięścią 2. plątać się, pałętać
- bónclok** – gliniany garnek: *W każdej kuchyni stoły bóncloki, małe i duże, a ponikiere piyknie pisane.* |<niem. Bunzlau – Bolesławiec, wytwórnia ceramiki>
- bónkawa** – kawa naturalna |<niem. Bohnenkaffe>
- bóntrama, wóntram, wóntrama** – belka stropowa: *Na bóntramie była wyrzeźbiono data 1848, bo wtedy postawiono chałpe.* |<niem. Bund + Tram>
- brant** – zakazanie: *Chycił sie go brant i o mało co nie zemrzył.* |<niem. Brand>
- bratówka** – bratowa
- brómblować** – hałasować |<niem. brummeln – głośno, ale niewyraźnie mówić>
- breweryje** *frekw.* – burda, awantura: *Pół wsi bajzłowało w tej gospodzie, kaj wyprawiali istne breweryje.* |<włos. braveria>
- brezla** – bułka tarta |<niem. Brösel>
- brnieć** – marudzić, dogadywać; **brnioch** – maruda
- broi się** – o pogodzie, gwałtowny wichur itp.
- brownik** *frekw.* – pistolet browning |<ang. browning>
- bróg** – kopiec ziemny na jarzynie: *A co sie nie smieściło we grudzy, dowali na pole do brogu.*
- bruclek** – kamizela bez rękawów w męskim stroju cieszyńskim
- brusić** *frekw.* – 1. ostrzyć 2. wyzywać |‘brusić pyskym po kimś’ |<por. czes. brousit>
- brusek** *frekw.* – szlifierka, kamień do szlifowania |<starop. brus, czes. brousek>
- bryja** *frekw.* – gęsta zupa zwykle ze śliwek: |‘wyje, jak gorol do bryje’ |<niem. Brei>
- bryle** *frekw.* – okulary |<niem. Brille, por. starop. brlok – zez, por. czes. brýle>
- brylok** – *pogardl.* osoba w okularach
- brymza, bramza** – hamulec w wozie konnym, *rzadziej* rowerze |<niem. Bremse>
- bryn** – denaturat |<niem. brennen – palić, destylować>
- brzidok** – brzydal
- brzim** – modrzew

brzink – metaliczny brzęk metalu, łańcucha

brzitew – brzytwa

buby – wszy [SZ]

buczek *frekw.* – syrena sygnałowa w zakładce pracy, kopalni

buda *frekw.* – bramka na boisku; **budziorz** – bramkarz | <*niem.* Bude – mała budowla>

budnik *frekw.* – dróżnik

budzipiektó – kobieta niedobra, niezgodna, prowokująca do złego [HP]

buks – 1. drań | <*niem.* Buxe – członek dawnych stowarzyszeń studenckich> 2. kochanek:

Baba miała młodego buksa.

bulać – przewracać, burzyć; **zbulić, zbulać** – zburzyć: *Zbulali tó m staróm pajte i fertyk.*

Niedługo bydóm u nas piec bulać.

bulato – 1. nieśmiała, niezdarna 2. o kobiecie w widocznej ciąży

bulceć – żartować | *wulg.* ‘bulczy jak rzić w mydlinach’ | <*starop.* bulk dźwiękonaśladowcze>

bulikant – żartowniś: *Z ciebie je niezły bulikant, mogym ci we wszystko wierzić?*

burzić – uderzać, stukać w drzwi, w okno

bych, bychmy – bym, byśmy

być dóma, być w dóma – 1. być w domu 2. rozumieć o co chodzi: | ‘teraz to już my só m

dóma’ – teraz to już rozumiemy, o co chodzi

być w zocy – mieć poważanie

bydź – bądź

było mu dwajścia (dwacet) roków – miał dwadzieścia lat | <*por. czes.* bylo mu dvacet (roků)>

C

cacany – ładny, **ciaciany** *dziec.* [SZ]

capek – gra w capka, w berka

capnyć – złapać, pojmać kogoś nieoczekiwanie

celciok – płaszcz przeciwdeszczowy, brezentowy | <*niem.* Zeltstoff – brezent>

celina *frekw.* – 1. nieurodzajna gleba 2. ziemia poniżej poziomu orki 3. rodzaj siwej gliny 4.

rodzaj gliny do wypalania cegieł: *Z celiny wypolali cegły na chałpe.* | <*ogólnostów.* celina –

nieurodzajna ziemia, *ros.* – ugór>

celtki – tabletki: *Kiesi nie było modne tela celtków tykać.*

cera – córka, córa | <*ogólnost., starop., por. czes.* dcera – córa, córka>

cesta – droga: *Kole cesty rosły strómy.* [AK] | <*czes.* cesta>

chabanina *frekw.* – złej jakości mięso, ochłapy

chabazi, chebzi – 1. wszelkie zielsko 2. dziki bez

chachar, chachor – chuligan

chacharnia – 1. chuliganeria 2. złej reputacji karczma

chachmyncić – kombinować

chadzaj – gospodarz ze wschodu, repatriant: *Kapke niepiyknie, że naszych ludzi z za Buga,*

gospodorzy, nazywali z ruska chadzajami.

chałpa – chałupa, chata

charapuci – drobne patyki, chrust do palenia: *Nasmykali na plac kajakigo harapucio, kto też to bydzie osnożo?*

charboły – stare buty

charczek, chyczek – zdechlak, chorowity człowiek lub zwierzę

chechtać – ciąć tępym narzędziem

chlapa *frekw.* – mokry, topniejący śnieg

chlasta – płynna karma dla krów

chlastać – 1. pić w nieładny sposób 2. upijać się ponad miarę |<czes. chlastat>

chlebówka *frekw.* – zupa chlebowa: *Jak mamulka ni mieli nó m dać co jeś, to dycki chlebówke warzili.*

chłopczora *frekw.* – chłopaczycza, dziewczyna uganiająca się za chłopakami

chłódek – chłodne miejsce na żywność

chodźć po pytaniu – chodzić po prośbie, żebrać; *por.* fechtować, chodzić po fechcie

chodzować – chodzić często, uczęszczać: *Piyrwej ludzie rok w rok aże do Frydka na pąć chodzowali.*

choji – gałązki choinki: *Żeby ziyymioki we brogu nie przemarzły, były obkłodane chojym.*

chojka *rzad.* – choinka

chómónt – chomąto

chrobok – robak, **chrobaczy** – robaczywy: *Naszli my dziśka moc grzibów, ale co drugi był chrobaczy.* |<starop. chrobok>

chrómac – iść kulejąc

chrómy – kulawy: *Jozef był chrómy na jedyn giczoł i musioł chodźć o kryce.* |<starop., por. czes. chromý>

chudo jewa – rodzaj ubogiej zupy

chwant – łobuz

chwanty – strzępy materiału, postrzępione łachmany: *Same chwanty mu z galot wisiały.*

chwolba – duma, chwała: *Matka Boska Gołysko przidzie kiesi we wielki chwolbie i odbuduje kaplice i całóm wieś.* [ZN_Z]

chybi – 1. zabraknie, **nie chybi** – nie zabraknie, wystarczy, **pochybiło mu** – zabrakło mu, nie wystarczy 2. zabraknąć rozumu |‘chybiło mu jednej klepki’

chycić – 1. chwycić 2. zapalić, rozpalić: *Nareszcie sie pod piecym chyciło.* |‘chycić za kragiel’ – złapać za kołnierz 3. być zbitym |‘chycić na pukiel’

chynyc – rzucić, **wychynyc, pochynyc** – pozbyć się czegoś

chyczeć – charczeć, rzeźzić

chyt – powodzenie, wzięcie |‘miała dzołcha chyt’ – miała powodzenie’; ‘iś na chyt’; ‘poszła, poszeł na chyt’ – iść szukać „okazji”

chytać – chytać |<starop. chytać>

ciachnyc – uciąć

cicia *dziec.* – krowa

ciciek, ciciuś – ciele

cićka, ciciulka *ekspresyw.* – dobra, spokojna krowa

ciepać – 1. rzucać 2. | ‘ciepać pierónami’ – przeklinać, wyzywać, przezywać

cii, cija, cih – wišta | ‘ani cih, ani hetta’; ‘jedyn cih, drugi hetta’ – ani w lewo ani w prawo, brak zgody | <por. czes. čehý, čihy: jeden čehý a druhý hot; niem. hott – w prawo, hü, hüst – w lewo>

cik, ciko – niedopałek

cima, ćma – ciemno | ‘ćma jak w kuminie’; ‘ćma jak w piekle’; ‘ćma jak w rzici’ |, **ćmok** – ciemność, mrok | ‘od ćmoka do ćmoka’ – od wczesnego rana do wieczora | <por. czes. tma>
po cimoku – po ciemku

cimpercamber – dokładnie | ‘na cimpercamber’ – wykonać coś całkowicie i dokładnie na „tiptop” lub doszczętnie zdemolować, zniszczyć „na amen” | <czes. na cimprcampr, niem. austr. Zimperl – mały kawałek>

ciómpa – niechlujna kobieta

cipka, cipcze rzad. – kura, kurczę

ciś – cisnąć, pchać | ‘ciś mi stela’ – wynoś się stąd | ‘cis sie jak gorol do bryje’ – rozpychać się

ciuciu – *dziec.* – cukierek, słodycze

ciul pogardl. – 1. członek męski 2. oferma; **ciulik** – siusiak

ciupnyć sie – „założyć się” o coś lub czymś się zamienić: *Ciupli my sie z Lojzkym o gołymbia.*

ciurczeń, ciurczy – 1. o śpiewie ptaka 2. woda ciurczy – szemrze 2. człowiek ciurczy zalotnie

cokiel – podmurówka | <niem. Sockel>

colok – gwóźdź 1– calowy | <niem. Zoll – cal>

colsztok – miarka, metr | <niem. Zollstock>

corek frekw. – kojec, mała zagroda: *Ciotka kupiła koze i zamkła jóm do corka, żeby skorzi przibadała.* | <wołos. – zagródka, szopka, kilka znaczeń>

cosik – 1. coś 2. zły duch | <mit. słow., starop. – zły duch zadający pytania>

cug – 1. pociąg 2. ciąg powietrza np. w kominie | <niem. Zug> 3. niezdrowy ciąg powietrza, przeciąg | <mit. słow., starop. – zły duch w postaci niezdrowego przeciągu [BAP, ZN_D]>

cupkać – stukać, bębnić: *Deszcz piyknie cupko po dachu.* | <por. czes. cupitat>

cupnyć, przicupnyć – usiąść na krótko

curik, curyk frekw. – nazad, wstecz, cofaj – zawołanie na konia | <niem. zurück>

cwaja – dwójka: *Dostołech cwaje na pół kajetu i to jeszcze czyrwónym szkryflokym.* | <niem. Zwei>

cwibak frekw. – keks, ciasto | <niem. Zwieback>

cwołki rzad. – zacierka: *Maciczka nawarziła cwołków, dziecka były rade.*

cycek, cycki, cyckać frekw. – pierś, piersi, ssać *frekw.* – sutek, pierś, piersi | ‘mieć bajtla przy cycku’ – być karmiącą; ‘dej mu cycz’ – daj dziecku possać pierś; **cyce ekspresyw.** – duże piersi | ‘blady jakby go mora cyckała’

cycha – poszwa; **cyszka** – poszewka

cygaretle – papierosy | <niem. Zigarette>

cygón frekw. – kłamczuch, kłamca

Cysaroki – Ślązacy cieszyńscy: *Prusoki i Cyzaroki – oba sóm Ślązoki.*

czachmarzić – handlować

czachrować – kombinować: *Tela sie naczachrowoł i jeszcze stracił.* | <czes. čachrovat>

czakać – czekać: *Bier sie ku chałpie, bo cie tam pilno robota czako!* | <por. słow. čakať>;

oczakować – oczekiwać

czechmón – diablík: *Czechmóny bywały szpasowite i tym wabiły człowieka naiwnego, ale przezbywać sie ś nimi nie było wert.* | 'do kigo czechmóna' – do licha jakiego! | <czes. čechman, čerchmant>

| <mit. słow., mit. śląsk. – diabeł>

czep, czop, czubek – w stroju cieszyńskim warkocz mężatki, skręcony, by zmieścił się pod czepiec

czepiec *frekw.* – nakrycie głowy mężatek, **czepiyni** – nakładanie czepca, **wyczepióno** – kobieta w czepcu

czepóń *rzad.* – głowa | 'tyn to miół czepóń na karku, nie od parady' – głowę do interesów

czerstwy – świeży, krzepki, mocny: *Przeblyk sie do czerstwego, żeby być ka jako wysztiglowany.* [ZN_Z] | <starop., por. zes. čerstvý>

czert, czort – czart, diabeł | <por. zes. čert, ogólnosť.> | <mit. słow., starop. – czart>

czeski *frekw.* – moneta = 10 groszy; w piosence w czasie tzw. wygrywania: *Jeszcze roz za zeski...*

czuch, cuch – 1. węch 2. woń, zapach | 'iś za czuchym' – kierować się węchem'; ón już ni mo cuchu' – nie ma wężu, nie czuje wężu' | <por. zes. čuch>

czutora *rzad.*, – czarownica, jędza: *Przed wschodým słońca czutory i hyrpy zbiyrały na łęgach zielsko do czarowania.* [ZN_Z] | <mit. słow., mit. śląsk. – czarownica, jędza>

czympieć – kucać; **czympnyć** – przykucnąć

czyrwóny *frekw.*, **czyrwióńy** *rzad.* – czerwony | 'czyrwóny jak trusiok' – czerwony jak indyk

Ć

ćmawy – ciemny, przyciemniany, **ćmawe** – przyciemniane, np. szkło | <czes. tmavý>

ćmić *frekw.* – palić papierosy: *Starzik ćmili cygaretle wiela wlezie, jedyn za drugim.* | 'w głowie mi sie ćmi' – mam zawroty głowy

ćmić sie – zmierzchać: *Wczas sie zećmiło, nie dziwota, już pól listopada.*

ćwiercina – ćwierć, ćwiartka

ćwiynczeć – przeżuwać, u krów

D

dać pozór – uważać, mieć baczenie, **dej pozór!** – uważaj! | <por. zes. dát pozor>

dać se pedzieć – pozwolić się przekonać

dać sie do rzeczy – włączyć do dyskusji, zabrać głos, odezwać się: *Starzik wszystkich piyknie wyposťchoł, nim doł sie do rzeczy.* | <por. zes. dát se do řeči>

dali, dalij – dalej

darmo *frekw.* – 1. darmo 2. niepotrzebnie, nadaremnie | 'po darmu' – nadaremnie | 'darmo–larmo' – niepotrzebny ten cały krzyk

darybok, darebok – leń

darymny futer – daremna fatyga, daremne zabieganie w jakiejś sprawie

dej pokój! – daj sobie spokój: *Dejcie pokój bydzie, aż ji wiyncyj bydzie.* [BZ] | ‘dejcje (ludzie) pokój’ – ludzie, uspokójcie się | <por. czes. dej pokoj!>

deka – 1. strop 2. koc | <niem. Decke>

deliny – deski podłogowe, kłody

delować – kłaść podłogę

delówka – podłoga drewniana: *W tancbudzie, na delówce, to było zwyrtani!*

delszy – dłuższy | <czes. delší>

deszczka – deseczka

dgokać – gdakać: *Kura dgoce, bydóm wajca!*

diasek, diosek, deboł – diabeł, złe lichy: *Do dioska kandego, co za pogoda!* | ‘jak diasi’ – bardzo; ‘diosek go (tam) wiy’ – lichy go wie; ‘kigo diaska’ – do diaska | <starop. diasek – diabeł>

diobelny – okropny, „diabelski”

diobeł, dioboł frekw., deboł – diabeł | ‘dioboł sie żyni’ – gdy silny wiatr: *Wiatrzisko taki, że chyba dioboł sie żyni.* | ‘mosz, dioble, roraty’ – doigrałeś się

diobli gruszki – głóg

diosecznik, stodiosecznik – wyzwiska w czasie kłótni: *Ty giździe dioselski, ty diosku stodioseczny!*

dioselski, diosecki – diabelski

diosi – diabli | ‘by to diosi wziyni!’; ‘ka jacy diosi’ – ktoś niepożądany; ‘ki diosi’ – co za diasek; ‘diosi go wiedzóm’ – diabli go wiedzą

dłażka rzad. – podłoga drewniana

dłubaczka – praca pochłaniająca dużo czasu: *Procno to była robota, sama dłubaczka.; por. pypląć, pyplaczka, pyplók*

dobrojać – dokazywać, znęcać się, poniewierać: *Dobrojoł z babóm wiela wlezie, chachar jedyn.*

dochodzić sie – kłócić, spierać: *Przestón sie dochodzić, bo i tak ni mosz racji.*

dochtór dawn. – doktor

dociyrny – natrętny: *Nie być zaś taki dociyrny, bo i tak nie dostaniesz.* | <czes. dotěrný>

do dóm – do domu

do luftu frekw. – do niczego: *Do luftu z takóm robotóm!* | <niem. Luft – powietrze>

do mola – na oścież: *Dźwyrzi były aże do mola rozwarte.* | ‘do mola wszystko poroztwiyrane’

do nula – do zera, przegrać do zera | <niem. Null – zero>

do płaczu idzie – zbiera się na płacz | ‘do płaczu mu idzie’

do pola – na pole, na dwór: *Wyciep tego kocura do pola, przeca go myszy zjedzóm, jak bydzie fórt społ.*

do widna – do świtu: *Goście przisiedzieli do widna.*

do wiyńca nogi – krzywe nogi

- doczkać** – doczekać: *Doczkałach sie przeca wnuka.;* **na doczkaniu** – na poczekaniu: *Szewiec zrychtował nóm bóty na doczkaniu.*
- dodziubować** – dokuczać: *Przestón mu dodziubować, bo sóm dostaniesz w dziub!*
- dojdziońe** – dojrzałe: *Dule już były piyknie dojdziońe.*
- dojynte, mieć dojynte** – 1. nie nadażać z pracą 2. być w opałach
- dokuczny** – dokuczliwy
- domarasić** – zabrudzić: *Aleście mi te izbe domarasili, ani za tydziyń jóm nie osnożym.* |<niem. Morast, czes. marast – błoto>
- dopalować** – dokuczać, dogadywać: *Przestóńcie se chłopcy dopalować, po jednym i do roboty!*
- dopiyrz** – dopiero
- dopod** – złapał, dopadł
- dopoedni** – przedpołudnie |<por. czes. dopoledne>
- doprowdy** – naprawdę: *Doprowdy ci powiyem, że ś niego je kqsek rwota.*
- dornik rzad.** – darń; **pod dornikym rzad.** – pod ziemią: *Skoro sie borok naszeł pod dornikym.* (rychło zmarł)
- dorta** – tort: *Nieźle sie namaszkiecili na tej gościnie, cwibaki, buchty, sztrudle i dorty, czego by jyny dusza nie zapragła.* |<por. niem. Torte, czes. dort>
- dosmyczyć** – dowlec, dociągnąć: *Ledwo sie borok do chałpy dosmyczył, tak go baraby sponiewiyrali.*
- dosrać** – dokuczyć: *Przestón mi dosrować, bo się zgnyiwóm!*
- dostać** – 1. być zbitym | 'dostać na pukiel' – złapać na garb, być zbity 2. zostać zabitym | 'dostoł na spaniu' – został zabity uderzeniem w skroń 3. kupić coś, zdobyć towar | 'nie było tego ku dostaniu' – coś było nieosiągalne
- dostać chłopca** – wyjść za mąż | 'dostać chłopca'
- dostać do głowy** – zwariować | 'dostać coś do głowy' – przejąć się, aż popaść w chorobę
- dostać strachu** – przestraszyć się | 'dostać strachu', 'dostać stracha'
- doszkubki** – zakończenie darcia pierza, u siedloków połączone z zabawą: *Bez muzyki ni mógło być doszkubków u hónorowych siedloków.*
- dozdrzić** – dojrzeć
- dożgować** – dokuczać, prowokować
- dożyrać** – dokuczać, denerwować
- dóma, w dóma** – w domu: *Dzisiaj wszyscy bydóm dóma.*
- dómbek** – chryzantema: *Nasnosili latosi dómbków na kierchów, bydzie zaś piyknie na Wszystkich Świętych.*
- dóndrać** – 1. marudzić, mówić celowo niewyraźnie 2. mieć pretensje
- dónga** – tęcza: *Dziwcie sie dziecka, jak dónga wode pije!* |<por. czes. duha>
- drabiniok** – wóz drabiniasty
- drajfuż** – trójnog, kopyto szewskie |<niem. Dreifuß>
- drałować frekw.** – iść bardzo szybko |<starop. drała – szybki krok>
- drancze** – listwy na dach pod dachówki

drapko, drapym, na drap – szybko: *Schowejmy sie drapym za drzewo, żeby nas gojny nie wynuchtoł.*

dratwia *frekw.* – dratwa, mocna nić szewska

drepsić – dreptać, iść wolnym krokiem: *Drepsił, drepsił, aż dodrepsił.* | ‘drepsić jak ze sraczkóm’

drobniok, drobnioczek *frekw.* – drobny pieniądz, drobna moneta

drogszy – droższy

dróciorz *frekw.* – druciarz, drutował, nitował naczynia, wykonywał drobne naprawy

drugi ojciec – ojczym

družka *frekw.* – weselna drużna

drzewianny – drewniany

drzewiówka – lichej dom drewniany

drzik – urwis; *pierw.* hycel łapiący psy i zwierzęta, również aby zedrzeć skórę

drzisyń – „puścić bąka”

drzystać – żartować

drzistek – mały człowiek

drzistok, drzistón – żartowniś, kawalarz; **drzistula** – plotkara

drzistu-chlastu – opowiadanie głupstw, mówienie bez sensu

drzizga – drzazga

ducek – 1. człowiek niski, zarazem korpulentny 2. *mit.* złośliwy karzeł: *Micheche, jako mały ducek, siodoł na zydelku i rozprawił z czarodziejkom na różne dioseczne tematy.* [ZN_D]

| <*mit. śląsk.* demoniczny złośliwy karzeł, skrót>

duchać – dmuchać

dudławy – spróchniały, dziurawy: *Nad krzipokóm rosły dudławe wiyrzyby.*

dudrać – zrzedzić; **dudrawy** – gderliwy; **dudrok** – gbur, zrzęda

duldać – pić, tykać

dule – odmiana dużych słodkich gruszek

duperszwance – głupoty, bzdury | <dupa + *niem.* Schwanz – ogon>

durch – całkiem | <*niem.* durch>

dusza pokutujónco – wałęsająca się, błędząca dusza, która nie trafiła do nieba <*mit. słow., starop.* – dusza pokutująca>

duszyczki – dusze przyjazne, opiekuńcze | <*mit. słow.* – dobre dusze opiekuńcze>

dwacet rzad. – dwadzieścia | <*czes.* dvacet> **dwajścia** – dwadzieścia

dwiesta – dwieście

dycha *daw.* – astma: *Starzika na staroś mocka tropiła dycha.*

dycki – ciągle, zawsze: *Dycki mi sie przypómino nasza niebogo babka.* | <*czes.* vždy(cky) – zawsze>

dyć, nadyć – przecież: *Dyć my przeca już o tym rozprawiali.*

dynczyć *rzad.* – męczyć, nudzić: *Przestón mnie już dynczyć fórt tym samym, innych rzeczy na świecie ni ma?* | ‘dynczyć jak mora’ – męczyć jak z mora

dynstować – dusić mięso | <*niem.* dünsten>

dyrdać *frekw.* – iść prędko

dyrdol – potoczna nazwa warkocza

dziadować – chorować przewlekłe

działać masło – robić masło

dziecka – dzieci

diedzina – wioska |<*moraw. dědina* – od: dziedziczna posiadłość>

dziepro – dopiero

dzierzeń – trzymać; **wydzierzeń, zdzierzeń** – wytrzymać: *Nie wydzierzoł wiyncyj i polecioł ku ni, tak mu było teskno.* |<*por. starop. czes. držet, vydržet*>

dziód – *pogardl.* dziad |‘ty dziadu (dziadzie) jedyn’, ‘by cie dziadzi wziyni’

dziół – część pola, łan [JW]

dziółcha – dziewczyna, panna; **dziółuszka, dziółszka** – panienska

dzisio, dziśka – dziś

dzisz! – widzisz!

Dziszek rzad., Ziszek rzad., Dzidek rzad. – lokalne imię utopca: *Na Żebraczy przy Białce, siedziół we wyrzbinach utopiec, moczoł szłapy we wodzie i czatowoł, a mianowali go tukej Dzidek.* [KG] |<*mit. słow., mit. śląsk.* – imię utopca>

dziubać – 1. dziobać 2. kłuć

dziubnyć – 1. zjeść odrobinę, spróbować: *Podziuboł i niechoł.* 2. *przen.* zacząć pracę i nie skończyć

dziwać się – patrzeć się: *Mama, kura się na mie krziwo podziwiała!* [ZN] <*por. czes. dívat se*>

dziwoczyć – zdziwiać, wydziwiać, wyprawiać głupstwa, szaleć

dziwoki, dziwoko – dziwaczny, dziwny, dziwak, cudak (w obu rodzajach): *Ta dziółcha była kapke dziwoko.*

dziywa – pannica

dziywka *dawn.* – 1. panna 2. służąca |<*por. czes. dívka*>

dźwiyrka *zdrob.* – drzwiczki <*por. czes. dvířka*>

dźwiyrzi, dźwiyrze – drzwi |<*por. czes. dveře*>

E

eczepecze, heczepecze – owoc dzikiej róży

egzycyrok *frekw.* – plac ćwiczeń wojskowych |<*niem. exerzieren* – ćwiczyć (wojskowo)>

eli *rzad. dawn.* – czy |<*starop., starosłow.*>

erb, erbowizna, herbowizna – 1. spadek, dostać w erbie, dostać herbowiznę: *Młodzi dostali po ojcach bogatóm herbowizne.* 2. – spuścizna: *Herbowołech po was te przepiyknóm zymie* [JW.] |<*niem. Erbe* – spadek>

europlan – samolot |<*przekoszt. aeroplan*>

F

fachel – wiatrak, ramiona wiatraku: *Wielki fachel kręcił się spokojnie, ale w południe jakby w niego diaboł wstępował, zaczął dziknyć, zwrócił się na prawo i lewo (...)* [ZN_O] |<niem.

fächeln – poruszać się w powietrzu>

facka – policzek; **fackać** – policzkować |<czes. facka, fackovat> |'kupić za facke' – kupić coś za półdarmo, okazjnie

faflać *frekw.* – bełkotać

fajczyć *frekw.* – palić; **wyfajczyć**, **sfajczyć** – spalić: *Przez te burze cało chałpa sómsiadowi sie sfajczyła.* |<por. słowac. fajčit>

fajerdepo – strażnica ogniowa |<niem. Feuer + Depot>

fajerka – ognisko |<niem. Feuer – ogień>

fajermón – strażak: *Fajermóny to chłopi z opowogóm i hónorowi, a na muzyce piyrsi do tańcowanio, nawet swojóm kapele majóm.* |<niem. Feuer + Mann>

fajerszpryca – sikawka strażacka |<niem. Feuer + Spritze>

fajny, **fajno**, **fajnacki**, **fajnisty**, **fajnidetko** – dobrze, ładnie, świetny, ładna rzecz: *Ta dziełcha ubrała se jakisik nowe fajnidetko.* |<niem. fein>

fajtnyć – wyrócić się

falesznik – fałszywiec, obłudnik |<czes. falešník>

familok – dom wielorodzinny dla górników |<łac. familia, niem. Familie – rodzina>

fana, **fanka** – flaga, chorągiewka |<niem. Fahne>

fanta – natura człowieka: *Jak już tam trefisz, bo fante mosz kroatóm, tóz nie zapómni choć za nas porzykać!* [ZN_Z]

fanzolić – mówić od rzeczy |'fanzolić trzi po trzi' |<niem. faseln>

farbiczki – chabry, bławatki

farbisty – barwny, kolorowy

farbka – farba, zwłaszcza do barwienia tkanin, często ultramaryna, **farbić** – farbować,

farbióne *frekw.* – barwione |<niem. Farbe>

farorz – proboszcz |<niem. Pfarrer, por. czes. farář> **farorziczek** *pieszcz.* – proboszcz

farón – pieron (przekleństwo); **faróński** – pieroński

fasować – otrzymywać coś dodatkowo; **zafasować** – zarobić, odebrać; **nafasować** – zrobić ponad plan, normę |<niem. fassen, czes. fasovat, nafasovat>

fazan *rzad.* – bażant |<niem. Fasan>

fazol, **fazel**, **fazeli** *frekw.* – fasola

fechtować – 1. zebrać |'chodźć po fechie' – chodźć po domach po prośbie: *Piyrwyj niejedyn był zmuszony po fechcie łazić.* |<niem. fechten> 2. *rzad.* włóczyć się po domach

fela – belka |<niem. Pfeiler>

felszmida – palenisko w kuźni z miechem do dmuchania powietrza: *Palynisko żarziło sie bezustannym ogniym, a pómocnik dymoł do niego wielkóm felszmidóm.* [ZN_R] |<niem.

Feldschmiede>

fertyk – koniec, zakończenie czegoś |<niem. fertig>

fest *frekw.* – mocno, silnie |'fest a fest' – bardzo mocno |<niem. fest>

- feszak** *rzad.* – elegant |< czes. fešák, *por. niem.* fesch – przystojny>
- feszter** – leśniczy |<*niem.* Förster>
- fet** – smalec, tłuszcz |<*niem.* Fett>
- ficek, fickowaty** – kawaler, mężczyzna kuso ubrany, **ficuś** lekceważąco: *Ubrany jak jaki ficuś.*
- fidrygały** – różności, drobiazgi
- figlajzy** – wszy |<*niem.* Filzläuse>
- figołusz** – wesołek, rozrabiaka, ktoś kto dokazuje, wygłupia się, komediant
- fila** – nadzienie do krupnioków, ciast; **filować, nafilować** – napełniać filem: *Jak wyrobiali krupnioki, do strzew filowali gardawe.* |<*niem.* füllen>
- filip w głowie** – pomyślunek |'mieć filipa w głowie'
- flinknyć** *rzad.* – uderzyć, kopnąć
- fluchcić, wyfluchcić** – przeklinać, psioczyć, besztać, zbesztać |<*niem.* fluchen>
- fojt** – wójt: *Obrali za fojta chłopa roztrzonego, bydzie ś niego dobry gospodarz.* |'paradno jak fojtowa kobyła na odpust' |<*niem.* Vogt>
- formetla** *frekw.* – atrapa kołnierza ze sztywnego materiału
- forskać** – prychać, parskać
- foszt** – belka |<*niem.* Pfosten, *por. czes.* fošna>
- forymnie** – dużo, pełno
- foter, foterek, fotrowie** – ojciec, ojczulek, rodzice: *Zapytejcie foterka, czy wóm zezwoli jechać do miasta.* |<*niem.* Vater>
- fónsok, wónsok** – postrzał w krzyżach: *Chycił mie fónsok w krzyżach.*
- fórmón** – furman |<*niem.* Fuhre + Mann>
- fórt** – ciągle, wciąż | 'fórt naokoło' – bez końca |<*niem.* fort, *czes.* furt>
- frajer** *frekw.* – udawany bohater, as, zgrywus |'frajera strugać' – robić z siebie bohatera |<*niem.* Freier – zalotnik>
- frechowny** – bezczelny |<*niem.* frech>
- frela, frelka** – panna |<*niem.* Fräulein>
- fuczeć** – sapać
- fujac** – wiać, dmuchać: *W zimie nafujało moc śniega, a przed chałpami porobiły sie telki zomynty, że nijak nie było sie przekorpać do dóm.*
- fukać, fuknyć** – dmuchać, dmuchnąć |<*moraw.* fukat, *czes.* foukat – dmuchać>
- fulać** – zmyślać, opowiadać bzdury
- fulok, fulała** – żartowniś
- fultać sie, nafultać** – brudzić się, nabrudzić
- fungować, zafungowało** – działać, zadziałało, spasowało: *Chłopi cały dziyń reperowali młockarnie, nagrowali ś nióm wiela wlazło, aże w kóncu zafungowała.* |<*niem.* fungieren, *czes.* fungovat>
- furgać** – fruwać, latać
- fusaty** – wąsaty
- fusbal** – piłka nożna |<*niem.* Fussball >
- fusy, fusek** – wąsy, wąsik, miot fuska – *Miot czornego fuska.* [AK]

futra – futryna | 'prać głowóm do futer' – bić głową o mur, bezskutecznie
futro – karma dla zwierząt
futrować – karmić zwierzęta | <niem. futtern>
fuzekle – skarpety | <niem. Fuss + Socken>
fyrłać, fyrtać – mieszać, klócić
fyrniok – 1. gęba | 'dostać po fyrnioku' – dostać po gębie 2. nos | <czes. frňák>
fyrťóm–pyrtóm *žartob.* – kręć | 'Fyrťóm–pyrtóm, jo sie zwyrtóm'.
fyrťum–pyrtum – bylejaki pojazd, np. tragacz: *Utopiec požyczol od Francki fyrťum–pyrtum.*
 [ZN_O]
fyrťu–pyrtu – zrobienie czegoś na trzask–prask, bez namysłu

G

gabać – 1. trącać, dotykać, poruszać 2. *przen.* zaczepiać, napastować: *Przestón juź na nióm gabać.* 3. zerkać, mieć na uwadze, dozorować: *Gabnij mi na synka, bo idym na chwilke do sómsiadki.* | 'ani palcym nie gabnył, taki lyn' – leń nie ruszył nawet palcem; 'ani nogóm nie gabnył' – ani nogą nie poruszył, umarł nagle | <starop. gabać>
gadówka – grzyb trujący
gajdować, gajdkować – brnąć wozem w błocie, nie móc wyjechać
galan – zalotnik, narzeczony, **galanka** – zalotnica, narzeczona, **galaneczka** *ekspresyw.*,
galaniyni – narzeczęństwo | <niem. Galan; *hiszp.* galano – odświętnie ubrany>
galaty, galoty – spodnie, **galaciska** *ekspresyw.* | 'dostać po galotach' – dostać lanie; 'mieć (strachu) pełne galaty' – być przestraszonym | <por. *czes.* kalhoty>
galónka, lymka – obszycie dołu spódnicy w stroju cieszyńskim (oblamowanie, lamówka, lymka) w postaci błyszczącej taśmy z jedwabiu lub tafty, czasem dwustronnej, koloru modrego, ciemnoniebieskiego, fioletowego, rzadziej zielonego
gałgan, gałgón *frekw.* – nieposłusznik | <starop. gałgan>
gałuszka – kluska z mąki, rzadziej z ziemniaków | <por. *słowac.* haluška>
gana – wada, coś nieładnego w urodzie lub zachowaniu: *Ni ma gany tej dziolsze.* | 'ni ma synkowi gany' – chłopak bez wad | <starop. gana>
ganc – całkiem | <niem. ganz>
gańba – wstyd: *Ni ma ci gańba z takim synkym zolycić?* | 'je mi gańba' – wstyd mi; | 'naźrać sie gańby' – najeść się wstydu <starop.>
gardawa – nadzienie jelit w krupniokach
garus, garusić – bałagan, bałaganić
gazda – gospodarz | <węg. gazda> *por.* siedlok
gąsie – gąsiątko
gelynder – poręcz, balustrada: *We szkole, po gelyndrze, to sie dziepro sżyždźało!* | <niem. Geländer>
gepel – kierat: *Do dyszla w geplu wiążało sie kónia abo woła, baji krowe i poganiało, żeby napędzać maszynie.* | <niem. Göpel>
geszefciorz – handlarz, handlowiec, kupiec | <niem. Geschäft>

gewichta – ciężarki, obciążniki do wagi |<niem. Gewicht>

gęsi pympek – stokrotka: Nad Bajerkóm rosły „*roztomaite kwiotki i ziela, strzapoczki, kamelki, mlycze, gęsi pypmki, żabi oczka, (...) i wiela jeszcze inkszych.* [ZN_Z]

gibać sie – chwiać się |<starop.>

gibas – młodziwiec rosły i silny, lecz leniwy

gibczok – rosły, dorodny, zwinny młodziwiec

gibel – pokoić na poddaszu z własnym zadaszaniem, rodzaj facjatki: *Chałpa z giblym, to był hónor dlo właściciela.* |<niem. Giebel>

gibko, gibym – szybko |'po gibku' – na szybko

gichać – pryskać, lać: *W połednie gichnył siarónski deszcz.* |'gichnyć sobóm jak długi' – przewrócić się na wznak, *starop.* gichać – lać>

giczale, giczoty – nogi, kości nóg: *Giczale bolały niemiłosiernie, ale trzeja było drepsić dali.* |<por. czes. kyčel – biodro>

gimpel – gimnazjum przedwojenne |<czes. gimpl>

giyrziny – żużel po spaleniu węgla

gizd – 1. maluch, łobuz 2. karłowaty demon [BAP], [ZN]; **gizdula** – łobuzica |<mit. śląsk., por. *starop.* gid – brud>

glajcha – 1. wyrównanie betonu na budowie |<niem. gleich – równy> 2. |'postawić glajche' – umieścić goik, wiechę, co łączyło się z poczęstunkiem za wykonany etap pracy

glajzy – szyny kolejowe |<niem. Gleise>

glancować frekw. – polerować |<niem. glänzen>

glancpapiór, glaspapiór – papier ścierny |<niem. Glanzpapier>

glejta – powłoka garnka, emalia: *Nie ciepej tak gorami, bo glejta sie odbije.* |<niem. Glätte>

globin – pasta do butów, nazwa od producenta past *Globin*

gluza – wrzód na skórze, torbiel |<por. czes. hlíza>

głowiczka – główeczka: „*Głowiczka mnie zabolata, oczkam sobie wyptakata na cały tydzień.*” (słowa piosenki ludowej) |<por. czes. hlavička>

głowocz frekw. – kijanka

głód mieć – być głodnym: *Móm taki głód, azech talyrz wylizoł.* |'mieć głód' |<por. czes. mít hlad>

gniłka – gatunek gruszki wczesnie gnijącej od środka owocu |'mięki jak gniłka' – coś bardzo miękkiego

gnotek frekw. – gnat, pieniek do rąbania: *Przed niedzielóm kokot trefił na gnotek.*

godać frekw. – mówić gwarą: *Po jakimu to godocie, bo was nie rozumiym?* |'po jakimu' – jakim językiem, mową?

godka – 1. mowa 2. opowieść 3. plotka: *Puścili godke, że darmo kielbasóm dzielóm.*

Gody – święta Bożego Narodzenia; Godni Święta: *Nejszumniejsze w roku tóz mómy Godni Święta.*

gojik, gojiczek – drzewko, choinka: „*Gojiczek zielóny, piykanie przistrojóny, a na tym gojiczku malowane wajca...*” (fragm. przyśpiewki ludowej)

goj frekw. – zagajnik, las

gojny – gajowy, leśniczy |<por. czes. hajný>

gołysz – wytrzebiona część lasu pod uprawy lub założenie osady |<starop. goły, ogołocoony; liczne pozostałości w nazwach terenowych: Goleszów, Gołysz, Golasowice, Holasowice i w nazwisku Gołyszny>

gor – 1. tym bardziej, zwłaszcza |'gor teraz' – tym bardziej w dzisiejszych czasach |<słow., por. niem. gar> 2. upał |<por. czes. horký – gorący>

gora, gory – góra, góry: *Na gorach jeszcze leży śniyg.*

gorczek – garnuszek, kubek

gorol, gorolka – góral, góralka: *Gorol z gorolkóm sóm piyknóm porkóm.* |'twardy jak gorol'; 'uparty jak gorol'

gorski, gorki – gorzki, również w przenośni: *To była gorsko zapłata.*

gorsteczki – garści, rączki, dłonie dziecięce

gospodzki – właściciel gospody |<por. czes. hospodský>

gowiedniki, gowiydź – zwierzęta domowe hodowlane

gón – 1. polowanie |<por. czes. hon> 2. część uprawionego pola – zagon

gónzewki – metalowe ogniwa w zapinkach do przewlekania spinającego łańcuszka w żywotku stroju śląskiego

góra – strych: *Po wymłóczyniu całe obili wyniśli na góre i wysuli do sypanio.*

gradobiczek – mniejszy dzwon kościelny (sygnaturaka), pełniący różne funkcje, używany dla odganiania, rozganiania gradu, burz, piorunów; por. **kónajączek** – ten sam dzwon w innej funkcji: *Jeśli kieryś zemrzył, tóż mu zadzwónili kónajączkym, kiery sie zdało nie szczyrkoł, a płakoł.*

grady – temperatura, gorączka |'mieć grady' – mieć gorączkę |<niem. Grad – stopień>

grafjny – zręczny, zwinny, zgrabny |<niem. greifen – chwycić>

grafjnyć – ukraść

grejcar, grej Cary, graj Cary – pieniądz |<niem. Kreuzer – rodzaj monety>

gobel – grobla

grodza – odgradzone miejsce na warzywa, ziemniaki

grotek – drewniane naczynie gospodarskie i domowe

grómotrzask – roślina sadzona w naczyniu na dachu, mająca chronić przed piorunami

gróndelok – prostak, nieokrzesaniec |<niem. Grund – rola, ziemia, przen. wieśniak>

grónt – pole, duże gospodarstwo: *Siedlok siedzioł na wielkim gróncie. Wzióń se dziołche z gróntu i stoł sie bogaty.* |'być z gróntu' – być z gospodarstwa, bogatym z domu |<niem. Grund>

gróń – wzgórze, góra

gruba – kopalnia, dół na warzywa |<niem. Grube>

gruchać – 1. hałasować, stukać 2. wybuchać: *Za niedługi czas zaś gruchta wojna.* 3. gruchnyć – upaść 4. wypić kielicha | 'gruchnyć po jednym'

grudza – piwniczka, schowek na ziemniaki, zwykle pod podłogą kuchni

gruszpónek – bukszpan

gryf – 1. zgrabność 2. spryt: *Tyn chłop tóż miał gryf do roboty.* |‘mieć gryf, **grajfke**, mieć **knif**’
– posiadać zdolność, umiejętność, spryt |<niem. Griff>

gryfny – zgrabny

gryzek – grysik, kasza pszenna: *Dziecka tóż zawsze mająm rade gryzek, bo do niego cukru i śmietónki nie żałujóm.* |<niem. Griess>

grzebyczki – przyprawa z goździków |<czes. hřebičky>

gumno – klepisko

guniok – gumiak, gumowy but

gwantować – na siłę otwierać, wyważać: *Dźwiryzi sie zatrzaśły, że jich trzeja było gwantować.*

gwózek – gwoździak

gymba – gęba; **gymbować** – pyskować

gzuć – biec, jechać szybko

H

hacka – kobieta duża ciepła chusta na plecy i głowę, na jesień i zimę

hadra – 1. szmata 2. bylejakie ubranie: *Wciepni tam na sie byle hadre, do roboty nic lepszego nie trzeja.* 3. wyzwisko |<czes. hadra – szmata>

haferfloki rzad. – owsianka |<niem. Haferflocken>

haja – 1. chmura deszczowa lub burzowa, 2. awantura

hajdamasz – głośna zabawa, zamieszanie |<ukr. hajdamaka>

hajer – 1. hardy robotnik; 2. górnik |<niem. Hauer>

hakować – bronować ciężkimi bronami |<niem. hacken>

halać dziec. – głaszać; **halu** [SZ]

hamernia – kuźnia; **hamer** – kowal: *Natóż tymu kowolowi dali robote w podziymnej hamerni, kaj podkuwoł kónie, naprawioł wozy, reperowoł zbroje.* [ZN_R] |<niem. Hammer>

handlyrz – handlarz, sprzedawca; **handlyrka** – przekupka, sprzedawczyni

handryczyć – handlować |‘handryczyć, jak Żyd szkucinami’

hantasza – torebka damska: *Wciepnij kiery grosz i sznuptychle do hantasze i jadymy.* |<niem. Hand + Tasche>

hantuch, hańtuch – ręcznik |<niem. Handtuch>

Hanys frekw. – Górnoślązak |<od imienia Hans>

hań downi – dawno temu

hańdowny człowiek – staromodny, zacofany

haptok, brać do haptoku – wziąć kogoś w obroty *przen.* [HP] |<czes. hapták, przekszt. niem.

habt Acht! – bacność!>

hareszt – areszt, więzienie, **haresztant** – więzień |<por. czes. dawn. herešt>

hasi – śmieci, popiół |<niem. Asche – popiół>

hasiok – śmietnik, popielnik

haw, haw a sam – tutaj, do mnie, ku mnie, tu i z powrotem: *Łazisz, pakarzo, haw a sam, roboty nie przibywo, a kilometry lecóm!*

hawiyrnia – kopalnia; **hawiyrz** – górnik: *Kiesi co drugi chłop, jak ni mioł pola, był hawiyrz.*

|<niem. hauen – kopać, Hauer – górnik>

hawiyrski cug – pociąg z Dziedzic do Karwiny dowożący górników

haziel – wychodek, latryna |<niem. austr. Häusl – domek, por. czes. wulg. hajzl> |‘chudy jak haźlowy pajak’

hebama – akuszerka, położna: *Tekla już była na rosuciu, tóż gibko trzeja było skozać po hebame.* |<niem. Hebamme>

heczeń dziec. – gaworzyć

heftować, heftnyć – fastrygować, zszywać, spawać, łączyć dwa elementy, tymczasowo zszyć, złączyć, przyspawać |<niem. haften – trzymać się>

hej ruk! – zawołanie, komenda przy pracy, aby coś zrobić razem |<niem. Ruck>

heklować – szydełkować |<niem. häkeln>

heksa – czarownica |<niem. Hexe> |<mit. śląsk. – jędza>

hepa – wielka dziewczyna: *Długi czas była ś ni marno ulęgołka, a terozki sie dziwcie jako hepa!*

herbowizna, erbowizna – spadek, spuścizna |<niem. erben – dziedziczyć>

hercklekoty frekw. – palpacje serca |<niem. Herzklopfen>

herody – popularne niegdyś przedstawienia w okresie Bożego Narodzenia

herski rzad. – dziarski, okazały

hetta! hoett! – w prawo, komenda woźnicy dla konia |<niem. hott, czes. hot – w prawo>

hipnyć – skoczyć; **hipkać** – skakać

hned, hneda – wnet |<czes. hned>

hoczki – metalowe zapinki w żywotku stroju cieszyńskiego

hok – pogrzebacz |<niem. Haken>

hoki – ciężkie brony

hoklić – kłócić [HP]

holcplac – skład drewna, plac |<niem. Holz + Plaz>

holof – hałas, harmider; **holofić** – hałasować; **holofiyi** – hałasowanie

hołdy–bołdy – 1. nierówności 2. pot. gwara dawnych niemieckich osadników

hornodle, hernadle – spinki, szpile do spinania włosów w czepie (czubku, kujonie) pod czepcem stroju cieszyńskiego

hosz, hósza, hosza, hósza, hosza he – zawołanie przy odganianiu kur

hosztabina – bardzo wysoka dziewczyna |<niem. hoch – wysoki + Stab – kij>

howado – 1. bydlę, duże zwierzę 2. bestia, potwór |<czes. hovado> |<mit. słow., mit. śląsk. – bydlę, bestyja, potwór> howada?

howado pół kónia – przezwisko kobiety: *Godaty też, że je z piekła rodym, że to je baba truć diobła, abo howado pół kónia.* [HP]; postać mitol. |<mit. śląsk. bestia pół kobieta, pół koń>

howężina – mięso wołowe |<czes. hověží> <por. howado – bydlę, gowiednik, gowiydź>

hóczeń – huczeń 1. hałasować, wydawać nieprzyjemne dźwięki, komentować |‘hóczeń kómuś za uszami’; ‘przestón mi (zaś) hóczeń za uszami’ 2. boląca głowa |‘hóczy mi w łębsku’ – boli mnie głowa

hók – huk : *Wylecioł z gospody z wielkim hókym.*

hóla – kij, tyka |<czes. hůl>

hólać – kołysać

hóncfot – drań |<niem. Hundsfott>

hónorny – honorowy: *Ś ni była fest hónorno baba.*

hónym – szybko |<czes. honem>

hópkać – skakać |<czes. hopkat>

hróm – 1. *pierw.* grom. 2. pieron |‘do hróma kandego’; ‘do hróma jasnego’; ‘jak jasny hróm’ |<czes. hrom – grom>

hrómszczok *ekspresyw.* – przezwisko od hrom (grom, piorun); **hrómski** – pieroński

hrómsko – dużo: *Hrómsko mi tego drzewa naprzywozili.*

hróza – groza, trwoga: *Hróza, jaki to były szpatne czasy!* |<czes. hrůza> *por. starop., ogólnostów.* groza>

hufnol – gwóźdź do podków końskich |<niem. Hufnagel>

husiać *dziec.* – huścić, kolebać, piastować; [SZ]

hybać – biec w podskokach: *Hybej gibuško, może dogónisz ojca.* |<por. czes., słowac. hybaj!>

hyc – gorąc, upał, żar |<niem. Hitze – żar>

hymbołki *rzad.* – drobne przedmioty

hyrpa – jędza, czarownica

hyrtón – gardło, krtań: *Chycili go za hyrtón i wyciepli do pola, bo nie było ś nim rady.* |<por. czes. hrtan>

I

imać sie roboty *frekw.* – podejmować się pracy |‘imoł sie každej roboty’: *Roboty sie żodnej nie boł i wszyckigo imoł na siedlokowych gróntach.* [ZN_Z] |<starop., ogólnostów.>

imiynisko – przydomek, przezwisko

inaczy, inacy, inacyl – inaczej

inakszy, inszy, inkszy – inny: *Ty już bodej inakszo nie bydziesz.*

irere *rzad.* – strach na dzieci, licho: *Jak bydziesz spórny, to cie irere sebiere!* |<mit. śląsk., – strach>

isto, jisto – zapewne, istotnie |<czes. jistě, słowac. isto>

izbeczka – izdebka

J

ja – tak (partykuła twierdząca): *Czy bydziesz dzisio dóma? Ja, bydym cały dziyń.* |<niem. ja>

jadwiżki – astry

jakisik, jakisikej – jakiś

jakła, jakliczka – rodzja żakietu wyjściowego w kobiecym stroju cieszyńskim |<niem. Jacke>

jakosik, jakosikej – 1. jakaś 2. jakoś

jargać sie *frekw.* – złościć się |<starop.>

jasiyń – jesion

jaszczęć – jazgotać; **jaszczek** – 1. jazgotliwy pies 2. głośne dziecko

jedbow – jedwab, **jedbowny** – jedwabny

jednako stary – rówieśnik | ‘byli jednako starzi’ – byli rówieśnikami

jedzok, dobry jedzok – jedzący dużo i z apetytem; **kiepski jedzok** – niejadek

jegła – igła

jeji – jej: *Jeji dziecka sóm okropnie zmierzłe.*

jerón – pieron; **jeróna** – pierona: *Jeróna kandego, co za miechorz, porke króli mi ukrod*
<variant słowa ‘pierón’; *starop.* perun>

jeróneczku, jerómeczku! *ekspresyw.* – pieronie!

jezderkusie, jezderyjo, jezderyno! – o rety!

ji, rzad. ónej – jej: Zapłaci ji (ónej) za tyn kołocz.

jo – ja

joch – jam: *Joch je ta uratowano wasza cera...*

jodło *frekw.* – jedzenie, jadło, pożywienie

jóniczek – robaczek świętojański: *Jak już jóniczki zaczynajóm lotać, tóz je pewne, że prziszło lato.*

judoszowe talary, judoszowe srybniki – miesięcznica, nazwa rośliny

jurziczek – język: *Jurziczki sóm kapke większe od jaskótek i całe czorne, a tak to cołkym na sie podane.*

jydbownica – szatka, chusta jedwabna na głowę w stroju cieszyńskim

Jyndrys–Maryna! – O rety!

jyny – jeno, tylko

K

ka, kaj, ka jyny – gdzie, dokąd; gdzie tylko

kabot – kapota, kurtka, marynarka; |<obecne w wielu językach, z *perskiego* qabâ>

kabotek – koszulka (*por.* koszulka), bluzka koloru białego, wyszywana, zdobiona, z bufiastymi rękawami do łokcia, ważny element stroju cieszyńskiego

kachlok – piec kafłowy: *Dziecka nie odchodziły od kachloka, jak nastały ty mrozy.* |<*niem.* Kachelofen>

kafer –kamfora |<*niem.* Kampfer>

kajet *frekw.* – zeszyt |<*fr.* cahier>

kajfas, kalfas – skrzynia na maltę, zaprawę murarską |<*niem.* Kalkfass>

kakać, kaku dziec. – „robić kupę” | ‘mieć pokakane’ – stracić u kogoś zaufanie |<*czes.* kakat>

kaleruba – kalarepa

kalić – mącić |<*starop., por. ches.* kalit>

kalny – mętny, brudny |<*starop., por. ches.* kalný>

kalwota – mętna woda: *Po burzy Młynkóm płynęła sama kalwota.* |<*starop.* kalić>

kamelki – rumianek |<*niem.* Kamille>

kamerlik – komórka, magazyn: *Zaniyś chlebiczek do kamerlika, żeby po nimu mrowce nie łaziły.* |<*niem.* Kammer>

kamizol, kamizola – górna część męskiego stroju cieszyńskiego, rodzaj marynarki, bluzy
kamrat – kolega; **kamracić** – przyjaźnić się: *Od małego kamracili, a potym rozjechali na wojne, tyn na wschód, tamtyn na zachód i oba tam zostali pod dornikym.* |<niem. Kamerad>
kandy, kaj, ka, kandyż – gdzie, dokąd |‘jeja kandy!’ – okrzyk zdziwienia lub zachwyty
kanoldy – cukierki mleczne: *Kszefciorze powystawiali na odpust bloki imbiru, dzięgielowski miód, lukrowane piernikowe serca, pszczyński oblaty, wielki tytki z bómbónami, kopalnioki, szkloki, kanoldy, cukierki anyżowe i sztolwerki.* [ZN_Z] |<od marki Kanold>
kapa *frekw.* – przykrycie, nakrycie na łóżko itp. |<niem. Kappe>
kapać – 1. kapać np. deszcz 2. umierać, zdychać: *Łóńskiego roku kapły mi wszystkie trusie, do jednego.*
kapanka – lane ciasto
kapelónek – ksiądz wikary: *Dostali my latoś na parafie szykownego kapelónka.*
kaper – karp: *Kapry sie hodowało na wilijo we stowkach abo w padołach.* |<por. czes. kapr>
kapineczke – odrobinę
kapka – kropla |‘ani kapki’ – ani trochę
kapsa – kieszeń |<czes. kapsa, łac. capsa>
kapsiok – pies mniaturka: *Zawsze my mieli przy chałpie wielkigo psa, a teraz takigo kapsioka.*
karafiot – kalafior |<por. niem. Karfiol>
karbacz, karwacz – bat, różga rzemienna |<obecne w wielu językach, por. turecki kirbaç>
karbidka – lampa górnicza na karbid, który w kopalni nie zapalał metanu
karzeł – karzeł
karlus – młodzieniec, zuch |<niem. Kerl – facet>
karować – „ostro” jeździć, „piracić”; **karnyć sie** – przewieźć się |<niem. karren>
kartoflónka – zupa ziemniaczana |<niem. Kartoffel – ziemniak>
karwynczeć – użalać się na zdrowie, stękać na zdrowie: *Kierzi nejwiyncyj karwynczóm, ci nejdlóżyj żyjóć.*
kary – taczki |<niem. Karre>
karyzol, karazol – karuzela: *Nie było odpustu bez karyzola, a jak nie było sztrómu, tóż kręcili go samociż.* |<niem. Karussell>
karzołek – karzełek, krasnal, małego wzrostu dyskretny mieszkaniec domu lub lasu |<mit. słow., mit. śląsk., starop. – karzełek, skrzat>
kasarnia – koszary |<niem. Kasserne>
kasik – gdzieś
kasikej – gdzieś, gdzieś tam
kastlik, kastliczek *ekspresyw.* – szafka |<niem. Kasten – skrzynia>
kastrol – rondel |<niem. Kasserolle, czes. kastrol>
kaszok – krupniok z kaszą, w dróżnieniu od żymloka filowanego bułką: *Krupnioki robili dwóch zortów, kaszoki z kaszóm i żymloki filowane zmielónóm żymtóm.*
katać tam, kaźby tam – gdzieżby tam
katezmus – katechizm
kawa zorkowo – kawa prawdziwa w postaci ziaren

kazalnica, kazatelnica – ambona w kościele: *Farorz wreszczoł z kazatelnicy na grzyszników, co grzeszyli wiela wlezie.* |<czes. kazatelnice>

kąsek – kawałek; **kąszczyzek** – kawałeczek |<por. czes. kousek>

keta – łańcuch w rowerze, motocyklu itp. |<niem. Kette>

kibel – wiadro |<niem. Kübel>

kidze – kida

kie, kiejsi – kiedy, kiedyś

kiela, kielasi, pokiela, pokiyl – ile, wiele razy, po ile |<por. słowac. pokiaľ – o ile, jeśli>

kieluszek – kieliszek

kiełtać – kiwać, ruszać, np. ząb: *Kiełtoł sie kiełtoł, aże roz wypod.*

kiełzać, kielzać – ślizgać: *Dziecka, jak jyny chycił mróz, tóż zaroz kiełzały po padole, czasym na szlincugach, a kiery ni mioł, tóż nawet szurnył sie boso.* |<starop., por. czes. klouzat>

kierchow, kierchów, kiyrchow – cmentarz |<niem. Kirchhof>

kiery, kierysi(k), kiersosi(k) – który, któryś, któraś

kieryndy – któredy

kiesik, kiesi, kiesikej – kiedyś

kijónka – kij, pałka do prania bielizny

kinol, kichol *frekw. zgrub.* – nos

kipnyć – umrzeć, zdechnąć (zwierzę): *Kaczka mi kipta, musiała być nierychtyk.* |<niem. kippen – przewrócić>

kiszka – zsiadłe mleko: *Napijcie sie kiszki, samo zdrowi!*

kitka – udko kurczaka |<por. czes. kýta>

kitkać sie – śmiać się w sposób delikatny; kitkają się dzieci, kobiety

klachać – plotkować; **klachula** – plotkara: *Ze sómsiadki była straszno klachula, niczego nie utrzymała za zymbami.* |<niem. klatschen>

klamać, sklamnyć – drzemać, uciąć drzemkę: *Przeklamoł sie chwile na ławie i poszeł do swojji roboty.*

klamory – klamoty, różnorakie przedmioty, graty, rupiecie, narzędzia |<niem. Klamotten>

klapaty – człowiek z odstającymi uszami

klapsznita – kanapka złożona z dwóch kromek, z masłem, czasem także z serem lub wędliną |<niem. Klappe + Schnitte>

klepać – kłapać, dużo mówić: *Przestón tela klepać!*

klepać na cały pysk – mówić zbyt głośno |'Klepać na cały pysk!'

klepeta – nogi |'wyprościć klepeta, kopyta' – umrzeć

klepetnica, klebetnica – plotkara: *Klepie tym pyskym jak klepetnica.* |<por. czes. klevetnice>

klepety, klebety – plotki |'łazić na klebety' – chodzić na plotki |<por. czes. klevety>

klęczkigo – klęcząc, być na klęczkach: *Rechtór doł mu srogóm kore, musioł być godzine klęczkigo w kqcie.*

klin – podolek: *Dziecka siodały babce na klinie, a óna im wyrządzała piykne bery.* |'brać na klin' – sadzać na podolek |<por. czes. klín>

klónkro – grat: *Wyciepcie już to klónkro z izby i kupcie nowe, bo zaczyna straszyć.* |<niem. Klunker>

kluczyki – pierwiosnki, nazwa kwiatów

kludzić – prowadzić: *Kludził ślepy chrómeo...*

kluk – chłopiec: *Jak zech był małym klukym, tóż mi było dobrze, a teraz musimy robić na procny chlebiczek.* |<czes. kluk>

klupać, klupnyć – pukać, stukać, stuknąć |'klupni się w głowę' – stuknij się w głowę, opamiętaj |<niem. klopfen>

klupaty nos – spłaszczony

kłodka – kłódka

kłopotek – klocek: *Dziecka rade bawiły się kłopotkami.*

kłómbko – kłębek |<por. zes. klubko>

kłósko – kłós

knajtek – kajtek, niewyrośnięty człowiek lub dziecko

knefel – guzik; **kneflik, knefliczek** – guziczek |'mieć oko z knefla' – krzywe oko, brak precyzji |<niem. Knefel>

knut – knot

koble – 1. rodzaj gry 2. kostki do gry w koble: *Przy pasiyniu krów nejwyincy grało się w koble.* |<niem. Knobel>

kocianki, kucianki – bazie

koczka, kocur – kotka, kot |<por. zes. kočička, kočka>

kokoci pióra – irysy, nazwa kwiatów

kokot – kogut; **kokotek** kogucik

kolaja – koleina: *Po deszczu narobiło się kolaji, że wozy gajdkowały i ni mógły jechać.*

kolasa frekw. – paradna bryczka

kolbować włosy – robić loki

kole – obok

kolorz frekw. – kołodziej |<czes. kolař>

koloska – dziecięcy wózek

koluszko – kółeczko: *Póďte dziecko do koluszka potaćcować.*

kolyba – wagonik szynowy, wózek na szynach

kolybać – kołysać: *Nie kolybej go tela, bo se go przyuczysz.*

kolybka frekw. – kołyska

kolymbusy – tyżwy o zaokrąglonym przodzie |<od marki Kolumbus>

koło – rower

kołocz frekw. – kołacz, placek: *Nejlepsze ciasto to śląski kołocze, ze syrym i z makym, i z posypkóm.* |'z kołoczym chodzić' – roznosić kołocze gościom weselnym, jako forma zaprosin

kołoczowo dziurka – tchawica: *Nie jydz tak gibko, żeby ci do kołoczowej dziurki kruszka nie wpadła!*

kołomańnica rzad. – plotkara

kopaczka frekw. – motyka

kopalnioki – landrynki anyżowe czarnego koloru

kopanina – karczowisko

kopiaty, kopowiaty – kopiasty

kopiec – wzniesienie: *Po drodze na Biylsko je wysoki kopiec Hómówka, na kiery kónie ni mógly udrzić wozu.* |<por. czes. kopec>

kopocz – zakrzywione widły do gnoju

kopyrtać, kopyrtek – koziołkować, koziołek |<niem. Kopfüber; czes. škobrtat>

korcz – skurcz mięśni: *W nocy chycił mie korcz, ažech ni móg wstać na nogi.* |<czes. krč>

kormik – tucznik

kormóncić – 1. mieszać różne składniki 2. przén. **nakormóncić** – naopowiadać głupstw, sprzecznych, mylnych informacji

korpać sie rzad. – przedzierać się, brnąć, przeciskać się: *Kiery sie tam korpie przez taki zomiynty!*

korzón, do korzón – na oścież (drzwi, okno, wrota, brama): *W Gzelowej chałpie dźwiyrze otwarte do korzón czekały na pachotka, w kóńcu sie doczkały.* [ZN_Z] |<czes. dokořán>

kosi, kosić dziec. – klaskać; klaskanie dziecka w rytm wierszyka: *Kosi, kosiu, kosiany, pojedymy do mamy...* |<starop.>

kosok – sierp

kosztyfoł – żywokost |<por. czes. kostival>

koszułka rzad. – koszulka, kabotek w stroju cieszyńskim

kościelny strój, k. ubrani, k. ancug – odświętne, wyjściowe ubranie, na okazję

kośkać, wykośkać – zbić tyłek ręką

kozać se – zamówić

kozi drzistki, kozidrzist – zawilec

kół, kólik – pal, palik

kónajączek – mniejszy dzwon kościelny: *Jeśli kieryś zemrzył, tóż mu zadzwónili kónajączkym, kiery sie zdało nie szczyrkoł, a płakoł.; por. gradobiczek* – ten sam dzwon używany dla odganiania, rozganiania gradu, burz

kóndrotek – bluszczyk kurdybanek

kóniczysko frekw. – pole po skoszonej koniczynie

kóntny – zadowolony |<łac. contentus, por. ukontentowany>

kóń frekw. – koń; **kóniczek zdrob.** – konik

kóńczyna frekw. – koniczyna

krachela, krachla – lemoniada |<niem. austr. Kracherl>

kragiel – kołnierz, w męskim stroju cieszyńskim, czasem w wersji **formetli** |'wygládo jak dupa w kraglu' – nieodpowiednio ubrany, nie na tę okazję, nie ten fason |<niem. Kragen>

krajiczek – 1. pobocze drogi 2. pętka chleba |<czes. krajíček>

kramarzić frekw. – 1. zajmować się handlem 2. zajmować się niehonorowym zajęciem: *Przestóńcie w niedziele kramarzić!* |<czes. kramařit>

kranc – reling przy piecu kuchennym |<niem. Kranz>

krauza – słoik, wek: *Z gliniannego bóncloka, co stoł we grudzy, nabroł kwarantke siwotki i włoł do krauzy, a z odmaryje dwusztwiertówke masła, zaś ze szpyrnika fetu do szmarowania.*

[ZN_Z] |<niem. Krause>

krawal – awantura: *Chłopi, rozyńdźcie sie, nie róbcie krawalu!* |<niem. Krawall>

krążyć – kroić, np. kapustę

krążok – deska z nożami do krążania

krepa, krepina – bibułka kolorowa, marszczona

krepel, kreplik – pączek: *Jak smažili kreple, to w całej chałpie wóniało.* |<niem. Kräpfel>

krojczok – mieszaniec Ślązaka i nieślązaka |<niem. kreuzen – krzyżować>

krokaty – uparty

kropiaty – nakrapiany, w kropki

kropioki – króliki o futrze w czarne kropki, plamy: *Biote króliki z czornymi kropkami nazywali kropiokami.*

krowami wozić – niehonorowo |‘bodej by go krowami wozili!’; [ZN_L]

króle – króliki, **porka króli** – para krolików

króm – oprócz |<śłow. starop., por. czes. kromě>

krómflek – obcas |‘dostać sie pod krómflek’ – uzależnić się od kogoś |<niem. Krampe + Fleck, por. czes. kramflek>

kruca, kruca fiks, kruca fuks, kruca tyrk, kruca zeks – przekleństwa |<łac. crux – krzyż>

krupica – grubo mielona mąka |<por. czes. krupice>

krupiczok – ciemny chleb, chleb razowy

krupniok – kaszanka

krupy – kasza |<por. czes. kroupy>

kruszka – okruszyna

krygiel – kufel |<niem. Krug>

kryka, chodzić pod krykóm – laska, chodzić o lasce: *Na staroś mi prziszło chodzić pod krykóm.* |‘chodzić pod krykóm’ |<niem. Krücke>

krympocz – kilof |<czes. krumpáč>

kryska frekw. – kreska: *Kropka, kryska, kropka, kryska – fotografija twojigo pyska.*

kryzban – choinka świąteczna |<niem. Christbaum>

krzipać, krzipnyć – kaszleć, zakaszleć: *Wziyno go na krzipani, aże go hyrtón boloł.*

krzipopa – przykopa, rów

krzipota – kaszel

krziż – 1. krzyż 2. zmartwienie

księżozek *pieszcz.* – ksiądz

kszefciorz *por. geszefciorz* – handlarz, sprzedawca |<niem. Geschäfte, czes. kšeftař>

kszeft – handel, interes |<niem. Geschäft, czes. kšeft>

ku sie – ku sobie, być w narzeczeństwie |‘mieć sie ku sie’

kuchyniok – piecuch, domator 2. |<mit. ślqsk., domowe leniwe lichu [BAP]; duch opiekuńczy zmarłego przodka [BAP]>

kuchyń – kuchnia |<niem. Küche, czes. kuchyň>

kuckać *rzad.* – kaszleć; **pokuckować** – pokastywać

kucza – licha chata |<starosłow., por. chorw. i serb. kuća – dom>

kućka – pompon

kudły *frekw.* – włosy, **kudlić** – targać włosy: *Rechtór niejednego wykudlił, żeby go na człowieka wykierować.* |'skoczyć do kudeł'

kujón – czep, zwitek włosów, kucyk, krótki warkocz, u mężatki pod czepiec w stroju cieszyńskim

kuki *dziec.* – wszy

kukla, kukliczka – duża podłużna pszenna bułka, czasem dla dzieci w kształcie lalki: *Jak piykli dómowy chlyb, to zawsze pamiętali o dzieckach i piykli dón smaczne kukliczki, kiere miały kształt człowieczka.*

kukurzica – kukurydza |'dar sie (krzyczał) jak podciep w kukurzicy' |<por. czes. kukuřice>

kulać sie, kululu *dziec.* – koziółkować [SZ]

kulok – okrągły bal, pień

kumin – komin

kuminiorz – kominiarz: *Jak przichodził kuminiorz, to zawsze sie pytoł: Gospodyni, wymiatómy? I co było pedzieć?*

kumor – komar

kumora *frekw.* – 1. izba komornika, lokatora |'być na kumorze': *Óni ni mieli chałpy i miyszkali na kumorze.* 2. komora, komórka jako pomieszczenie w domu na różne produkty i sprzęt

kuniyrować – pouczać, dyscypliniwać, „ćwiczyć”: *Ty mie sam bydziesz kuniyrowoł?* [LKo]

kupa, do kupy – dużo, wiele, razem

kupny *frekw.* – zakupiony w sklepie, w odróżnieniu od domowego wyrobu

kurowody *frekw.* – kłopoty, ceregiele, skomplikowane zdarzenia: *Po co ty wszystkie kurowody?*

kurzynta – kurczęta

kurziczka – 1. kurczątko 2. pieszcz. o dziecku, dziewczynie

kurzok – palacz |<czes. kuřák>

kust, kost – wyżywienie: *Mioł umówiónóm robote i kust na cały dziyń. Mioł najyntóm izbe razym z kustym.* |'być na czym kuście' – na czymś utrzymaniu |<niem. Kost>

kuś – kogut |<starop.>

kuściorz – stołownik

kwak – brukiew

kwanckać – leżać, **przikwanckać, dokwanckać** – przywlec się, dowlec się: *I teraz Jyndrys naocznie sie przekónoł, że ni mo na co karwynczeć, jak telki szmat drógi o własnych siłach przikwanckoł.* [ZN_Z]

kwap – gęsi puch

kwaretka – garnek ćwierćlitrowy |<łac. quarta – czwarta część>

kwaśniczora – szczaw jadalny: *Bydni ludzie nieroz z kwaśniczory warzili polywke.*

kwatyr – mieszkanie |<niem. Quartier>

kwietni tydziyń – tydzień poprzedzający niedzielę palmową: |'Nie siyj bez kwietni tydziyń", bo jarziny nie uwidzisz, a sóm kwiotek. |<czes. květný týden>

kwietno niedziela – niedziela palmowa |<czes. květná neděle>

kwuka – kwoka, **kwuczeć** – kwoczeć |'nasadzić kwuke na jajka'

kwynczeć – kwękać

kympa, kympka – góra, górka, wzniesienie: *Kierzi na kympie miyszkali, to im stale dokuczoł wiater.*

kyrczek – pokraka, skarłate dziecko

kyrczyć sie – kulić się

L

laceta – metalowy, błyszczący element zdobniczy żywotka w stroju cieszyńskim

ladaco – codzienna wersja sukni w stroju cieszyńskim, do chodzenia „po chałpie, na koźdo, beztydziyń”

lajbik – stanik |<niem. Leibchen>

lajerka – katarynka; **lajermón** – kataryniarz: *Downi zdarziło sie, że lajermón zagroł na lajerce na nawet odpuście.* |<niem. Leier, Leiermann>

lajerować – gadać w kółko to samo

lajśnia – listwa |<niem. Leiste>

laksyrka – biegunka: *Aleś jodła nafyrtoł, laksyrki z tego dostaniesz.* |<niem. laxieren>

lala – duszek domowy; dzieci straszły się lalą, czyli obcym duszkiem innego człowieka: *Dziecka, chować sie, jakiś wandrus idzie, jeszcze was lala užere!* |<mit. słow., mit. śląsk., starop.– duch domowy, opiekuńczy, obronny>

lalec – płotka: *Lalce srybnymi łuskami blyszczaty we wodzie i migaty czyrwónymi pletwami.*

lampartyja – zabawa, gra |<niem. Landpartie>

lamyndzić – narzekać

landauer – luksusowy przeszklony powóz konny, od kolasy różniący się szybami chroniącymi przed bocznym deszczem: *Zuzka od Krzympków zawsze sie chwoliła, że do ślubu landauerym jóm wiyźli.*; Wersja pogrzebowa zwana była karawanem.

landwera – obrona krajowa, potoczna nazwa wojska za czasów austriackich: *Sumeryjo, wziyni mi chłopa do landwery, kto pole bydzie obrobioł, a dzieckóm chlyb dowoł?* |<niem. Landwehr>

łańcuch – łańcuch

łańcuszek – ozdobny łańcuszek pod szyję z metalu szlachetnego w stroju cieszyńskim

laro – hałas |'narobić larmo' – narobić hałasu; 'darmo robić larmo' – robić niepotrzebny hałas, zamieszanie: *Przestóńcie darmo robić larmo, bo nic takigo sie nie stało.* |<niem. Lärm>

latoś, latosi – w tym roku: *Latosi gruszki piyknie obrodziły.* |<starop., por. czes. letos>

latowy – letni: *Latowóm poróm dziyń je dłógi.*

lauba rzad. – przedsionek, altana |<niem. Laube>

laubzega – piła do drewna |<niem. Laubsäge>

laupryka – podjazd na budowie do transportu materiałów |<niem. Laub + Pritsche>

lawór – miska, miednica |<czes. *lavor*, łac. *kośc.* lavatorium>

leber – leń, obibok, „lewus”

leberka – pasztetówka: *Zaniyś potkóm zbijaczke, spakuj piyknie leberki, preswórsztu i krupnioków, żeby gańby nie było!* |<niem. Leberwurst>

lebo – albo |<por. słowac. lebo>

lecy – byle, **lecy jak** – byle jak, **lecy kaj** – byle gdzie itp.

lecymierny – bylejaki, daremny

legier, lygier – miejsce do spania dla pachotka, łózko

lekciejszy – lżejszy

leko – lekko

leluja – 1. lilia 2. człowiek mizerny, choć wysokiego wzrostu: *Powiydzcie mi czy to chłop, czy leluja?*

lepi, lepszy – lepiej: *Byłoby lepszy, jakby sie wydała, a nie do szkół poszła.*

lepszo paniczka, lepszy panoczek – pani, pan, wyżej postawieni i eleganccy, często miastowi

letnik – letnia, lekka i przewiewna wersja sukni stroju cieszyńskiego, nazwa nierzadko

używana w odniesieniu do całorocznego wariantu sukni

lewajtkorz – 1. mańkut 2. leniuch, mający dwie „lewe ręce”

leżeć – |‘leżeć znaczkigo’ – leżeć na wznak; ‘leżeć jak Lazar’ – ubogo, jak biblijny Łazarz: *Leżoł borok w łachmanach, jak Lazar.*

leżmo – na leżąco

leżyni – miejsce do spania

libeżny – miły, przyjemny: *Strómy wielki i małe, stare lipy i dymby, dowaty libeżny chłód.*

[ZN_Z] |<czes. líbezný>

libsta rzad. – luba, narzeczona |<niem. Liebste>

lich – zły duch, obecne w zwrotach: |‘Do licha! Do licha kandego! Licho by to wziyno! |<mit. słow., mit. śląsk., starop. – zły duch>

lico, liczko frekw. – policzek, twarz |<por. czes. líce>

liter frekw. – litr |<por. niem. Liter>

liwa – gęś, także zawołanie na gęsi: *Liwa, liwa ku dómowi, bo sie jeś chce pastyrzowi!* [SZ]

liznyć – liznąć, spróbować: *Przi zbijaczce zawsze kapke masnego liznył.*

loboga, lobości frekw. – laboga: *Lobości kandy!*

łoć – 1. lać, wlewać |‘łoć do rzici’ – lać do tyłka, nadmiernie pić 2. bić, dawać lanie

lofer – powsinoga, goniec |<niem. Läufer>

loga – laga, laska

lotać frekw. – biegać |‘loce jak popyrwany, jak potrzyszcząły, jak strzyszcząły’; ‘loce jak Żyd po próznym sklepie’; ‘loce, jakby sie terpetu nachlastoł’; ‘loce, jakby mu kto terpetu do rzici włoł’

loto – skrzydło: *Chycił go za loto i wyciep.*

lónty – 1. ubrania, odzież: *Pakuj lónty i fora ze dwora!* 2. łachmany |<niem. Lumpen>

lónzok, lónzof – suchoty, gruźlica: *Pije tran na lónzok.* |<niem. Lungensucht – płuco>

luft – powietrze: *Wystowcie na luft tego oźralciucha.* |<niem. Luft>

luftinspektór – próżniak udający kogoś ważnego |<niem. Luft + Inspektor>

luftować *frekw.* – wietrzyć; **przeluftować** – przewietrzyć |<niem. lüften>; **luftować się** – wypoczywać, spacerować, być na urlopie, **luftownik** – urlopowicz

lulać *dziec.* – sikać

luter, luterski – ewangelik, ewangelicki |'trzymo się jak lutersko wiara kole Cieszyna' – tj. mocno

lutować *rzad.* – żałować, współczuć |<starop. luto, por. czes. líto, litovat>

lygać – 1. kłaść się 2. sypiać z kimś: *Jo je Cygón, co nic nimóm, jyny jednóm Cygóneczke, co ś nióm lygóm.* |<czes. lehat>

lymka, galónka – obszycie dołu spódnicy w stroju cieszyńskim

lynia, lynija – leśna ścieżka, dukt |<por. linia>

lyska – leszczyna; **lyskowe orzechy** – orzechy laskowe |<czes. lískové ořechy>

lyż – leżać, wchodzić |'lyż komuś do rzici' – pchać się na siłę, wychodzić komuś na plecy, *przen.*

lza – wolno, w przeczeniu: *Nie lza mu było tego robić.* |<starostów.; por. czes. lze>

Ł

łabzik – włośczęga; **łabzikować** – włośczyć się, ganiać po wsi: *Ka jaki łabzik sie ku tej chałpie splągnął.*

łacno, łacny, złacnieć – 1. tanio, tani, potanieć: *Nic łacnego teraz ni ma.* 2. **lekko**: *Łacno przyszło, łacno poszło.* |<starop., por. czes. laciný>

łapnyć – złapać

łaska *frekw.* – łasica

ława – drewniany most lub kładka na rzece: *W czasie powodzi woda zebrała nóm ławe, jak teraz we świat sie wybrać?* |<por. czes. lávka>

łąg, łązka, łęg *dawn.* – podmokła łąka

łebsko – dużo: *Naprali na wóz łebsko ziymioków, borok Kasztón ledwo ś nimi jechoł.*

łechciwy, łechtawy – łaskotliwy, podatny na łaskotki, w *przen.*: *Nie być stworo zaś tako łechciwo!* (podatna na miłe słówka) |<por. czes. lechtivý>

łechtać *frekw.* – łaskotać |<por. czes. lechtat>

łoktusza *rzad., daw.,* płachta, prześcieradło, duża chusta |<niem. Lacken + Tuch>

łotać, złotać kogoś – zbić, pobić kogoś

łożnica – bok łożka

łóński, łóński rok – zeszłoroczny, zeszły rok: *Łóńskiego roku wszystko sie piyknie podarziło.* |<starop., por. czes. loňský>

łupy – skorupy, stare naczynia

łyzyca – chochla

M

macek – niezdara

macher – 1. dobry fachowiec 2. *przen. pejorat.* kombinator, krętacz, oszust |<niem. Macher>

maciczka, mamuliczka, mamulka – mamusia, mateczka: *Maciczko złoto, cóż też to godocie!*

mackali się – 1. szli powoli, po omacku 2. wykonywali pracę ślamazarnie

madrac – materac |<por. czes. matrace, niem. Matratze>

majdnąć się – nie trafić

malcok – cukierek domowej roboty |<niem. Malzbonbon>

malyrz – malarz: *Żodyn ś niego malyrz, a zwykły pultok.*

mamlać – 1. ślinić się 2. całować pogardl.

mamlas – mazgaj, oferma |<por. czes. mamlas>

mamrać – zrzedzić; **mamrok** – zręda

mandora – 1. szmaciana lalka do zabawy dla dzieci 2. strojnisia 3. w Zarzeczcu kopka żyta z 9 snopów związanych powrostem i nakrytych czepcem |<mit. europ., prawdopodobnie od mandragora, korzenia przypominającego kształtem człowieka, o silnych właściwościach narkotycznych, stosowanych przy uśmierzaniu bólu [BAP]>

mankulija rzad. – chandra |<przekoszt. melancholia>

mantel – płaszcz |<niem. Mantel>

mańdok – mańkut

maras – brud, błoto, nieporządek |<niem. Morast, czes. marast – błoto>

marasić – brudzić |<niem. Morast, czes. marast – błoto>

marcha – 1. ścierwo, truchło |<starop. mercha, wszetecznicza, cudzołożnicza> 2. |<mit. słow., mit. śląsk. – truchło lub zmora> 3. w wielu językach |<niem. Mähre szkapa, chabeta, czes. mrcha ścierwo, padlina>

marekwia, marekwica – marchew

margiyrować – symulować; **margiyrant** – symulant |<niem. markieren>

marmelada, marmulada – marmolada

marodować, marodzić – być na zwolnieniu chorobowym z pracy |<niem. marode>

marownia – kostnica |'leżeć na marach' |<starop. mara; indoeurop. mor >

masarka – zajmować się ubojem |'chodzić po masarce'

masny – tłusty |'masno zapłacić' – przepłacić |<por. czes. mastný>

masorz – rzeźnik |<por. czes. masař>

maszka – kokardka: *Zawiążymy ci szlajfke na maszke, bydziesz piyknje wyglądać.* |<niem. Masche>

maszkiecić – 1. zajadać smakołyki, dogadzać sobie 2. grymasić: *Ni ma żeś małe dziecko, żeby se maszkiecić!*

maszkiety – smakołyki |<niem. Naschkatze – łasuch, naschen – łasuchować>

masztal, masztol – stajnia dla konia: *Spowoł boroczek w masztolu z kóniami, bo nawet ni mioł swoji izdebki.* [ZN_Z] |<niem. Marstall, por. czes. mařtal>

maścić – okraszać tłuszczem |'wszystkimi maściami mazany, jyny nie tórn, co trzeja'

maściorz – aptekarz: *Nawet maściorze nie wiedzieli, jak ji pumóc.* |<por. czes. mastičkář>

maślok – beksa, płaksa

maśnica – otyła kobieta

mazać – brudzić

maznyć – uderzyć

mazok – beksa: *Nie być taki mazok, jużś duży synek, a tak sie dycki ślimtosz.*

mądrok – mądrala, przemądrzały mężczyzna lub chłopak; **mądrula** – przemądrzała kobieta, dziewczyna | 'ale mądrula sie wziyna'

mądrować – mędrkować, wymadzać się, dogadywać komuś

mecyje – dziwactwa, wyprawiać mecyje, dokazywać: *Nie posiedziół spokojnie, fórt wyprawioł mecyje.*

medaliczorz *pejorat.* – 1. sprzedawca dewocjonałów 2. mieszkaniec miejsc świętych

medycyna – lekarstwo

merta – mirt | <por. niem. Myrte>

miano – imię: *Jako ci na miano?*; **drugi miano** – drugie imię | 'jako ci (też) na drugi miano?'
por. czes. jméno>

mianować, zmianować kogoś – zawołać po imieniu lub nazwisku: *Dobrze, żeś mie zmianowoł, bo bych cie nie poznoł.* | <por. czes. jmenovat>

miauczek – płaksa, beksa

micheche, michecher [W–P] **micheche** [KW], **michejda** [KZ] – diablik leśny: *Micheche był to dioblik szpasowity, nieroz wlož kómuś do wora z trowóm i kozoł sie niyś, a potym zmęczónymu chłopowi śmioł sie do oczy.* | <mit. śląsk. – prześmiewny duch leśny>

mie – mnie

miech *frekw.* – worek, wór | 'miechym szaśnióny' – niespełna rozumu: *Ón musioł być miechym szaśniony za to, co godoł i robił.*

mieć – mieć, tworzy wiele frazeologizmów | 'mieć dojynte, dofajtane, nazbiyrane, nazgrzybane' itp.

miersko – przykro

mierzić *wym. gwar.* mier–zić – martwić się (o bólu psychicznym) | <por. czes. mrzí>

mierzónczka – zmartwienie (ból psychiczny)

miesiónczek – księżyc | <starop., por. czes. měsíc>

mietlorz – taniec z miotłą osoby bez pary: *Przeważnie na kóniec muzyki tańcowali mietlorza, a kto nim na kóńcu zostoł, tymu było gańba.*

miglanc – cwaniak

migol – 1. podrostek 2. spryciarz

migón – bystry chłopak

migym – szybko, natychmiast

mikołaje – mikołajowe kolędowanie | 'chodzić po mikołajce' – być uczestnikiem grupy mikołajowej

milióński, stomilióński – niepoliczalny zbiór czegoś

miodówka, miodónka – wódka z miodem

mistrant – ministrant

miszung – mieszanina, mieszanka | <niem. Mischung>

miyńszy, mynszy – mniejszy

- miyrcholić, pomiyrcholić, wymiyrcholić** – mieszać, pomieszać, wymieszać, również w przenośni: *Aleście namiyrcholili!*
- miyrwić** – mierzwić
- mlycz** *frekw.* – mniszek majowy
- mlyczkorz** – mleczarz: *Co rano przez wieś jechoł mlyczkorz i zbiyroł bańki z mlykym, wołoł na przemian: Mlyko, mlyko, Mina wio, bo kón mioł na miano Mina.*
- mlyczok** – mleczny ząb
- młaka** – bagno, moczary
- młoducha** – panna młoda: *Młoducha kiesi nie była ubrano po biołu, a w śląski strój z wióńkym biołych kwiotków na głowie.*
- moc, mocka** – dużo, wiele |<por. czes. moc>
- moczka** – 1. sos, gęsta słodka zupa: *Moczka, to było nejlepsze dani na wilijo.* 2. krew: *Dostoł w kinol aż mu sie moczka puściła.*
- modroki** – chabry, bławatki
- modry** – niebieski lub granatowy |<por. czes. modrý>
- mojiczki** – mlecze
- moja** – żona, **mój** – mąż – o swoim małżonku
- mora** – zmora: *Zaś tej nocy mora chłopa cyckała, że ledwo obstoł.* |<mit. słow., mit. śląsk., starop. – zmora> 2. ćma |<por. czes. můra>
- mores** – porządek, dyscyplina; **nauczyć moresu** – nauczyć porządku, dyscypliny: *Poślymy cie na słóžbe do siedloka, tam cie naucóm moresu.*
- moresić, namoresić** – wyczyniać, nawyczyniać czegoś
- morowy** – duży, odważny (o mężczyźnie)
- morus** – 1. as, chojrak 2. siłacz 3. męski odpowiednik mory, zmory |<mit. słow., mit. śląsk., starop. – siłacz
- motyka** – kobieta złych obyczajów, prowokująca mężczyzn: *Ón nie był wcale lepszy, bo smykoł sie za motykami.*
- mozgole** – 1. karaluchy: *Jak jyny zgasili światło we chlywie, tak zaroz mozgole zaczynny wyłazić.* 2. pogardl. rosyjskie wojska w czasie I wojny światowej [JG]
- móndel** – kopa zboża: *Móndele stoły na polu jedyn za drugim, a siedlok szpacyrowoł miyndzy nimi i był tymu rod, przeca latośi obrodziło.* |<niem. Mandel – jednostka miary>
- mrauczeć** – miauczeć; **mrauczek** – beksa
- mroczyć się** – 1. chmurzyć się: *Jak sie od Rudzice mroczyło, tóż zaroz zaczęło loć.* 2. gniewać się: *Przestón sie na mnie mroczyć, boch ci nic nie zrobił.* |'mroczy się, choćby na trzi dni deszczu' – *przen.* robić ponurą minę, dąsać się |<por. czes. mračit se>
- mrowiec** – mrówka; **mrowiecznik** – mrowisko
- mucek, mycek** *rzad.* – królik
- mularka** *frekw.* – murarstwo; **mulorz** – murarz: *Fulosz jak mulorz!*
- muldać** – ssać
- muszkat** – pelargonia
- mutra** *frekw.* – nakrętka |<niem. Mutter, tu: nakrętka>

muzyka frekw. – zabawa taneczna, tańce: *W Zorzyczu na muzyki chodzowało sie w niedziele, taki tu był zwyczaj.* | 'na muzyke' – na tańce; 'łazić na muzyki, po muzykach' – chodzić na zabawy, potańcówki: *Przyszły baby na muzyke wyczepióne, wyżurkowane, wysztiglowane, sóm miód.*

mycka – czapka | <niem. Mütze>

myncyrz – wisząca waga sprężynowa: *Trusiok był telki, że jak go wożyli, to sie myncyrz serwoł.* | <niem. Münzer>

myntelek – motyl: *Nad łęgym furgaty kolorowe myntelki, a w trowie człapały wdzięczne bocónie.*

myntelica – motylicac, choroba zwierząt

myntopyrz – nietoperz: *Na myntopyrze trzeja było dować pozór, żeby sie kiery do włosów nie wkręcił!*

myto – doroczna zapłata za służbę u siedloka: *Jak siedlok był bogobojny, to i myto było słószne, a jak wysrany, tóz i myto kiepski.* | <niem. Maut – cło, opłata>; por. wysłózka

N

na – masz, **tóz na** – oto masz

na kożdó – na co dzień, ubranie na kożdó, w odróżnieniu od ubrania kościelnego

na oszkliwca – bez zaproszenia przybyć na gościnę, wesele

napierśnik, napierśnica – biżuteria, często ze złota; obecna w bogatszej wersji stroju cieszyńskiego

na przedbiżki – na wyścigi

na przedoj – na sprzedaż | 'mieć na przedoj' – mieć przeznaczone na sprzedaż | <por. czes. na prodej>

na spodku – na dole, z dołu

na stróne iś, **na małóm**, na **dużóm stróne** – iść za potrzebą

na umarcu być – być umierającym: *Był już borok na umarcu, a jednak sie wyszkroboł.*

na wyrchu, na wyrchu – w górnej części czegoś lub na strychu

na zadku – na tyłku, **ze zadku** – z tyłu

na zicher – dokładnie | <niem. sicher>

nabónckany – pijany, upity alkoholem: *Był już doś na tym nabónckany, a kaj tam do północe.*

nachkastlik, nakastlik frekw. – szafka nocna | <niem. Nachtkasten>

nachlastany – upity

nachytać – oberwać, **nachytane** – „uzbierane”: *Mosz u mnie nachytane!*

naciepać – nawrzucać

naciupać – narąbać drewna

nadać kómuś – nazłorzeczyć, zwymyślać kogoś, zwyzywać: *Nadała ji jak starej szkapie.*

nadegnać – nadrobić zaległą pracę | 'mioł nadgónióne' – zrobił więcej niż trzeba, przegonić kogoś w pracy

nadespać, mieć nadespane – wyspał się więcej niż trzeba

nadzioty – nadziany, także *przen.* bogaty

nafilować – napętnić: *Aleście piyknie krupnioków nafilowali!* | <niem. füllen>

nafuczany – nadąsany

nafujać – nasypać: *W nocy zaś śniega łebsko nafujało, nijak z chałpy wyjs.*

nafukać – nadmuchać, także *przen.:* *A teraz to mi możesz nafukać.* | <moraw. fukat>

nafulać – nagadać głupstw

nagarusić *rzad.* – nabałaganić

nagrować – dokuczać, znęcać się: *Nie nagrowej z babóm, bo ci ji może jeszcze zbraknyć. Nie wolno nagrować z ojcam, bo wszystko to sie wróci.*

naimać się – najmować się do pracy

najduch – znajda, podrzutek, z nieprawego łoża | <mit. starop. podrzutek, mit. śląsk. podciep>

nale – ale, ależ, czy: *Nale wiyecie, co sie to porobiło! Nale wiyecie co?*

nale ja – ależ tak

nałotać kómuś – zbić kogoś

nałotany – upity, pijany

namarasić – nabrudzić | <czes. marast – brud>

nańcie – oto macie, weźcie, bierzcie

naozajist – zaiste, naprawdę: *Naozajist to ón, częstochowski klasztór? Tóż jednak zech trefił, dodrepsit.* [ZN_Z]

napierónić – skłąć, zwyzywać

naplągnąć się – namnożyć, naplenić: *Ale sie latoś myszy naplągło!*

naprać czegoś – 1. naładować wiele czegoś na wóz, przyczepę: *Naprali na wóz szutru wiela wlezie.* 2. **naprać się** – upić się 3. **naprać w galoty** – narobić w spodnie

naprany – mocno pijany

naprociw – przeciwnie | <por. ches. naproti>

napytać – namówić, zaprosić

narukować – zaciągnąć do wojska | <czes. narukovat, niem. einrücken>

narychtować *frekw.* – przygotować: *Żónka narychtowała jodła na cały dziyń roboty.* | <niem. richten>

narzazać – naciąć drewna: *Narzazali drzewa na całóm zime.*

naskludzać, ponaskludzać – sprowadzić, posprowadzać: *Ostatni roz żeś tych kamratów ponaskludzoł, nie bydziecie mi z chałpy putyki robić!*

nasmolić – 1. dać niezbyt wiele 2. zdenerwować kogoś

nasmolóny – zły: *Coś tako dzisio nasmolóno?*

nasmykać – poprzynosić, zgromadzić

nasuć – nasypać

naswol, naswól, naschwol – naumyślnie, na złość | <czes. naschvál>

naszastać – zrobić czegoś zbyt wiele, w nadmiarze

naszczypać – zrobić z drewna szczapy na opał | <por. ches. naštipat>

naszczywić – odwiedzić: *Downo, jak nas ciotka z Czech nie naszczywiła.* | <czes. navštívit>

naszeł – znalazł | <por. ches. našel>

naskrobać – naobierać, zwykle ziemniaków

naskróbić – wykrochmalić: *Naskróbione prosto ciężko sie biglowało.* | <por. czes. naškrobit>

naskryfać, naskryflać – 1. napisać 2. nagryzmolić, napisać niestarannie

natóż, tóż – przecież

nawalić – 1. zepsuć się 2. upić się

nawilgły – wilgotny

nawrócić – zawrócić

nazdać się, nazdować się – zorientować się, spostrzec się, spodziewać się

nazganiać – zająć w ciążę poza małżeństwem

nazoć, nazod – z powrotem | 'dostać się nazod' – wrócić, powrócić | 'loce tam a nazoć' – lata tam i z powrotem, 'loce jak z wiechciym' – biega zaferowany, podniecony

nazuć – włożyć buty | <por. czes. nazout>

nażgany – pijany

nażrać się – upić się

naś, znaś – znaleźć

nejprzód, nejprzodzi, przodzi – najpierw, najdawniej, dawniej

nejradszy, nejredszy – najchętniej: *Nejredszy to byś jod, a nie robił!* | <por. czes. nejradši>

nejroztomilszy – najdroższy: *Już zech chyba naszeł tóm nejroztomilšóm.*

nejsnadni – najłatwiej, najprędzej | <por. czes. nejsnadněji>

nerwować – denerwować: *Nie nerwuj mnie od rana!*

ni ma rzeczy – nie ma mowy: *Ni ma rzeczy, żebyś sóm do miasta pojechał.*

nie dziwota – nic dziwnego

nie śmiy – nie wolno mu

nieboga – zmarła, nieboszczka: *Nieboga babka tak godali.* | 'Za niebogi Austryje' – za nieboszczki Austrii

niechać – zostawić, pozostawić: *Niechoł se jednóm koczke na młode.* | <por. czes. nechat>

niedogryzki – niedojedzone resztki jedzenia

niedowlazły – niesprawny, niezbyt bystry

niedowrzić – niedomknąć

nieherski rzad. – niefajny

niemasne–nieślóne – nijakie w smaku | <czes. nemastný neslaný>

niymatny–niytłony – z przekąsem o człowieku niezdecydowanym

niemoreśny – 1. niewychowany, 2. rozwiązły

nienażraniec – ktoś, komu nigdy dość | <czes. nenažranec>

niepeć – niepewny, niezdecydowany; nieswojo | 'było mi niepeć' – nieswojo

niepodarzony – nieudany, kaleki człowiek lub zwierzę | <por. czes. nepodařený>

niepytany – niezaproszony

nierychtyk – nie w pełni zdrowy, nie w pełni normalny: *Jyndrysek od małego był kapke nierychtyk, mańdok i chrómy, przy tymu puklaty.* [ZN_Z] | <niem. richtig>

nieskoro, nieskorzi – późno, później, za późno, zbyt późno |<por. słowac. neskoro – późno>;
nieskory człowiek – powolny, ciągle spóźniający się
nieszukowny – 1. nieodpowiednio ubrany 2. niezgrabny
niewłosny, niewłośny – przybrany syn, córka: *Miał jednego synka, ale niewłośnego.*
niewymoreszone pyszczysko – ktoś niepohamowany w mowie
niewymoreszony – niewychowany
niewyparzony pysk *frekw.* – ordynarny
nieznobóg *rzad.* – bezbożnik, niewierzący, poganin |<czes. neznaboh>
nika, nikaj – nigdzie
nikiery, niekiery, niykiery – niektóre
nimoc, nimocny, niymocny – choroba, chory: *Kie zaś włodarza nimoc chyciła abo roznimóg, sóm robotami chłopskimi szafarził na całym statku.* [ZN_Z] |<czes. nemocný>
niy – nie
nościasta, nościastka – zaczyn na ciasto lub chleb
nocni – nocne
nocni gwiozdy – floksy
nocznica – 1. nocna zjawia: *Zaś go tej nocy nocznica posmykała po manowcach.* |<mit. słow., mit. śląsk. nocna zjawia wodząca> 2. człowiek aktywny nocą |‘fazi jak nocznica’ – chodzi na ośle, po omacku
noczniok – nocnik |‘mieć jeszcze na zadku kółka od nocznioka’ – mieć od nocnika ślady na pośladkach; o młodym, który ma nadmierne mniemanie o sobie
nogi mieć – ‘mieć nogi jak gnoty’ – grube; ‘jak piszczotki’ – chude, cienkie
noży – porywczy
nojym – czynsz: *Zrychtował w giblu izbe na nojym, zaś bydzie jaki grosz.* |<czes. nájem>
noleżne – należa kwota za znalezioną zgubę
nopowka – napój dla bydła, z pomyjami, resztkami ze stołu, obierzynami itp.
norychta – narzędzia, przybory, przyrządy: *We dni targowe chodzoł do miasta za gospodarskimi kłopotami abo po jaki norychta.* [ZN_Z] |<niem. richten>
noszajki – dwa drążki, na których dwie osoby znosiły z pola siano lub snopki zboża
nota *frekw.* – ocena szkolna |<niem. Note> obecne także w innych językach
notar – notariusz: *Poszli my razym do notara pole cerze przepisać.* |<niem. Notar>
nowiydzka – odwiedziny połoźnicy przez krewne, przyjaciółki, podczas których wręczany jest drobny prezent. *por. przedłózek*
noże do krążanio – szatkownica do kapusty
nó ja, nó nó, nó toć, nó tóż – no tak, no no, no pewnie, a więc
nómero – numer
nóń – na niego: *Dziwoł sie nóń, jak na jakigo dziwoka.*
nuchtać, nuchcić – węszyć: *Co żeś tam zaś wynuchtoł?*
nudle – makaron |<niem. Nudel>
nul – zero |<niem. null>
nynać, nyney *dziec.* – spać: *Nynej, syneczku, nynej!* [SZ]

O

oba – obaj

obalić – przewrócić: *Ojciec ze synem obalili największego stróma kole chatpy.*

obczakować – wyczekiwać: *Nie oczekujcie tela, bo wóm cug uciecze.*

oberwa, oberwus – obdartus: *Łazi tako oberwa po wsi, że aż żol sie dziwać.*

obezdrzić – zobaczyć, pooglądać: *Obezdrził sie ostatni roz i wyjechał na zawsze w obce kraje.*

obiadować – jeść obiad: *Mocie już aby poobiadowane?*

obiecki – obiecanki

obiesić się – powiesić się |<por. czes. oběsit se>

obieś – łobuz

obili, obile – zboże |<por. czes. obilí>

objimać – obejmować

oblaty pszczyński – duże opłatki odpustowe |<niem. Oblate – opłatek, łac. oblatum – ofiarowany>

obleczyńni – ubiór |<por. czes. oblečení – ubranie>

oblizek – resztkę jedzenia: *Nadyć zostowcie mi tej swaczyny choćby na oblizek.*

oblyczka – powłoczka na pościel

oblykać – ubierać |<por. czes. oblékat>

obrać – wybrać: *Obier mi tam kiere zdrzejsze gruszki.*

obrzinek – kraj placka, ciasta, wędliny

obsrować się – ociągać się z pracą, z wyjściem gdzieś

obstoć się – uchronić się, ująć z życiem, przeżyć |<por. czes. obstát>

obszczekować – obmawiać, obgadywać

obsztelować – zamówić, zapewnić, zaklepać sobie |<niem. bestellen>

obuci – obuwać

obujek – 1. kołnierz w koszuli męskiej stroju cieszyńskiego, zwykle stojący 2. obroża: *Pies sie z budy spuścił, bo mu sie obujek przetar.* 3. brudna szyja |'mieć obujek na karku' – mieć brudną szyję |<czes. obojek>

obzajtować – chodzić, kręcić się wokół kogoś, usługiwać |<niem. abseits – z boku>

ociypka frekw. – wiązka słomy

odbiyrać, odbiyro – 1. odbierać zboże po skoszeniu i wiązać w snopki 2. ropieć, ropieje rana: *Już mu odbiyro, kaj sie ución.*

odbywać – karmić zwierzęta: *Idźcie, pachotki, zwierzine poodbywać, bo gowiydź zygora ni mo, ale głód przeca mo.*

odchynić – odrzucić

odeprzić – otworzyć, zwykle drzwi

odewrzeć – otworzyć; **odewrzite** – otwarte

odkludzić, odkludzać – odprowadzić, odprowadzać: *Odkludzali sie zolytnicy, ón jóm, óna jego, aże w kóńcu ojciec ich do dóm rozgónił.*

odkozać – przekazać wiadomość o rezygnacji lub odmowie

odkrzipać – odkaszleć

odkulać – odtoczyć

odmarya, odmaryj, olmarya – szafka lub komórka na żywność: *A co nie smieścilo sie we szpajsce, poprzekłodała do odmaryje.* |<łac. armarium>

odpalyrować *rzad.* – 1. odbić, oderwać jakiś fragment 2. „odpalić komuś”, odeprzeć zarzuty

odpedzieć – odpowiedzieć

odpuściorze *frekw.* – kramarze, sprzedawcy na odpustowych kramach

odróbek, na odróbek – na odrobienie, odpracowanie: *Sómsiedzi mi pómógli przy sianie, to teraz pójdę do nich na odróbek ziymioki kopać; por. pobaby*

odsmyczyć – odciągnąć, wyprowadzić

odyma – trawa z podmokłych łąk: *Biydoki musieli zadowolić sie odymóm i wósiónóm, jak kqszczka tęga ni mieli.*

odymanie – wzdęcie u krowy: *Leć gibko ku Krasuli, bo jóm odymo!*

odzioty – ubrany

odziymek *wym. od–ziymek* – przyziemna część pnia drzewa

odziwaczka – kobieca, dużych rozmiarów, letnia narzuta na plecy i głowę

odżynyć – odgonić

ogibać, zgibać – giąć, zginać

ogłoszki – zapowiedzi ślubne: *Nareszcie dali na ogłoszki, dyć przeca downo mieli sie ku sie.* |<czes. ohlášky>

ogupieć – zwariować |‘do ogupiynio’, ‘do ogupnięcio’ – do zwariowania, można zwariować

okludzać – oprowadzać: *Dzisiaj w robocie okludzali jakómsik delegacje, samych lepszych panoczków.*

okminić *frekw.* – okłamać

okropa, przeokropa – okropność: *Co za okropa mie spotkała, ciele oknym wyleciało!*

okrowek, skrowek, kraiczek – pięćka, skrawek np. kołocza, placka |<por. czes. krajíček>

okrynt – zakręt: *Rzyka miała w tym miyjscu pełno okryntów.*

okwitać – przekwitać |‘je na okwitnięciu’ – zaczyna przekwitać

oliwne drzewko – tuja: *Na kierchowie rosły piykne oliwne drzewka.*

omasta *frekw.* – okrasa

opa *dziec.* – wziąć na ręce, w górę

opaternie – ostrożnie: *Idź se do szkoły opaternie, żeby do cie jaki waryjot nie sturził.* |<czes. opatrně>

opatrować – 1. pielęgnować 2. chronić: *Pónbóczku opatruj!*

operyjosz – dzikus, szaleniec, psotnik, często o zwierzęciu: *Loto po placu kieby operyjosz.*

opica – małpa |<czes. opice>

opierónić – skłąć, zwyzywać

opowoga, opowożyć sie – odwaga, odważyć się: *Ni móm opowogi sie spytać, skirz czego baba go odeszła.*

opraty – lejce |<czes. opratě>

opultać – obmyć niedokładnie, niestarannie, na szybko: *Trzeja mi sie gibko opultać.*

oraczka – zaorane pole

ordeka *frekw.* – drewniany strop |<*niem.* Ortdecke>

orlap – urlop |<*niem.* Urlaub>

ornung – porządek, ład, dyscyplina |<*niem.* Ordnung>

orpant – rodzaj biżuterii, często złotej, w stroju cieszyńskim

osiyinnost, ośminost, miół już osiyinnost – osiemnaście lat

osmolić – zlekceważyć

osnożyć – wyczyścić, posprzątać: *Roz w tydniu przed dniym pańskim osnożoł plac i masztoł, ażeby gospodyni nie tyrtowała.* [ZN_Z]

ostawić – zostawić

ostropec, ostropec – drewniany stelaż na siano

ostrzigać – ostrzyć

ostuda – wstyd, kłopot, zmartwienie: *To żodno ostuda biydnego wspumóc.* |'ludzie, dyc nie róbcie ostudy'; 'mieć z kim ostude' – mieć z kimś kłopot; 'wziyna se go na ostude' – narobiła sobie kłopotu, że wyszła za niego |<*czes.* ostuda>

oszerować – założyć uprzęż zwierzęciu pociągowemu

oszkliwec, oszkliwy – wstręciuch, obrzydliwy |<*czes.* ošklivý>

oszkrabiny – obierki

oszkrobać – obrać jarzyny, np. ziemniaki

oszwabić, oszwobić *frekw.* – oszukać

oświycić – zaświecić: *Oświycicie światło na polu, bo jeszcze przepadnym i sie obalym.*

otargany – obdarty, ubrany w łachmany |<*por. ches.* otrhaný>

otopulóny *rzad.* – nadąsany

otómána *frekw.* – kanapa |<*fr.* ottomane – kanapa>

ozdre – dojrzeje; **ozdrzały, zdrzały** – dojrzwały: *Śliwki już ozdrzały, jeszcze złote rynety czakajóm na swój czas.*

oziómbać, oziómba mie – jest mi zimno, zimno mi w ręce, w nogi: *Hned by mie chciało zaoziqbać!*

ozolać, obzolać – otoczyć, oblepić, np. mąką przed panierowaniem

ożarty, ożrity – upity |<*por. ches.* ožralý>

ożralec – pijak, pijany |<*czes.* ožralec>

ożyrok – pijak nałogowy

ón, óna, óno – on, ona, ono

P

pacharzina – pęcherz |<*starop.* pacharzyna – pęcherz zwierzęcy>

paczek – paczka: *Na każdego pod goiczkym czakoł paczek z bómbónami, chyba że kiery był spórny, to dostał oszkrabiny.*

padać – mówić: *Co też to padocie, bocónie przileciały?*

padół – stawek przy domu: *Za stodołóm w padole bałuszkowaty gęsi i kaczk.*

padze – pada: *Jak padze, to rzykóm* – zawsze godała Jadwiżka od Teloka. [ZN]

pajta, pajtka – licha chatka

pajtać, pajtnyć – ciąć, uciąć, strzyc: *Opajtej go kapke, bo za chwile zacznie skutami straszyc.*

pakaża – paskuda | <czes. pakáž – hołota>

paktasza – torba zakupowa | <niem. Pack + Tasche>

paler – majster budowlany

paniczka – pani; **panoczek** – pan

Paniynka – 1. Matka Boska 2. kapliczka Matki Boskiej

pański, na pański, na pańskim – dziedzicowe pole | 'robić na pańskim' pracować na pańskim, 'łazić na pański' – podkradać z pańskiego pola

papać, papu dziec. – jeść, jedzenie | <por. czes. papat> [SZ]

papiór – papier, dokument: *Jeszcze mi z gminy papióry nie doszły.*

paplok – gaduła, plotkarz

paprok – niechluja

papulaty – pucułowaty

par, parcie jyny – patrz, popatrzcie się, spójrzcie: *Parcie jyny, sómsiedzi szłoge robióm! Par, abyś do kałuże nie wloz.* | 'parcie, jako mądro'

paradejki rzad. – pomidory | <por. słowac. paradajky – pomidory, gr. paradisos – raj>

paradzić – paradować

partyka – duża kromka chleba

paryzol – parasol | <wł. parasole>

parzok – kocioł, gorące miejsce: *Na polu hyc, jak w parzoku.*

pas filigranowy – srebrny pasek, często złocony, w stroju cieszyńskim

pasiónek, paszónek, poszónek – pastwisko: *Po świętym Michale wszyjscy już mógli wyganiać krowy na wspólny paszónek.*

paskuda – 1. człowiek szkodnik 2. | <mit. śląsk. zły duch przydomowy [BAP]>

pastuszki – 1. pastuszkowie 2. pastuszkowie jako kolędnicy | 'chodzić po pastuszkach'

pastyrka frekw. – pliszka: *Pastyrka może być siwo abo złoto.*

pastyrz frekw. pasterz, **pastyrziczek zdrob.**

paterek – ksiądz wikary | <łac. pater>

pawłacz, pawłacz – chór w kościele: *Na pawłacz chodzóm sami chłopi.* | <czes. pavlač – ganek>

paża – pacha: *Zebroł tasze pod paże i tela go było widać. Szet hónorowy z dziotchóm pod paże.* | 'pod paże' – pod rękę | <czes. paže>

pąc – pielgrzymka: *Kiesi chodzowali na pąc aż do Frydka.* | 'iś na pąc'

pąknyć się – przesunąć się | <por. czes. pouť>

pecka – „kamień węgielny”, oznaczenie miejsc rogowych budowy domu, muru, wymierzania pola itp. | <czes. pecka – pestka, jądro>

pecyna – gruda ziemi

pichnyć – 1. ukłuć | <czes. píchnout> 2. czmychnąć

pidło – 1. drewniana śluzka w stawie: *Na pidle siedzioł stary utopiec i kurził fajke.* 2. kształt szatki (chusty) po uformowaniu na głowie w stroju cieszyńskim

piechty – pieszo: *Hań downi mało co sie jeździło, a do miasta chodzowało piechty.*

piecuch, pierónek – 1. domator 2. |<mit. śląsk. domowe leniwe lichy [BAP], duch opiekuńczy zmarłego przodka [BAP]>

pieczka – 1. suszony owoc 2. wąż dziecko

pieczok – ziemniak pieczony w ognisku

piegaty – piegowaty

piekarok – piec chlebowy

piekielnica – kobieta zła, zepsuta |<mit. słow., śląsk., starop. – mająca kontakty z diaskiem>

piełuń – piolet

pierón – 1. piorun 2. przekleństwo |'jasny pierón, 'do jasnego pieróna'; 'a niech to jasny pierón'; 'a niech go...'; 'poszeł kaś w pieróny' |<mit. słow., mit. śląsk. – Perun, bóg gromowładny>

pierónować – kłąć

pierónym – szybko

piersi – płuca: *Zaś go w piersiach dusi, chyba mo suchoty.*

pierzín – przekszt. pieron

pierziński – pieroński: *Tyn pierziński mamlas zaś drzewa nie narómbot.*

pieśniczka – piosenka, pieśń

pietróna kandego! – do pioruna!

pietruzela – pietruszka |<niem. Petersilie, czes. petržel>

pika mieć – złość na kogoś, upatrzeć sobie kogoś: *Rechtór musioł mieć na niego pika, bo go dycki loł.* |'mieć pika' – mieć na kogoś złość |<niem. Pik>

piloba – pilna robota, pośpiech: *Nie teraz, Francik, wybocz, bo móm pilobe.*

pinióndz – pieniądz |'zbytńi pinióndz' – ponad potrzeby |'być po jednych pinióndzach' – taki sam, tak samo niedobry

pinkiel – tobołek: *Już móm pinkiel zrychtowany.* – Jestem gotowy w drogę. |<niem. Pikel>

piprać – babrać, kuchcić

писаć sie – nazywać się; o nazwisku: *Pisała sie Polok, a na miano ji było Tilka.*

pisany, pisane – wzorzyste, na ogół w paski: *Mioł galoty pisane, a w galotach...* (prześmiewnie)

piska – kreska, linia

pita, pitka – żeński organ płciowy

pitać, pitnyć – uciekać, uciec

pitlok – długi nóż

pitómiec – 1. nieprzytomny, osowiały, ospały 2. dureń, idiota |<czes. pitomec>

pitómy – zamroczony, półprzytomny, oszołomiony: *Łaził uferma jak pitómy i długo ni móg dąś do sie po tej muzyce.* |<czes. pitomý – durny, tępy; pitomec – dureń, głupiec>

pitwać – 1. kroić: *Przestón pitwać tyn chlybiczek, a ukrój go porządnie.* 2. patroszyć |<czes. pitvat>

pitwok – nóż, często tępy

piwowórka, piwónka – piwonia: *Piwowórki zawsze zakwitajóm na Boże Ciało, bo tako jich natura, żeby służyć Pónbóczkowi.*

piyrwej – dawniej, dawno temu

piyrzi – pierze

piznyć – uderzyć: *Był spórny, tózech go piznył w łeb! Pizła dwanosto!* – „wybiła” dwunasta godzina

piździć *frekw.* – przesadnie oszczędzać: *Przez całe życi piździł, a i tak sie nie dorobił.*

plac – podwórko: *Nasz plac, to był cyntrum świata, wszystko sie tu działo. Ludzie, zwierzęta, pojazdy. Tukej kormónciło co mógło, a wszystko miało wielki syns.*

plągnąć, splągnąć – sprowadzić: *Do jednej dziury po Pilarskim Stawie, tam, kaj była Pitłokowa łąka, splągnął sie z Bajerki utopiec.* [ZN_O]

plebanek *rzad.* – ksiądz wikary

pleca – plecy: *Hyń to na pleca i zaniyś sómsiadowi.*

plecha – foremka do ciast |<czes. plech – blacha>

płoso – głębizna w rzece |<ogólnostow. pleso, por. ches. słowac. pleso – jezioro górskie>

plynskiyrz, splynskiyrzóno ręka – odcisk, ręka pełna odcisków: *Po żniwach tóż zawsze miało sie pamiątki na rękach, plynskiyrze i boloki.* |<por. słowac. pľuzgier>

plynta – długa spódnica: *Młodo frelka, a w takich plyntach łazi, zakónnicóm chce być?*

plyź sie – 1. wlec sie 2. pchać się: *Kaj sie pleziesz, jeszcze cie tukej nie było?*

plachta – prześcieradło: *Młoduha dostaje w posagu pierziny, płachty, cychy, cyszki i wszystko z tych rzeczy.*

płacz *frekw.* – płacz |‘szło mu do płaczu’; ‘cisło mu sie na płacz’

płaczki – łzy: *Paniczko sławno, Jasnogórsko... tela był w stanie pedzieć, a z oczy kapaty mu płaczki.* [ZN_Z]

płat, płot – płaca, zapłata: *Płat mieli niezły, a roboty nie do przerobiynio przy tej regulacji Wisły. Jaki płat, tako i robota.* |<czes. plat>

płatew; płotwia – gruba belka konstrukcyjna więźby

płec, płetnica – łódka, tratwa, prom przez rzekę: *Przeprawy przez Wisłę nazywali też płec, płetnica abo prziwóz.* |<por. słowac. i dawn. ches. plť>

płoszczyca – pluskwa |<czes. ploštice>

płotać, napłotać, wyplotać – rozrabiać, narozrabiać, wyskoczyć z czymś niestosownym: *Cóżeś to zaś napłocił?*

płónka – niedojrzałe jabłko |‘kwaśne jak płónka’

płóny *frekw.* – mało tłusty: *Ani słodki, ani płóny, nijaki.* |<por. ches. planý – pusty, bez wyrazu>

pniok – 1. pień 2. miejscowy człowiek od pokoleń 3. starszy człowiek: *Pnioków sie nie przesadzo.*

po chałpie, chodzić w czymś po chałpie – o codziennym ubraniu

po czornu chodzić – chodzić na czarno w okresie żałoby po zmarłym

po zadku – 1. spóźniony: *Zygor szeł po zadku i chłop prziszeł do kościoła na amyn. Loz po zadku, jak ostatni mamlas.* 2. |‘być po zadku’ – zacofany, niemodny, nieaktualny

pobaby – sąsiadka darmowa samopomoc: *Pobaby rzecz piykno, sómsiedzi, rodzina, ka jacy kumornicy i lokatorzi w jedyn czas stawiajóm sie do roboty, żeby wspanóm, robota idzie szwarnie, a po robocie dobro swaczyna, a czasym i flaszczyka miodówki.* [ZN_Z]; **na pobabe** – na odrobienie |‘na odrobek’| <pol. dawn. powaby> por. odróbk

pobiegano – zacielona krowa

pobuliło mu sie – pomieszało w głowie

pochać – broić: *Cożeś tam zaś napochół?* |<por. czes. páchat – czynić coś złego>

pochybić – zabraknąć: *Bywało, że i w chałpie nawet chleba pochybiło.*

pociecha – radość z dziecka |‘bydzie ś niego pociecha’

pocieszyni – uciecha, radość: *„Te ligocki pola, raz i dwa, nasze pocieszyni...”* – słowa piosenki o Ligocie [ZN]

pociskać – pchać

pocziorz – listonosz

poczkać – zaczekać: *Poczkej, zaczkej, nie tak gibko!*

podany frekw. – podobny: *Synek był ganc podany na ojca.*

podarzony, niepodarzony – wydarzony, niewydarzony; udany, nieudany |<czes. podařený>

podbechtać – nastawić kogoś negatywnie lub nakłonić do złego: *Musiata jóm staro podbechtać.*

podchlybek – lizus, ulubieniec: *Ta jego młodszo cera, to istny tatowy podchlybek.*

podchynić – podrzucić

podciep – podrzutek: *Jedna baba chowała ogromnie spórnego bajtla, a nie wiedziata, że mo podciepa.* [ZN] |<mit. śląsk. – podmienione dziecko przez czarownicę [BAP]>

podle, podług – 1. obok 2. według |‘podle oka’ – „na oko”; ‘podle rozumu’ – według uznania |<czes. podle>

podrzity – podarty

podstoli – szuflada w stole

podziwać sie, podziw sie, dziw sie – popatrzeć się, popatrz się |<por. czes. podívat se>

pofarbić – zafarbować

pofulać – pożartować

pogany, poganie *przen.* – nieokreśleni niedobrzy ludzie |‘jak pogan’ – jak poganin, jak ktoś bez zasad; ‘klnie jak pogan’, ‘dziki jak pogan’

pojcząć – pożyczać |<czes. půjčit>

pojutru – pojutrze

poka – póki

pokiel, pokiyl, pokiela – dopóki, do kiedy |<por. słowac. pokiał – o ile, jeśli>

pokora – żałoba po żonie i mężu 1 rok i 6 tygodni: *Sómsiadka chodzi po czornu, bo mo po chłopie pokore.* |‘mieć pokore’ – mieć żałobę

pokroć – pokroić

polakować – polakierować, pomalować lakierem |<niem. Lack – lakier>

poloki – wysokie skórzane buty koloru czarnego w męskim stroju cieszyńskim

południ, popołudni – południe, popołudnie: *Dejcie se dziecka pozór, bo w południ nejwyincy grasujóm utopce.*

pomazać – posmarować

pomsta – zemsta |<starop., por. czes. pomsta>

ponikandy – gdzieśgdzie: *Las był tu rzodki, ponikandy większy stróm, a tak – same krzoki.*

ponikiedy – czasami

ponikiery, ponikierzy – niektóry, pewien, niektórzy

ponokło – tknęło coś, wpadło się na pomysł, przyszło do głowy: *Co cie zaś, Jyndrys, ponokło, żeś taki dziwoki?* |<por. czes. ponoukat – zachęcać, być bodźcem dla jakiejś decyzji>

popuczóny – pomięty: *Naszła tyn papiór, ale był cały popuczóny.*

popyrwany – zwariowany, postrzelony

porwany, narwany – porwany: *Cożeś to taki narwany, kieryś ci na szłape stanył?*

porząd rzad. – prędko, natychmiast |<czes. pořád – cały czas, ciągle, stale, nieustannie>

porządnie, do porządku – porządnie: *Wysprzątejcie tyn plac, ale szykownie, do porządku.* | ‘zrobić do porządku’ – porządnie

porzykać – pomodlić się: *A jak już tam bydziesz, w tym świętym miyjscu, tóż nie zapómnij za nas porzykać.* [ZN_Z] |<starop.; por. czes. říkat – mówić>

poschraniać – zwieźć z pola plony: *Poschraniejcie to siano, bo zdo sie już grzmieć i blyskać.*

poseblykany – porozbierany

posuć – posypać

poswaczyć – zjeść podwieczerek: *Po ciężki robocie trzeja dobrze poswaczyć.*

posypka – kruszonka na cieście: *Nejlepszo na kołoczcu je posypka.*

poszczykać – pokroić jedzenie na kawałki, na ogół łyżką

poszkróbek – ostatnie dziecko rodziców: *Antek był dóma poszkróbkym, przez to ojcowie mieli go radzi.*

posznupać – poszukać, pomyszkować, poszperać: *Posznupali w odmaryji, kamerliku i szpajsce, ale nic nie naszli.* |<niem. schnupern>

potargany frekw. – podarty

potek, potka; pótek, pótko rzad. – chrzestni rodzice |<niem. Pate>

potela – dotąd: *Potela je moji, a reszta twoji.* |<por. słowac. potiaľ>

potrzeszczany, potrzeszczały, strzeszczały – „postrzelony”: *Ś nim nie pogodosz, bo je ganc potrzeszczały* |<por. czes. ztřeštěný>

potwora – 1. niedobra lub brzydka kobieta; 2. |<mit. słow., śląsk. – człowiek–demon o zniekształconym wyglądzie [BAP, ZN]>

powoł frekw. – sufit

powóniać – powąchać

pozdel rzad. – wzdłuż |<por. czes. podél>

pozgrzybany – pomarszczony: *Starka już miała pozgrzybanóm skóre i siwe włosy.*

poztótko frekw. – aluminiowa ozdobna folia

pozór – uwaga: *Dejcie se pozór, bo ta kobyła je dziwoko!* |<czes. pozor>

pódź, pódź haw, pódziaw – chodź, chodź tu |<por. czes. pojd’>

pón – pan

Pónbóczek – Pan Bóg; z **Bogym, s Panym Bogym, s Pónbóczkym** – formuła pożegnalna u katolików i ewangelików

pón – po niego |<starop.>

pradło, prodło – bielizna, odzież przeznaczona do prania |<por. czes. prádlo>

pragliwy – chciwy, łakomy, pożądlivy: *Kocurkowa Francka była babóm fest pragliwóm.*

[ZN_O]

Prajzoki – Ślązacy zza Wisły, również Niemcy z Prus |<niem. Preussen> por. Prusoki

prawić, rozprawiać, porozprawiać – mówić, opowiadać, podyskutować: *Co też to, ludzie, prawicie?* |<por. moraw. i rzad. czes. pravit, rozprávět, słowac. rozprávať sa>

prawok – grzyb prawdziwek

preswórszt – salceson |<niem. Presswurst>

prociw – przeciw, przeciwny: *Tóż jo ni ma tymu prociw.* |<por. czes. proti>

procny, procnie – mozolnie, z trudem zdobyte, słabo opłacane: *To była procno robota, procny chlebiczek.* |<czes. pracný, pracně>

prostka, iś na prostke – iść na skróty

prawda, mieć prawde – mieć rację |<por. czes. mít pravdu> **do prawdy** – naprawdę: *Do prawdy wóm godóm, że ni ma wóm jak dogodzić.*

prógować – próbować

próznny – próżny, pusty: *Z próznego ani bogocz nie naleje.* |<starop., por. czes. prázdny>

prusoki frekw. – karaluchy

Prusoki – Ślązacy zza Wisły, również Niemcy z Prus <niem. Preussen> por. Prajzoki

prykol zgrub. – łóżko: *Kulnył sie do prykola i społ aż do połędnia.* |<niem. Pritsche>

przeblyc – przebrać się

przeca, przecyz – przecież

przechachmyncić – przepuścić, prehandlować, łatwo się wyzbyć

przechlastać – przepić pieniądze, majątek |<czes. prochlastat>

przeciwny – uparty, niezgodliwy, złego charakteru: *Tyn chłop je strasznie przeciwny, mo kroatóm fante.* |<por. czes. protivný>

przecz – przecież

przed sie – sam, samemu, sam dla siebie, samodzielnie: *Żył sóm przed sie, nikómu nie wadził.* |'sóm przed sie'

przedać, przedować – sprzedać, sprzedawać, **na przedoj** – na sprzedaż: *Chałpa była wystawiono na przedoj, ale kupca nie było.* |<por. czes. prodat, prodávat, na prodej>

przedbityżki – prześciganie się: *Jak mama wracała z miasta, to dziecka leciały ku ni na przedbityżki za bómbónami.* **przedlecieć** – przedbiec, wyprzedzić

przedłózek – podarunek przyniesiony położnicy podczas **nowiydzki**: *Idym do Emilki z przedłózkym, bo dopiyro co urodziła.* |'iść z przdłózkym' por. **nowiydzka**

przedniczka – ozdobna część kabotka pod szyją w stroju cieszyńskim, haftowana

przefujać – przepuścić pieniądze, majątek

przefukać – 1. przedmuchać 2. przepuścić pieniądze, majątek

przefurgnyć – przelecieć na skrzydłach

przegwołcić – przemóc, pokonać na siłę

przekabacić – 1. przekonać, namówić, „przerobić”: *To była dobro dziotcha, ale jóm stary przekabacił.* 2. |<mit. przekabacić, odkabacić – zauroczyć, zdjąć urok, odczynić [ZN]>

przekludzka – przeprowadzka: *Szykuje mi sie przekludzka do nowego.*

przepadzity *frekw.* – zachłanny

przepatnaścić, przepatnościć – przetrwonić, „przepuścić”, zawieruszyć: *Kaś ty pinióndze przepatnaścił, powiysz abo niy?* |'przepatnaścić wiónek' *przen.* o dziewczynie – stracić dziewictwo

przeposka – wstążka, wstęga zawiązywana w pasie na kokardę, maskę, bindel w kobiecym stroju cieszyńskim

przepuczóny – 1. człowiek z przepukliną 2. przejezdony, brzuchaty

przeskoczka – ktoś, kto zmienia poglądy, wyznanie, obywatelstwo

przesrać *wulg.* – 1. przetracić, utracić: *Cały majatek zdążył przesrać.* 2. **przesrować** z miysca na miysce *wulg.* – przechodzić, przełazić, przeciskać się, przepychać się, plątać się

przestróno – przestronnie

przeszkrobać – przeszkrobać, zawinić

przeszpiegi *frekw.* – zwiady |'na przeszpiegi' – na zwiady przyjść: *Rzodko ta stwora nas nawiedzo, chyba zaś prziszła na przeszpiegi.*

przeszwercować, przeszwarcować – przemycić: *Jak jeszcze były granice, to sie niejedno tam a sam przeszwercowało.* |<niem. schwarz – czarny, na czarno>

przezwa – przezwisko

przezywać, oprzezywać, naprzezywać – wygarnąć komuś, nakrzyczeć na kogoś, nawymyślać: *Oprzezywej swojigo bajtla, bo we szkole był zaś niegrzeczny. Naprzezywałach wiela wlezie tej moji sómsiadce, bo je ostatnio fest przeciwno.* |'naprzezywać wiela wlezie'

przi wojsku – w wojsku, w czasie służby wojskowej

przibadać – przyzwyczaić się: *Teraz go ni mosz rada, ale pumału przibadosz ku nimu.*

przibrać – przytyć: *Piyknieś se przibroł po tej żyniaczce!*

przychlybiać do kogoś *frekw.* – przypodobać komuś: *Przychlybił sie ku mnie tyn stary mamlas.*

przifanzolić – uderzyć: *Aleś mu przifanzolił, że aże gruchto!*

przignać se – dorobić sobie pieniędzy |'przygnoł se'

przigupi – głupi, przygłup: *Ón je chyba przigupi, żeby taki rzeczy godać.*

przikwanckać – przywlec się: *Ledwie sie borok przikwanckoł, bo je moc chrómy.*

przilypki – siedzenia w wysiodkach: *Na przilypkach piyknie było w niedziele posiedzieć, porozprawiać i zakurzić faje.*

przióg – pastwisko po skoszonej koniczynie

prziodzióć – ubrać, ubrać się: *Nagigo prziodzióć – godajóm, a spragniónymu... dać pusy!*

prziplichcić sie – doczepić się do kogoś: *Prziplichciła sie do niego jedna tako i już je bachrato!*

przirychtować, narychtować – przygotować |<niem. richten>

przirznić kómuś – zbić kogoś; *wym. gwar. przir-znić*

przismyczyć – przywlec: *Skąd żeś przismyczył to stare klónkro?*

przitreścić się – 1. zdarzyć się 2. poznać dziewczynę, chłopaka: *Przitreściła mu się ta dziołcha, jak kurze ziorko.*

prziwóz – przewóz przez rzekę, prom |<czes. přívov>

przoć – kochać, **przoła mu** – kochała go, **przoł ji** – kochał ją |<por. czes. přát – (dobrze) życzyć>

przody dupóm iś – 1. *dosł.* iść tyłem, plecami do przodu; cofać się 2. *przen.* pchać się, przepychać, nie w sposób jak należy

przód, przódy, przódzi – wcześniej, pierwiej: *Przódzi tak nie bywało, wiadomo było kierego je kiero.* – czyja jest która, która do kogo należy

przyczno dróga – droga na skrót, na przełaj

psinco – 1. nic, byle co 2. *pierw.* psie łajno |‘dostać psinco’ – nic nie dostać; ‘mieć psinco’ – nic nie mieć; ‘mieć psinco do godanio’ – nie mieć nic do powiedzenia

psiok – niejadalny grzyb

psiora, psiora frekw. – niedojrzały, niesmaczny owoc

psuja – dziecko, człowiek mający skłonności do psucia wszystkiego

puc frekw. – tynk |<niem. Putz>

puclaty na gymbie, puclok – pulchny na twarzy, pucułowaty |<por. czes. baculatý>

puczyć – 1. ścisnąć, miąć 2. **obmacywać**: *Pono zaś tyn karlus naszóm dziołche puczył, musimy go przegnać, przeca jeszcze roków ni majóm.*

pućkać – paćkać, ciaprać

pukiel, puklaty – garb, garbaty: *Žodnej roboty sie nie boł, pomimo že chrómy i puklaty.* |<niem. Buckel>

pularysek frekw. – portmonetka |<por. języki łacińskie

pult, pultek – niewyrośnięty chłopak

pultok – 1. brudas 2. kiepski malarz: *Zamiast malyrza wziyni pultoka i samych żydów na ścianie narobił.*

pusa, pusy dać – buzia, całus, dać buzi: *Dej pusy, moja roztomiła!* |<czes. pusa>

putnia – drewniane naczynie

putyka – knajpa, licha karczma |<czes. putyka>

pyle, pylytki – 1. gąski 2. **pylytka** – spokojna kobieta, bez wyrazu

pyndel – wahadło zegara |<niem. Pendel>

pyndziałek – poniedziałek

pypeć frekw. – narośl na języku kury, choroba, *przen.* **dostać pypcia** – mieć zachciankę: *O małoch co nie dostał pypcia na widok telkich maszkietów!*

pypląć, pyplaczka – robić coś z mozołem, powoli

pyplok – 1. ktoś, kto pracuje powoli 2. partacz

pyrcok pogardl. – przybysz z Galicji na Zaolzie, wyraz znany czechowiczkom dojeżdżającym do pracy w Karwinie pociągiem potocznie zwanym „hawiyrski cug”

pyrczeć – żartować, rozmawiać wesoło: *Przestóńcie już pyrczeć, bo robota czako.*

pyrdel – tyłek |‘nakopać do pyrdeli’ |<czes. prdel>

pyrdelónka – zupa z krupnioków: *Nejlepiej ze zbijaczki była pyrdelónka.* | <por. czes. prdelačka>

pyrlik – ciężki młot

pyrskać, pyrsknąć – pryskać, opryskać, chlapać, | <por. czes. prskat>

pyrtać – iść drobnym krokiem, turlać się, wieźć, pchać: *Weźcie se na potrzebny czas tyn tragacz, tyn fyrtum–pyrtum, ale pamiętajcie mi go potym przipyrtać.* [ZN_O]

pyrtek – 1. maluch 2. męskie przyrodzenie 3. | <upyrtek, upyrdek *mit.* śląsk. człowiek–demon wykorzystujący swój bardzo niski wzrost w celu wyrządzenia zła [BAP]>

pyrtnąć, upyrtnąć – odlać trochę płynu, wody, zupy itp.

pyrtula – kobieta, która pyrczy, mówi niemądrze, *por.* pyrczeć

pyrtulka – dziewczynka zaczynająca chodzić

pysk – twarz, gęba | 'zjad suchym pyskym' – nie zjadł; 'obeszeł sie suchym pyskym' – *przen.* nie otrzymał zapłaty; | 'mieć pysk jak miesiónczek' – mieć szeroką tłustą twarz; 'mieć plugawy pysk' – być ordynarnym

pyszny Jónek – pelargonia

pytać *frekw.* – prosić, chodzić po prośbie | 'chodzić po pytaniu'

pytlik, pytliczek – tobołek: *Mioł już pytlik narychtowany.* – *przen.* był gotowy do drogi | <czes. pytlík>

pytlować *frekw.* – gadać dużo i szybko *Nie pytluj tela! Pytlujesz jak lajerka.*

pywnica – piwnica

R

rada, rod *frekw.* – rada, rad, być zadowolonym | 'radach cie zaś widzieć' | <por. czes. rád, rada>

radzi sobie – kochający się: *Móm cie rada, dóm ci pusy.* – Kocham cię, dam ci buzi.

| 'Była mu rada', Byli sobie radzi', 'mieć kogoś rod' | <por. czes. rád, rada; někoho rád>

rafiok *frekw.* – wóz o kołach z żelazną obręczą | <*niem.* Reifen – obręcz>

rafka – obręcz koła w wozie, rowerze, motocyklu | <*niem.* Reifen>

raja – warstwa, rząd, szereg: *Piyrso raja z cegieł już wymurowano, teraz już ściana gibko poleci.* | <*niem.* Reihe>

rajbetka – paca murarska | <*niem.* Reibe> | <*niem.* Reibebrett>

rajbować – gładzić tynk | <*niem.* reiben>

rajczula – 1. duże pomieszczenie 2. pastwisko | <*niem.* Reitschule – miejsce tresury koni>

rajtować; zrajtować – jeździć konno; stratować np. trawę

rajwach – hałas: *W gospodzie sie zrobił straszny rajwach i doszło do bijatyki.* | 'nie róbcie tela rajwachu' | <*jid.* rejwach>

rajzować – jeździć, podróżować: *Kaj żeście to rajzowali, że was tak długo dóma nie było?* | <*niem.* Reise>

rani – wcześniej rano

rannio, na rannióm – msza św. poranna, iść na mszę poranną

raps – rzepak | <*niem.* Raps>

raubczyk, raubczykować – rabuś, kłusownik, kłusować: *Kiesi w księżycnych lasach okropnie raubczykowali, co drugi chłop przy lesie był raubczyk.* | <niem. Raubschütze, por. górnośl. rabsik., gwara żywiecka robsik >

rechla *rzad.* – wieszak | <niem. Rechen>

recht, mosz recht – racja, masz rację: *Ja, ja, mosz recht, było to tak, jak godosz.* | 'mieć recht, 'mieć prowde' – mieć rację | <niem. recht haben – mieć rację>

rechtór – nauczyciel

regiyrować – zarządzać, kierować | <niem. regieren>

repecić – plotkować: *Prześcóńcie baby repecić, bo nie wycie, jako była prowda.* | <niem. repetieren – powtarzać>

respekt – respekt, szacunek | 'mieć respekt' – mieć respekt

reuma, rewma – reumatyzm | <por. czes. pot. revma>

reżne piwo, reżno gorzołka – żytnie piwo, wódka | <por. moraw. rež, słowac. raž – żyto>

reżno słóma – słóma żytnia

robota *frekw.* – praca | 'wziąść się za robote z rubszego kóńca' – rozpocząć prace od trudniejszego odcinka, zadania

rodzóno – pochodząca z domu, nazwisko rodowe kobiety: *Rodzóno była Haramus.*

rogocz – drewniany stojak na siano

rogolka – mątewka

rojber – łobuz, zbój | <niem. Räuber>

roki – lata | 'mieć już swoji roki' – być dorosłym lub starym

rosuć, rosulo sie, rosula sie – 1. rozsypać 2. rozpaść się 3. urodzić: *Na dniach, jak sie rosuje.* | 'być na rosuciu' – wkrótce rodzić

rotuz – ratusz | <niem. Rathaus>

rowniok – równolatek: *My oba byli rownioki, chodzili do tej samej klasy.*

rozcapiyrżóny – rozparty na siedzeniu, rozłożony

rozchynyc – rozrzucić

rozciepać – rozrzucić

rozfukać – roztrwonić

rozgrzoty – rozgrzany

rozhajcować *frekw.* – rozpaść ogień, palenisko | <niem. heizen>

rozkulać – rozwałkować ciasto: *Rozkulej to ciasto na nudle.*

rozlajerowany – rozklekotany

rozmaryjón – rozmaryn

roznimóc – zachorować | <por. czes. roznemoct se>

rozpajedżóny – rozjuszony

rozpuczyć – rozgnieść

roztoliczny – rozmaity: *Odpusćiorze przedowali roztoliczne fidrygały.*

roztomajte, rozmańte – rozmaite

roztomiły – drogi, kochany, szanowny | <por. czes. roztomilý>

roztoparczyć – rozsiąść się, zagarnąć dla siebie zbyt wiele miejsca

roztopiyrzać – rozpychać

roźgnąć – zapalić: *Roźnijcie kiery światło, bo już cima.* |<por. moraw. rožnout>

rómpel – tarka do prania: *Baby kiesi prały na rómplu, rómplowały.* |<niem. Rumpel>

rómplować – 1. pierw. prać na rómplu 2. hałasować 3. niszczyć, psuć: *Pierziński dziecka całóm izbe zrómplowały.* |<niem. rumpeln>

ruby, hruby rzad. – gruby

rufijok – zawadiaka: *pios.: „Siedlok, siedlok, siedlok je rufijok, siedlok, siedlok, siedlok jest pan...”* [ZN]

rukować frekw. – brać do wojska |<czes. rukovat, niem. einrücken>

rukzak – plecak |<niem. Rucksack>

ruła – rura, **rułka** – rurka

rumtyk – hałas

rusy – karaluchy

rwot – łobuz, drań: *Ś niego był kqsek rwota za młodu, a teraz sie podziwcie, jak święty na obrozku!*

rybiora – mewa: *Na wiosne piyrszy ptok nad stawami to rybiora.*

rybiorz – rybak |<por. czes. rybář>

rychtować – 1. naprawiać 2. przygotowywać |<niem. richten>

rychtyk – rzeczywiście |<niem. richtig>

ryl – rodzaj łopaty, **babski ryl przen.** *Mo cyl, jak babski ryl.* – ktoś niedokładny

ryma – katar, przeziębienie |<czes. rýma>

rymby, wrymby, na rymby, na wrymby – na lewą, odwrotną, wewnętrzną stronę odzieży: *Nawlykłach se kiecke na rymby.* |<por. czes. naruby>

rympoł – wał z łańcuchem w studni: *A potym rympołym dostał ze studnie świyzutkóm wode i włoł do manaszki.* [ZN_Z] |<czes. rumpál>

ryński – dawna austriacka moneta: *pios. „Koło, koło młyński, za ty sztyry ryński”*

rypnyć – uderzyć

rysik – sztyft do pisania na tabliczce w szkole

ryszawy – rudy |<por. czes. ryšavý>

ryżok – szczotka ryżowa

rzazać – ciąć |<por. czes. řezat>

rządzić – mówić, **wyrządzać, przerządzać** – rozmawiać, dyskutować, omawiać

rzecz – 1. mowa, język: *Cieszyńsko rzecz ze wszystkich nejpiykniejszo.* |<por. czes. řeč> 2. przedmiot, sprawa

rzeknyć – rzec: *Coch mioł rzeknyć, a nie scyganić.*

rzciato, rziciaty – 1. osoba z dużym tyłkiem 2. powolny, niezdatny

rzić – tyłek: *Żónaci siedzóm na rzici w chałpie.* |'mieć pełnóm rzić' – być mocno upitym lub przejeżdżonym; 'rzióm ciepacz', rzióm zamiatać' – stroić fochy, okazywać niezadowolenie; 'wlyż do každy rzici' – o lizusie, pochlebcy, kimś nachalnym |<starop., por. czes. řiť>

rzoz – trociny

rzozioł – piec na trociny

rzykać – 1. modlić się |<starop.; por. czes. říkat – mówić> 2. *mit.* – zaklinać, czarować
rzykani – modlitwa: *Weszli my do kaplice porzykać.*

S

sadzok – sadzeniak, ziemniak do sadzenia

sagi – goły, nagi |‘po sagu chodzić’ – chodzić nieubrany, nago

sagula – dziewczyna, kobieta naga lub skąpo ubrana

sakraporcki – nieznośny: *Już cie ni mogym strzimać, ty giździe sakraporcki!* |<przekoszt. sakramencki>

sałot, szałot – 1. sałata 2. *przen.* |‘mieć w łepie (w głowie) szałot’ – być niemądry

sam – tu, tutaj |<por. czes. sem>

samociąż – 1. ciągnięcie wozu, sprzętu przez ludzi 2. specjalny mały wózek na towar do ręcznego transportu

sanniówka, sankówka – sanna, zimowa pora do jazdy saniami

schódki – schody

schrónić *frekw.* – 1. zabezpieczyć 2. sprzątnąć 3. uprzątnąć zbiory z pól 4. ukraść: *Jakisik miechorz co piątóm kopke siana mi dzisio w nocy schrónił¹.*

schyrknyć *rzad.* – zwołać się, zebrać się, zgromadzić: *Ludzie sie gibko schyrkli i se nie dali.*

seblyc – rozebrać: *Seblyczcie sie do badanio – mówi lekarz. – Nadyć jo jyny wąggli przywióz.* |‘iś księdza seblyc’ – spóźnić się na nabożeństwo

sebuć – zdjąć obuwie

si dziec. – boli, gorące, parzy – ostrzeżenia wobec dzieci [SZ]

siarki *frekw.* – zapałki |<czes. sírky>

siaróński – przekleństwo |<mit. słow., mit. śląsk. – śmierdzący siarką diabeł [BAP, ZN]>

siedlok – bogaty gospodarz, *hist.* kmieć od początków osadnictwa |<por. górnośl. siodłok, por. czes. sedlák – gospodarz, rolnik>

siekanka – kotlet mielony |<por. czes. sekaná>

siksa *frekw. pogardl.* – dziewczyna <jid. szikse>

sinol – duży grzyb jadalny siniejący po dotknięciu

siupać, siupnyć *dziec.* – siadać, usiąść [SZ]

sjimać – zdejmować

skapnyć, skipnyć – umrzeć, zdechnąć |<por. czes. zkapat>

skibka, oskibka – skrawek chleba, ciasta: *Ostatnióm skibke chleba my zjedli, a do przednówka daleko, przidzie sie zaś u Żyda zapojczać.*

skirz, skirz czego, skyrs – z powodu: *Skirz czego mosz do mnie pretynsje?* |<por. czes. skrz, ciesz. skyrs, stąd wyprowadzona pisownia rz, por. skirz B. Wyderka

sklepniczka – sprzedawczyni w sklepie

skoczka – pchła

skopyrczyć – zwarzyć mleko

¹ W Zarzeczu i Podjaziu miejscowi złodzieje mieli zasadę, że nie kradli wszystkiego, tylko co piątą kopę (Z. Nowrotek, *Zarzecze, Zarzecze...*, Mnich 2022, s. 30).

skozać, skoż – przekazać wiadomość, powiadomić, postać po kogoś: *Mie tu foterek postali skozać, żebyście jutro na pobaby do ziymioków prziszli.*

skónani, do skónanio *przen.* – nigdy: *Ani do skónanio nie skóńczysz tej roboty.* |‘ani do skónanio’

skrepnąć – umrzeć, zdechnąć |<*niem.* krepieren>

skrymniały – zbutwiały, zgnity

skrzot – 1. dziecko, „niewyrośnięty” człowiek, 2. skrzat |<*mit. słow., mit. śląsk., starop.* – mały złośliwy diablík, złośliwy karzeł [BAP]>

skuczeć – skomleć: *Cóż tela skuczysz, jak pies przy budzie, miniónego nie wrócisz.* |<*czes.* skučet>

skukać *dziec.* – schować

skurzica – cynamon |<*czes.* skořice>

slazować, ślazować – schodzić

slabizna – pachwina |<*por. ches.* slabina>

stóżyć ogiyn – rozpalić ogień w piecu: *Stóż gibko ogiyn, bo potedni dochodzi, a obiadu ani widać.*

stószny – 1. duży, spory 2. poważny, rozsądny

smolić, wysmolić – 1. lekceważyć, pozostawić, porzucić: *Wysmoliła sie na niego i niechała.* 2. zmyślać: *Przestón już smolić ty gupoty.*

smotroki – szabrujący żołnierze sowieccy |<*ros.* smotriet’ – patrzeć, szukać>

smowa – zmówiny

smrodlawo zuzka – smrodziuszek, rodzaj zioła

smyczyć – ciągnąć coś, wlec; **prismyczyć** – przywlec coś

smyczyć sie – ledwie iść, powłóczyć nogami

smyk – 1. łązega, włóczykij 2. **smyk, smykula** – ktoś, kto włóczy się za dziewczynami, chłopakami

smykać sie – kawalerzyć: *Przestón sie tela smykać, bo mlyko mosz jeszcze pod nosym!* |‘być na smykach’, ‘iś na smyki’

snachtować, usnachtować – dogadzać, nadszakiwać, zabiegać o względy: *Przestón mu tela usnachtować, nie godzi się dziótsze.*

snadnie, snadny, snadno – łatwy, łatwo |‘prziszet ku majóntku po snadnu’ – łatwo, bez wysiłku |<*czes.* snadný>

snodź, snodzi – ponoć, podobno: *Snodzi dzisio w Czechowicach piyknie poloło, a w Dziejicach za sztrekóm nie spadła ani kropla.* |<*por. ches.* snad>

snoga, snożyć, osnożyć – porządek, zrobić porządki, wysprzątać: *Pacholek co sobote osnożo plac, a dziywki osnożajóm izby.*

snopel – śpik w nosie

snoplok – smarkacz

snoszać – 1. znosić z pola 2. gromadzić, ciuć: *Snosi ku chałpie ka jaki dziadostwo.*

sobótka – ognisko na Zielone Świątki: *Na Zielóne Świątki w kaźdej wsi polili sobótki, kadzili pola i głośno śpiywali „Boże, oświyc nasze zboże, a sómsiadowe niy!”*

sorek, sorniok – samiec sarny, kozioł

sośniok – podgrzybek

spatki – z powrotem |<czes. zpátky – z powrotem, wstecz, do tyłu>

spamiętać, spamiętać się – 1. zapamiętać 2. opamiętać, oprzytomnieć; **na spamiyńć** – na pamięć: *Nauczył się całej pieśniczki na spamiyńć.* |<por. czes. nazpaměť>

spani – 1. sen 2. legowisko

spichnyć się – spotkać się, zmówić się: *Młodzi, tóż sie zawsze umióm spichnyć, ani uczyć ich tego nie trzeja!* |'por. czes. spíchnout se>

splatka – wstążka wiązana na panieńskim warkoczku w stroju cieszyńskim, *por.* bandla, bindla

splągnąć – sprowadzić: *Nadyć skąd sie tu splągnął taki lewajtkoż!*

spodnica – rodzaj halki w stroju cieszyńskim, marszczona, zakładana pod spódnicę, czasem wkładano ich jednocześnie kilka

spolygać – polegać na kimś |<por. czes. spoléhat>

społym frekw. – wspólnie, razem |<por. czes. spolu>

spomiarkować frekw. – zauważyć, zorientować się: *Gibko zech sie spomiarkowoł, że nic tu po mie.*

spomietać – poronić płód, u bydła

sporszy – większy, tęższy: *Sporszy kęsek dej tacikowi, bo sie dzisio narobili w polu.*

spować – sypiać |<por. czes. spávat> ón, óna, óno spi – czas przeszły

spozdać się – zorientować się, zreflektować: *Anich sie nie spozdoł przez tóm gre w taroki, jak pizła pónoc.*

spódnica frekw. – spódnica w stroju cieszyńskim nie występowała osobno, a zawsze zszyta z żywotkiem, tworząc rodzaj sukni; fałdowana, w ciemnych kolorach, wykończona z dołu galonką, powszechnie nazywana **letnikiem**

spóminać, spóminki – wspominać, wspomnienia: *Wziyno mie dzisio na spóminki, Francke Kocurkule zech spómniała, jak jeszcze do nas chodzowała se porządzić.* |'wziyno go na spóminki' – wzięło go na wspomnienia

spórny – uparty, krnąbrny; **spórok, spóra** – maruda, uparciuch, złośnik

sprzągać się – udostępniać konia do sparowania przy cięższej pracy: *Mój dziadek Ludwik sprzągoł sie ze sómsiadym Józkiem, kobyłe Mine z kóniym Kasztanym porowali do oranio.*

spucować – zjeść wszystko |<niem. putzen – czyścić>

spusób – sposób

srajda, srajdek pogardl. – smarkuła, smarkacz

sraka zgrub. – tyłek

sranda – heca, rozróżba |<czes. sranda>

srómota – zmartwienie: *Jedna srómota po tej powodzi, wszystkie pola zalote, a woda stoi dali.* |<starop.>

srybło, srybny – srebro, srebrny, ze srebra

stamtela, tamstela – stamtąd, z innego miejsca, skądś; być, pochodzić z innych stron

starani, starać się – zmartwienie, martwić się

starka, starzik, starziczek ekspresyw. – babka, dziadek, dziadziuś

starość – zmartwienie | 'mieć starość' – mieć zmartwienie, kłopot

statek – 1. gospodarstwo: *Piesek przy budzie wachował plac i cały statek.* [ZN_Z] | <starop., por. czes. statek> 2. inwentarz 3. naczynia rzad.

stawiać, wystawić *frekw.* – budować | 'stawiać, postawić, wystawić chałpę' – wybudować dom: *Aleście gibko tórn chałpe wystawili!*

stela – stąd | 'ktoś stela'; kieryś stela – tutejszy, miejscowy, swojak, rodak; 'rusz się stela' – zabierz się stąd; 'brać się pumału stela' – odchodzić, zabierać się z tego miejsca lub z tego świata

stodiosi – przekleństwo, do stu diabłów

stojmo – na stojąco

stolica – 1. stół 2. ława

stować – zatrzymywać się: *Pątnicy co kąsek stowali na odpoczynek i na rzykani.*

strach, mieć strach, mieć stracha – bać się | 'mieć stracha' | <por. czes. mít strach> mieć

stracić – zgubić | <por. czes. ztratit> **stracić się** – zniknąć

straszek – 1. strach polny 2. | <mit. słow., mit. śląsk., starop. – strach, zmyślona postać baśniowa, strasząca przede wszystkim dzieci> 3. człowiek źle ubrany | 'wyglądać jak straszek'

strój cieszyński, strój śląski, strój śleski – ludowy strój Śląska Cieszyńskiego

stróm, strórnec – drzewo, drzewko | <por. czes. strom>

strórnec – konne, niewielkie sanie: *Jak nastoń czas sanniówki, gospodarze przepinali kónie do sań i strórneców.*

strórnec – siennik, materac: *W łórnku kiesi ludzie spowali na strórnecach, w kierych była słórnica abo trowa wósiórnica.* | <niem. Strohsack>

strugać – udawać wariata | 'gupka strugać'; **strugnyć** – przen. uderzyć

strzap, strzapok, strzapato – ktoś nieuczestny, rozczochrany, strzapato dziółcha – o gęstych nieuczestnych włosach | <por. czes. strapatý>

strzapoczek – firletka poszarpana, nazwa kwiatu

strzewa – jelita | <czes. střeva>

strzybło, strzybny *dawn.* – srebro, srebrny, ze srebra | <por. czes. stříbro, stříbrný>

sturkać, sturkać – trącać

sturzić – popchnąć, potrącić: *Idź krajuszkym, a dej pozór, żeby do cie mlyczkorz nie sturził.* [ZN_O]

strzympiato chustka – z frędzlami

stusek – stos, drewna, cegły itp.

stwiernyć – stwardnieć

stwora – 1. kobieta, niewiasta, stworzenie, nieco *pejorat.*; *Każdo stwora nądnie swego amatora. Ka jako stwora sie tu slazła.* 2. | <mit. śląsk. – niewiasta o niezwykłym wyglądnie, często o cechach nieludzkich [BAP, ZN]>

stworoki | <mit. śląsk. – istoty ze świata baśni>

styknyć – starczyć

suć – sypać, **nasute** – nasypać, **posute** – posypać

sumeryja, sumeryje, Sumeryjo! – 1. kłótnia 2. okrzyk O rety! : *Sumeryjo, goście na placu, a ja jeszcze nie obleczono i strzapato!*

suplika *frekw.* – urzędowa prośba |<łac. supplicatio>

suszka – uschnięte stojące drzewo: *Drzewo ze suszek źle sie poli.*

swaczyć, jeść swaczynie – jeść podwieczorek |<czes. svačit>

swaczyna – 1. podwieczorek 2. prowiant wydawany pracownikom w polu: *Na swaczynie dowoło sie wielkóm partyke chleba, grubo masła i jeszcze wiyncy świyżego syra.* |<czes. svačina>

swoboda – 1. wolność 2. stan kawalerski, **swobodny, swobodno** – kawaler, panna: *Herómin dlugo był swobodny, aże w kóncu naszeł swojóm połówke.* |<ogólnostow., starop.>

swrocać – wymiotować |<por. czes. zvracet>

synek, synczysko *ekspresyw.* – chłopak, chłopaczysko

sypani – miejsce na strychu (górze) na składowanie zboża, spichlerzyk

szachta – kopalnia |<niem. Schacht – szyb górniczy> *por.* gruba

szacić sie – dobrze się ubierać, porządnie, stroić

szafarnia – skrzynie na zboże, fasolę: *Latoś obrodziło i było moc obilo, wszystko to we miechach i wańtuchach posnoszali do szafarnie.*

szaflik – duże drewniane naczynie kuchenne |<niem. Schaffel>

szalter – ścienny wyłącznik prądu |<niem. Schalter>

szamster – rosty kawaler |<niem. austr. g'schamster Diener – posłuszny sługa (jako zwrot grzecznościowy)>

szandar, żandar – policjant |<fr. gendarme, niem. Gendarm>

szarwak *frekw.* – obowiązkowa praca na rzecz gminy |<niem. dawn. Scharwerk>

szasnąć – uderzyć

szaszek – błazen |<czes. šašek – błazen, pajac>

szaśnióny – stuknięty, niemądry: *Zdo mi sie, że ón je kapke szaśnióny!*

szatka – chustka na głowę w stroju cieszyńskim, najczęściej jedwabna, wiązana na żurek (pidło) |<por. czes. šátek, słowac. šiatok – chustka>

szaty *frekw.*, **szoty** – ubrania odświętne |<por. czes. šaty – suknia>

szaufla – szufla |<niem. Schaufel>

szczap – dziewczyna lekkomyślna, nieprzewidywalna, „postrzelona”

szczodrota – szczodrość

szczuczka – kawałek, porcja kołacza, placka

szczuka *frekw.* – szczupak |<starop., por. czes. štika>

szczykać, poszczykać, naszczykać – pokroić jedzenie na kawałki przy pomocy łyżki: *Mama poszczykała dziecku gałuszki, bo były za duże.*

szczyпки – 1. drobno porąbane kawałki drewna 2. deszczółki do usztywniania złamań: *Baba dała mu noge do szczypek.* (unieruchomiła nogę)

szczyplawy – szczypiący w język |<czes. štiplavý>

szczyrbok, szczyrboczek – bielun, ziolo

szczyrkać – dzwonić, grzechotać; **szczyrknyć** – zatelefonować

szczyrkowka – grzechotka

szczytek – spiczasty element tylnej części żywotka w stroju cieszyńskim

szelóntać – potrząsać, mieszać |<niem. schellen – dzwonić dzwonkiem>

szerosować – zakładać uprzęż: *Kónie już stoły piyknie oszerowane i gotowe do jazdy.* |<niem. schirren>

szery – uprzęż |<niem. Geschirr>

szewiec – szewc: *Był to dobry szewiec, szył buty, naprawiał, dziury łotoł, krómfleki podbijół.* [ZN_D]

szkarboły – stare papiery, nieważne dokumenty, szkolne zeszyty itp. *Zrób porządek z tymi szkarbołami, a co niepotrzebne, wyciep.*

szkarpa – skarpa

szklok – cukierek do ssania, landrynka

szkłóda, szkłódziok – ktoś, kto lubi myszkować, zabierać coś dla siebie, robić nieporządek

szkłódzić – myszkować, podkradać, bałaganić, psuć: *Dziecka miały rade szkłódzić, powybiyrały wszystko, co słodki a masne.*

szkolniok, szkolorz – uczeń: *Jakżech był jeszcze szkolniokym, to żech czytoł dużo książek.*

szkopiec frekw. – skopiec, naczynie drewniane do dojenia z jednym uchem

szkorupy – talerze i miski, często obtłuczone

szkółka dawn. – przedszkole |<por. czes. školka>

szkrobać – obierać jarzyny, np. ziemniaki

szkrobnyć – skrobnąć, zadrapać

szkróba – duży skrzyniowy wóz konny

szkróbek – krochmal |<por. czes. škrob>

szkróbić, naszkróbióny – krochmalić, wykrochmalony |<por. czes. naškrobený>

szkryfać, szkryflać – pisać, kreślić |<niem. Schrift – pismo>

szkryflok, szkryfok – ołówek

szkryfnyć sie – podpisać, złożyć podpis |<niem. strich>

szkubaczki – darcie pierza: *Przez zime baby i dziywki zbiyrały sie na szkubaczki, przy tymu se o wszystkim porozprowiały, porepecily i pośpiywały.* |‘chodzić na szkubaczki’

szkucina, szkuciny – szczecina, sierść

szkut – smarkacz

szkuty, szkuciaty – włosy, mocno owłosiony

szkwiyrceć rzad. – skrzypieć, stękać, utyskiwać

szkyrt – maluch

szkyrtać – zapalać zapałkę, włączać kontaktem światło: *Szkyrtnij szalter, bo cima.* |<czes. škrtat>

szlabikorz – elementarz |<czes. slabikář>

szlajfka – wstążka |<niem. Schleife>

szlapiczkorz – ktoś, kto zajmuje się niehonorowym zajęciem; |<por. szlapiczka dawn. – łapka na myszy

szlichta frekw. – wygładzony beton |<por. niem. schlicht – czysty, gładki>

- szlińcuchy, szlincugi** – łyżwy: *Szlińcugi były szpiczate, abo zaokrąglone kolybusy.* |<niem. Schlittschuhe>
- szloga** – brama weselna: *Na naszym weselu było aż dwanoście szlog!* |<niem. Schlag>
- szlómpa** – ślamazara, niezdara |<niem. Schlampe – flejtuch>
- szlóndrać, szlóndrać się** *rzad.* – negatywnie o płukaniu, myciu: *Przestój się tela szlóndrać, nie być takóm paniczkóm!* *por.* szustać
- szlus** – koniec, dosyć |<niem. Schluss>
- szłapa** – stopa |<*por.* *czes.* šlapat – deptać; *niem.* Schlappen – pantofel>
- szłapać** – leżeć |<*czes.* šlapat>
- szłapcug** – pieszy chód: *Jak nie było autobusów, a na kolyj daleko, to do miasta chodzowało się szłapcygym.* |'szłapcugym' – pieszo |<szłapa + *niem.* Zug – pociąg>
- szmaciok** – 1. piłka szmaciana, szmacianka 2. sklep tekstylny
- szmatłać** – 1. powłóczyć nogami 2. tratować, deptać np. trawę
- szmulić się** – paradować: *Dziotchy rade szmuliły się przed kawalerami.*
- szmyr** – smar |<*niem.* Schmiere>
- szmyrać pod nosym** *frekw.* – smyrać pod nosem |'nie dej se takimu pod nosym szmyrać' – nie pozwolić się lekceważyć
- szmyrgiel** – szlifierka, kamień szlifierski |<*niem.* Schmirgel>
- szmyrus** – brudas, ubrudzony smarem, czymś technicznym
- sznajder** – proca |<*niem.* Schleuder>
- sznóra** – gruby sznur |<*niem.* Schnur>
- sznórka** – sznurówka |<*niem.* Schnur>
- sznupać** – szukać, przeszukiwać, „grzebać” w nieswoich rzeczach, myszkować, szperać |<*niem.* schnupfern>
- sznupok** – człowiek ciekawski, lubiący myszkować, „grzebać” w cudzych rzeczach |<*niem.* schnupfern>
- sznuptychla** – chusteczka do nosa: *Poszućcił po kapsach i wyjón dużego papiórowego pinióndza wielkigo jak sznuptychla...* [ZN_O] |<*niem.* Schnupftuch>
- sznytlok, sznyclok** *rzad.* – szczypiorek |<*niem.* Schnittlauch>
- szor** – pas, np. szor blachy na dachu
- szpacyr** – spacer: *Młodzi poszli na szpacyr, a starzi posiadali na wysiodkach.* |<*niem.* Spaziergang>
- szpajska, szpajza** – spizarka |<*niem.* Speise>
- szpanga** *frekw.* – sprzączka |<*niem.* Spange>
- szpas** – żart, **szpasować** – żartować, **szpasowity** – żartobliwy, żartowniś: *Nie być zaś taki szpasowity!* |<*niem.* Spass>
- szpatny** – brzydki |<*por.* *czes.* špatný – zły>
- szpek** – słonina |<*niem.* Speck>
- szpencer** – we wcześniejszych strojach cieszyńskich bardzo krótka kurtka damska
- szpichor** – ostry przedmiot, szpic
- szpiciok** – spiczasty but

szpin – klamra przy pasku od spodni, torby

szpluchać, żbluchać – płucać, pluskać, burzyć wodę: *W pidle cosik fest szpluchało, abo to była jako wielko ryba, abo utopiec czymysik kormónci, strach był sie dowiedzieć.* |<czes. šplouchat>

szporkasa – kasa oszczędnościowa: *Mało kiery miół zbytńi pinióndz, ale jak już miół, tóż go wsadzoł do szporkasy na procynt.* |'zbytńi pinióndz' – ponad potrzeby |<niem. Sparkasse>

szporobliwy – oszczędny |<niem. sparen>

szporować, naszporować, uszporować – oszczędzać, zaoszczędzić: *Mieli my kapke piniyndzy naszporowanych, ale wszystko zebrała woda.* |<niem. sparen – oszczędzać>

szpotawy – koślawy |'mieć nożyska szpotawe' – krzywe, koślawe nogi |<niem. Spat włogaczna, rodzaj wady kopyta u koni>

szpóntok – buntownik

szprajc – stempel budowlany, np. do podpierania stropu |<niem. Spreize>

szprajcować – napinać, oporować, podpierać, usztywniać, np. na budowie |<niem. spreizen>

szprajcować się, szprajcnyć – upierać się, uprzeć się, „postawić” na swoim, zaprotestować, zdenerwować

szpyndlik – szpilka |<czes. špendlík, niem. dawn. Spendel> w stroju cieszyńskim ozdoba zapinka w miejscu broszki

szpyrhok – wytrych |<niem. Sperrhaken>

szpyrka – słonina, skwarka

szpyrnik, szpyrczok – miejsce na wędzone mięso: *Jak nie było lodówek, to wyndzónke podsuszało sie we szpyrniku.*

szpyrol – spirytus

szrajbnyć – podpisać, podpisać się: *Szrajbni sie mi pod tóm listóm.* |<niem. schreiben>

szrank – szafa |<niem. Schrank>

szrot frekw. – złom, szmelc |<niem. Schrott>

szróta, szrótować – śruta, mleć, śrutować

sztafirować frekw. – stroić się, ubierać elegancko |<niem. staffieren>

sztajf – stempel trzymający strop |<niem. steifen – usztywniać>

sztandy – stragany, lady na straganie |<niem. Stand>

sztangla – sztanga |<niem. Stange>

sztelować, sztelówka – zaprawiać, doprawiać; wódka doprawiana |<niem. stellen – stawiać, nastawiać>

sztof – materiał na ubranie |<niem. Stoff>

sztole – wkręcane śruby do końskich podków |<niem. Stollen>

sztolwerki – cukierki mleczne |<od nazwy firmy Stollwerck>

sztreka frekw. – nasyp kolejowy, drogowy |<niem. Strecke>

sztróm – prąd |<niem. Strom>

sztrykować – robić na drutach: *W zimowe wieczory baby sztrykowały, ale nie wszystkie miały to rade.* |<niem. stricken>

sztudyrować – 1. studiować, kształcić, 2. kombinować, myśleć |<niem. studieren>

szturmować – awanturować się; **szurmok** – awanturnik |<niem. stürmen>
sztwiertka – ćwiartka
sztyl – styl |<niem. Stil>
sztymajza *frekw.* – łom, dłuto |<niem. Stemmeisen>
sztytować – wykuwać, **wysztytować** – wybić, wykuć np. otwór w posadzce, ścianie,
zasztymować – przymocować, umocnić |<niem. stemmen>
sztyrycet – czterdzieści: *Sztyrycet roków działołcha miała, jak sie wydowała.* |<czes. čtyřicet>
sztyrzo *dawn.* – czworo, odmiana w dopełniaczu: sztyrzima – czterema
szulać – rozcierać w dłoniach, rolować w palcach
szumny – piękny, okazały, duży: *Szumny kawaler przijechoł na szumnym kóniu do szumnie wystrojóniej galanki na zolyty.*
szupieć – być w opałach: *Teraz ci szupi, ale już późno.*
szupiny – łupiny |<niem. Schuppen, por. czes. šupiny>
szurać – ślizgać |<niem. schurren> **szurawka** *rzad.* – ślizgawka; **szurnyć** – 1. śliznąć się 2. „wyskoczyć” (podjechać) gdzieś na krótko
szure, szury – 1. krzywe nogi 2. zez: *Nóžeczki mioł szure, świdrate oczy, poza tym sóm gryf.*
szurgoty – łachy, byle jakie ubrania, **oszurgany** – obszarpany |‘oszurgany jak (ostatni) chachař’
szus – strzał |<niem. Schuss>
szust – porywczy człowiek |<niem. Schuss>
szustać, wyszustać – płucać, prać: *Baby, co sobote, chodziły do Wisły szustać prođło.*
szuszkąć – szeptać, mówić w tajemnicy [HP] |<por. czes. šuškat>
szuścić – szeleścić: *Cosik w lišciach zaszumiąto, zaszuciło i spod jabłónki wyloz jyz.* |<por. czes. šustit>
szutki – lekkie buty damskie
szwaja – stopa |<niem. Schweissfuss>
szwajsować – spawać |<niem. schweissen>; **szwajstyrz** – spawacz |<niem. Schweisser>
szwandrać, szwandrosić – mówić w obcym języku: *Jegomość cosik zacón szwandrosić, ani to po niymiecku, ani hołdy–bołdy, nie wiadómo co.*
szwarna, szwarny *frekw.* – ładna, przystojna, urodziwa, chłopak także |<moraw., czes. dawn. švarný>
szwela *frekw.* – belka drewniana |<niem. Schwelle>
szwerc, szwercować, szwarcować – przemyt, przemycać: *Óni jeszcze nosili zrośłoki, kie my już szwercowały.* [LKO] |<niem. schwarz – czarny, na czarno>
szwercyrz – przemytnik
szwiec – szewc
szwob – karaluch |<czes. šváb>
szwoczka – krawcowa
szwory – stare ubrania
szwynty – strzępy
szydzić, oszydzić – szydzić, oszukać, wyśmiać |<por. czes. šidit, ošidit – oszukiwać, oszukać>

szyf – statek | <niem. Schiff>

szykownie, szykowny, szykowno – 1. dobrze: *Szykownie mi to zrychtowałoś.* 2. ładna, grzeczna: *Szykowno ś ni dziołcha, ni można nic pedzieć.* 3. dużo: *Aleście szykownie naładowali tego siana na drabiniok*

szyndziół, szyndziolorz – gonty, gonciarz: *Drzewianne kościoły sóm pokryte szyndziółami.*
<niem. Schindel, por. czes. šindel, por. łac. scindula>

szYROKI – szeroki | 'szerszy niż dłuższy (delszy)' – o osobie niskiej, a tęgiej

szYRZINA wąsko lub szeroko – pas materiału ubraniowego szerokości 80 lub 160 cm

Ś

ściebło – źdźbło | <czes. stéblo>

ściepiynieć – oddać ducha | <czes. zcepenět>

ściepka – zbiórka, składka: *Kamracio zrobili ściepe na prezylnt.*

ścigo sie kómuś – spieszy się komuś, bo jest w opałach: *Zaniedboł sprawe, teraz mu sie ścigo.*

ściorany, uciorany – zabrudzony

ściyl, ściylic – ściółka, słoma do ścielenia zwierzętom w stajni; ścielić

Ślązok, Ślązoczka – Ślązak, Ślązaczka

śleska rzad. – strój ludowy cieszyński: *Francka przebrano za śleske.* [WO] | <czes. slezský – śląski>

Śleśka, Śleszka – Ślązaczka w niektórych gwarach pogranicza śląskiego

ślimtać sie – popłakiwać, mazać się: *Nie ślimtej sie synek, jak urośniesz, to mu oddosz.*

ślimtok – płaksa

ślympieć – nie spać, czekać, wyczekiwać: *Dochodzi północ, a ón jeszcze nie spi, fórt jyny ślympi.*

ślypia zgrub. – oczy

ślypiec, ślepiec – owad kęsający krowy i ludzi

śmiatać – 1. zamiatać 2. uciekać

śmiyrtula, śmiyrtulka – śmierć: *Śmiyrtko, śmiyrtulko, jo je krawiec biydny, miyszkom na kumorze, ludzióm zech potrzebny, kto mi dziś pómoże?* [ZN_D]

śniorz – sennik | <czes. snář>

śpiączkigo, na śpiączku – podczas snu, we śnie

śrubstak frekw. – imadło | <niem. Schraubstock>

świńsko trowa – rdest

świtać – kopać, **świtnyć** – kopnąć: *Tyn kón strasznie świce.*

świyczka – 1. świeca 2. śpik, *gwar.* snopel | 'świyczka mu wisi', 'jeszcze mu świyczka wisi' – o osobie młodej, niedojrzałej

świyrzbieć frekw. – 1. swędzić 2. | 'aż go pięty świyrzbióm' – ma ochotę zatańczyć

świytłoki, świytłoczki – świetliki, błędne ognie: *Świytłoka ni ma co odganiać, bo i tak nie odyńdzie, bo to je dusza pokutujónco, trzeja mu podziękować za przisluge i porzykać za dusze, wtynczos odleci w spokoju.* [ZN_L] | <mit. słow., mit. śląsk., starop. – latające nad ziemią światełka>

T

tabak, tabaka *frekw.* – tytoń |<*hiszp.* tabaco, *niem.* tabak, *czes.* tabák>

tabulka – tabliczka |<*łac.* tabula>

tacik – tatuś: *Skoż tacikowi, żeby przyszeł na obiod.*

tajlować – dzielić, rozdzielać |<*niem.* teilen>

tamstela, stamtela – stamtąd, z innego miejsca, skądś; być, pochodzić z innych stron

tancbuda *frekw.* – budynek z salą taneczną |<*niem.* Tanzbude>

tany, tanać *dziec.* – tańczyć [SZ], *por.* tylać

taroki – gra w karty, niegdyś popularna na Śląsku Cieszyńskim i do dziś kultywowana, np. w Zabrzegu i na Zaolziu |<*wł.* tarocchi, *niem.* Tarock, *czes.* taroky>

tarzyć, utarzyć – handlować, uhandlować: *Niewielach dzisio utarżyła na rynku, tela co na chlyb z fetym.* |<*czes.* utržit>

tasza – torba |<*niem.* Tasche>

taszka – torebka damska kształtu trapezowego do stroju cieszyńskiego |<*niem.* Tasche>

taški – kaczkę

tela – tyle

telki – taki, tak duży: *Był dziepro karlusym, a już telki jak stary chłop.*

ter, terować *frekw.* – smoła, lepik, lepikować |<*niem.* Teer>

teroz, terozki, terozy – teraz

tesknica, teskno – tęsknota, tęskno, tęsknić: *Było mu na wojnie teskno za dzieckami.*

tłotka – spróchniałe i przesuszone drewno: *Chwolił sie Chwołek, że mo chatpe z tlotek.* <*por.* *czes.* tlít – próchnieć>

tłósnyć – tyć |<*czes.* tloustnout>

toć – tak, oczywiście, że tak

tojka – odwilż: *Za dnia była tojka, a na noc chytoł mróz.*

toplać – moczyć: *W lecie dziecka topłały sie przez cały dziyń w rzyce, abo we stawie.*
| ‘wyglądo jak utoplano kura’

torg – targ, jamark |<*starop., ogólnosłow.*>

tómpkać – tupać: *Ze złości aże nogami tómpkała.*

tóż, tóż ja, tóż toć, tóż przeca – oczywiście tak, no przecież

trafik *frekw.* – przedwojenne kioski z prasą, tytoniem, drobnymi przedmiotami potrzeb codziennych |<*niem.* Trafik, *czes.* trafika>

tragacz *frekw.* – wielka taczka na trawę, bez skrzyni, w której spód i przedni bok wykonany jest ze szczepki |<*moraw.* trakač; *por.* *niem.* tragen – nosić>

trefić – trafić | ‘trefić prosto do kałuże’ *przen.* – źle wyjść za mąż

trojlander – przesiedleńca niemiecki, często z Besarabii, w czasie II wojny światowej do zarekwirowanych przez władze niemieckie gospodarstw i domostw na terenach okupowanych |<*niem.* Treuländer: treu – wierny, Land – ziemia, kraj>

tropić sie – 1. martwić się: *Matka sie tropiła, bo synek z wojny nie wracoł.* 2. ciężko pracować

trownica – płachta do noszenia trawy na plecach, czasem chrustu z lasu |<*czes.* travnice>

tróchła *rzad.* – trumna

trómba – piekarnik |<czes. trouba>

trómfnyć – odeprzeć zarzuty, odparować

trómpeta, trómpetka – 1. trąba, trąbka 2. *przen.* niezdara |<niem. Trompete>

tróna – trumna

trówła – skrzynia na odzież: *W trówle baby trzymały kościelne szaciwo i roztomajte fidrygały.*

trusiok, truśka – indyk, indyczka |'nadęty jak trusiok' – nadęty jak indyk

trząskiego iś – iść, trzęsąc się; iść z poczuciem starchu, „z duszą na ramieniu”

trzeja – trzeba

trześnia – czereśnia |<por. czes. třešeň>

trzicet – trzydzieści |<czes. třicet>

trzicielina – utarte ziemniaki

trzimać z kimś – 1. współpracować 2. współżyć: *Sómsiadka nie była tako święto, jak się zdawało, trzymała z jakimsik buksym.*

trzo *dawn.* – trzej

trzoska – szczapa, drzazga, **trzoski** – wióry |'suchy jak trzoska' |<czes. tříska>

tukej – tutaj

tuplować, tuplikować – przytakiwać, potwierdzać |<czes. tuplovaný – dublowany, podwójny; niem. doppeln – dublowany, podwójny>

tustela – stąd

tutać, tutu *dziec.* – pić, picie [SZ]

ty – te; ty dziecka, ty dziolchy: *Ty dziecka to sóm straszne wrzasczki, bez ustanku sie dróm i holofióm.*

tyj *rzad.* – herbata |<niem. Tee>

tylać *rzad.* – *dziec.* tańczyć

tynyc – tonąć

tyrceć, tyrtać – „terkotać”, szybko mówić, dużo mówić, zamęczać rozmową: *Przestón już tela tyrtać, bo mie aż głowa rozboląta.*

tyta, tytka – torba papierowa |<niem. Tüte>

U

ubrano po ślesku – kobieta ubrana w regionalny strój śląski, cieszyński [JK], [WO]

uciómpany – mokry, zmoczony, ubłocony

udać – wydać: *Wszystki pinióndze my dzisio w mieście udali.*

uferma – oferma: *Kaj leziesz ufermo, jeszcze nóm gości powylękosz!* [ZN_O]

ujek – wujek

ujma *frekw.* – wstyd, **ni ma ujmy** – nie ma powodu do wstydu: *Nadyć ni ma mu ujmy, biydny, ale hónorowy.*

ujno, ujna – ciotka, wujenka, żona wujka

ukroć – ukroić

ulęgotka, ulęgoteczka *ekspresyw.* – dziecko małe, drobne: *Póć ku tacikowy, moja ulęgoteczko!*

umarty – umarty, zmarły | <por. czes. umřít>

umazać – ubrudzić; **umazaniec** – brudas

umrzeć, umrzity – umrzeć, umarty, zmarły

umurckany – ubrudzony, „uwalany”: *Wrócił od młóczynio tak umurckany, żech go ni móglą poznać.*

upadować – opadać

uplągnąć pogardl. – urodzić, często o zwierzęciu

upłakować – popłakiwać | 'upłakować po kątach'

upytać – uprosić, wyprosić

urażować – urażać bolące miejsce

urodliwy – urodziwy człowiek

urtasik – zegarek kieszonkowy | <niem. Taschenuhr>

urzec frekw., urzekniyenci | <mit. europ. zaczarowanie kogoś, zmienienie jego cech, pokierowanie jego losem: *Ta stwora, co miyszko pod lasym, musiała mi krowe urzeknyć, bo ji mlyko spadło.*>

usiotany – pokonany, umęczony, zmordowany: *Takigo usiotanego toch downo mojigo chłopa nie widziata, dwanoście godzin z krympoczym.*

uskipło – trochę wykipiało

usmarkaniec – wyzwisko nieznośnego dziecka

usmolóny – dokuczliwy

usraniec, usronie – wyzwisko nieznośnego dziecka

ustón – przestań

usuć – usypać

uszczypić – uszczypnąć, także ukąsić

uszprować – zaoszczędzić | <niem. sparen>

uślimtany – 1. splekany 2. usmarkany

utarzyć – zarobić na handlu, sprzedaży | <czes. utržit>

utopiec, utoplec, utopek, wassertwór – wodnik, wodny demon, **utopcula** – żona utopca,

utopeczki – utopcowe dzieci: *Nie wszyjscy wiedzóm, że utopce też majóm rodzine, babe i dziecka, tela że miyszkajóm pod wodóm.* | <mit. śląsk. – wodniki, wodne demony; mit słow., mit. pol. – wodniki, mamony, mamuny; czes., słowac., ros.: vodniki, trsteniaki, kozarki, rakosniczki, wodianyje; w mit. germ. wassermany>

utrefić – trafić

utrocać się, nautrocać – ponieść wydatki, wydać się z pieniędzy | <por. czes. utrácet – wydawać pieniądze>

utropa – kłopot

utropek – nieborak, utrapieniec: *Od tego czasu wołómy go Utropek, bo niby utopek, ale same utropiyňa z nim mómy.* [ZN_D]

utyńczyć – utonąć

uwachować – dopilnować |<niem. wachen – pilnować>

uwalić – uderzyć

uwarzić – ugotować |<por. czes. uvařit>

uważować – szanować

uwidzieć – zobaczyć |<por. czes. uvidět>

uwzimać się – wziąć się na kogoś: *Rechtór mi się na synka uwzión.*

uzbiyrować – zbierać, gromadzić

uzdać – spodobać: *Ta dziołcha mi się fest uzdała.*

uznać, uznawać – postanowić, zdecydować: *Baba se uznała, że świnie kupi na młode.*

uzolany – utarzany, oklejony, obsypany, ośnieżony itp. |<niem. dawn. Sole – kałuża>

użyra, użyrka – kłopot: *Z tymi najduchami to wieczno użyra.*

W

wachtorz, wachtyrz, wachować – dozorca, stróż, pilnować: *Dworskigo pola wachował taki jedyn wachtyrz, ale był na pół głuchy i na pół ślepy.* |<niem. Wächter – dozorca, wachen – pilnować>

waczek – smoczek: *Dali mu waczka, żeby mieć ś nim pokój.*

wadzić się – kłócić się

wajca, wajco, wajuszko – jajka, jajko, jajeczko |<czes. vejce, vajíčko>

wajecznicza, wajesznica – jajecznicza |<moraw. vaječina>

wajzery – wskazówki zegara |<niem. Weiser>

wampiyrz rzad. – wampir: *Wampiyrze obzajtowali kole kierchowów, ciepali się na samotnych ludzi, dusili i wypijali krew.* |<mit. słow., mit. śląsk., mit. europ. – wampir>

wancka – pluskwa |<niem. Wanze>

wander, wandrus, wandrowani – włóczęga, włóczykij, wędrowanie |‘na wander chodzić’ – włóczyć się |<niem. Wanderung>

wanieliczka – podagrycznik, nazwa rośliny

wanieliczka, wanielik – ewangeliczka, ewangelik

wańtuch – 1. wór 2. duży brzuch |<niem. Wagentuch – płachta do przykrycia wozu>

warzechować, warzeszkować – robić zamieszanie, ferment; **warzecha przen.** – ten, który warzechuje

warzić – gotować |‘być warzony, pieczony’ – mieć czyjąś przychylność, być w łaskach u kogoś [LP] |‘ani warzony, ani pieczony’ – o człowieku niezdecydowanym, bez własnego zdania’ [LP] |‘możecie mie warzić, prażyć, jyny nie smażyć’ – o wszy odzieżowej

warzónka – wódka z przysmażonym masłem i cukrem, podawana na ciepło

wasermón – wodnik, utopiec *mit.* |<niem. Wassermann>

waserwoga frekw. – poziomica |<niem. Wasserwaage>

waszkuchnia, waszkuchyń – kuchnia gospodarcza: *We waszkuchni gospodyni i służące warziły gowiedzi stowe.* |<niem. Waschküche>

wądoły frekw. – leśne parowy

wągiel, wągli, frekw. wągliczek zdrob. – węgiel, węgielek

wąwóz – bród na rzece

wczaśny – wczesny: *Latosi my zebrali moc wczaśnych ziymioków.*

we – w: *We szkole musi być mores.*

wedle *frekw.* – według, na miarę możliwości: *Wedle stawu grobel sypióm.*

wele – włosy ułożone w fale |<niem. Welle>

werbus – robotnik zwerbowany, przybysz |<niem. werben – werbować, pozyskiwać>

werk – mechanizm, fabryka: *W Czechowicach budowali werk za werkym, kopalnie, rafinerie, kablownie, walcownie, fabryke zapatek, ka jyny co.* |<niem. Werk>

wert, wort, worce – wart, jest warte: *Dzisiaj to już nic nie worce i ni ma nic wert.* |<niem. wert>

westa – kamizelka, na ogół bez rękawów |<niem. Weste>

wic *frekw.* – żart, kawał |<niem. Witz>

wichlyra, wichlyrz *pejorat.* – handlara, handlarz, lichwiarz

widelka – widelec

widnić się, widno, po widoku, za widoka – dzień, jest już jasno, za dnia

wiela – wiele: *Zeżarby, wiela widzi. Prali go wiela wlażło, a tyn sie jeszcze śmioł.* |'wiela wlażło' – ile się dało

wiela mu je? – ile ma lat?: *A wiela też mu było, kie zemrzył?* |'wiela mu to je?'

wielebny, wielebniczek *ekspresyw.* – proboszcz

wiesieli, wiesielnicy, wiesielnik, wiesielniczka – wesele, weselnicy, weselnik, weselnica

wilgły – mokry, wilgotny

wilia *frekw.* , **wilijo, wilija** – wigilia: *We Wilijo (Wilijóm) wszyjscy siadali pospołu do stołu i gospodarze, i parobki, sycili sie wszelkim jodłym i kolyndowali.*

wiosnowy siyw – zboże jare

wiónek – 1. wianek 2. cnota: *Za młodu straciła wiónek i mo teraz użyre.*

witka – oczko, kółko, ogniwo żelazne; także w łańcuchu do wiązania zwierząt

wyrch, wyrch – górna część, strych |<por. czes. vrch>

wyrchówka, wyrchówka – wierzchnia warstwa żyznej ziemi, ziemia nawierzchniowa

wyrgać – wierzgać

wyrszczek, wyrszczek – przykrywka na garnek

wyrbina – wiklina: *Godali, że na Burzeju we wyrbinach straszyło, miyszkała tam beskurcja – kónsko głowa na pajęczych nogach!*

wkludzić – wprowadzić

wlepić kómuś – uderzyć kogoś

włośny – własny

włóczyć – bronować

woda stóno – |'ani na stónóm wode nie zarobił' – zarobił marnie

wodnity – wodnisty

wodziczka *ekspresyw.* – woda: *Żeby wóm nigdy chlebiczka i wodziczki w życiu nie zbrakło.*

wodziónka – prosta zupa z chlebem i czosnkiem, symbol biedy

wojok, wojocy – żołnierz, żołnierze | 'służyć przy wojsku' – służyć w wojsku | <por. czes. voják, vojáci>

wor – wrzątek | <por. czes. var>

wożyć se – doceniać | <por. czes. vážit se>

wól–niewól – chcąc niechcąc

wóniać – 1. wąchać 2. pachnieć | <por. czes. vonět>

wónsok – postrzał w krzyżach

wóńka – mały bukiet w ubraniu weselników

wórszt – kiełbasa | <niem. Wurst>

wósióna – leśna trawa

wpolić kómuś – zbić kogoś

wrazić *frekw.* – włożyć, wsunąć | 'wrazić nos do każdej dziury' – wtrącać się do wszystkiego, być wścibskim | <por. czes. vrazil>

wrażóny, wraźczka – wścibski człowiek

wreszczeć – krzycheć, wrzeszczeć | 'wreszczeć do posranio' – krzycheć z całych sił, bez końca

wróć sie – zawróć: *Wróć sie nazoć, ale gibym!*

wraszczek, wraszczek – krzykacz

wrzawy – gorący, **wrzawo** – np. wrzawo woda

wspumóc – wspomóc, pomóc

wsuć – wsypać

wszelijaki – wszelki | <por. czes. všelijaký>

wszynok – małe wszy lub gnidy

wubec – w ogóle, wcale: *Jo sie teraz wubec nie staróm.* | <czes. vůbec>

wybiglować – wyprasować | <niem. bügeln – prasować>

wyblyszczki, wyszczyrki – zwyczajowe gapienie się na weselu lub gościnie osób bez zaproszenia, bierne uczestnictwo, przeważnie biednych, którym czasem podawano poczęstunek | 'chodzić, iść na wybyszczki'

wyblyszczóny – ktoś robiący wielkie oczy ze zdziwienia: *Cożeś taki wybyszczóny?*

wyciepać – wyrzucić | 'wyciepać precz'

wycug – wymowa, dożywocie, dożywotnie utrzymanie poprzednich właścicieli przez spadkobierców: *Ojcowie przepisali synowi mająntek i byli już na wycugu.* | 'być na wycugu' – na „wylocie”

wycupkać – zbić, obić kogoś nieznacznie

wycyckać – wyssać

wyćwika – surowe wychowanie: *Jak bydziesz taki morus, to cie do Grodźca dómy na wyćwike.* | 'dać na wyćwike' – nauczyć dyscypliny | <czes. výcvik – trening, tresura>

wydrzistać – wypaplać: *Ta stwora co wiedziała, wszystko wydrzistała.*

wydrzyniec – wytrzebiony obszar lasu pod osadnictwo; słyszane w Bestwinie, *por.* gołysz

wyfackać – spoliczkować | <por. czes. vyfackovat>

wyfukać – wydmuchać | <moraw. fukat>

wyfulać – wygada się, wypaplać

wygyrzyć się – zamachnąć się, podnieść rękę na kogoś: *Ty pieróński hóncwocie, toś ty sie na własnego ojca wygyrzył?*

wyglynda – otwór w zewnętrznej ścianie strychu do podawania siana

wygorzeć – stracić dom w wyniku pożaru |<por. czes. vyhořet>

wyhuścić kogoś – oszukać, „wykołować”

wyjechany – być na wyjeździe | ‘być wyjechany’ – być poza domem, nie być obecnym w domu

wykludzić się, wykludzka – wyprowadzić się, wyprowadzka

wykminić frekw. – oszukać, okłamać

wykołtać – wykąpać

wylękać – przestraszyć

wylizek, wyliska – spoliczkowanie | ‘dać wylizek’ |<por. czes. vylískat – sprawić lanie>

wymarasić – zrobić coś niestosownego: *Cożeś tam zaś w szkole dobrego wymarasił, prziznej sie!* |<niem. Morast, czes. marast – błoto>

wymasta – urwis, który zawsze coś „wymyśli” nieodpowiedniego

wymaścić, zmaścić – 1. zrobić coś nieodpowiedniego: *Cożeście tam zaś zmaścili?* 2. wygarnąć komuś

wymelszować – zbić po twarzy, sprać gębę | ‘wymelszować komuś pysk’ – sprać po twarzy

wymiszkować frekw. – wykastrować

wymoresić – dać nauczkę

wyndzok – piec do wędzenia

wyniuchać frekw. – wywęszyć, wytropić

wynokwiać – wydziwiać, wyprawiać, wymyślać psoty

wyónaczyć – wytłumaczyć, wyoślić

wypitwany frekw. – wypatroszony

wypłat – wypłata, zapłata

wypol – raptus, osoba nadpobudliwa, gwałtowna

wyprać – wyrzucić: *Wyprali go z dóma za oźralstwo.*

wypucować frekw. – 1. wypolerować, wyczyścić 2. „nawymyślać” komuś: *Aleś mu wypucowała!* |<niem. putzen>

wypuczóny – wymięty: *Prziszet z muzyki cały wypuczóny!*

wypyrtnyć – uciec niepostrzeżenie

wypytki, spytki – „przesłuchanie” kogoś w jakiejś sprawie: *Weż go na spytki, to sie dowiysz co robił i kaj był.*

wyraficzyć – okłamać, wykorzystać, oszukać, wyprowadzić w pole: *Tóž dejcie tyn papiór, to go podpisym, (bodej mie) nie wyraficzycie!* [ZN_L] |<por. czes. narafičit – zastawić pułapkę>

wyrajbować frekw. – wygładzić ścianę rajbetką (pacą) |<niem. reiben>

wyrychtować frekw. – 1. ubrać się elegancko 2. dać komuś nauczkę: *Poczkej opico, jo cie se pojczóm, jo cie za to wszystko jeszcze wyrychtujym!* |<niem. richten>

wyrządzić – opowiedzieć

wyrzykać – wymodlić: *Jo se wyrzykała cere, bo synka już mám.* | <starop.; por. czes. říkat – mówić>

wyseblykać – porozbierać: *Był taki chyc, że wszyscy łazili wyseblykani.*

wysiodki – wnęka w drzwiach wejściowych z przylipkami (siedzeniami) w domach siedlackich

wysłóżka – 1. doroczne wynagrodzenie na Nowy Rok w naturze i pieniądzu za służbę u gospodarza 2. paczka ze słodyczami dla wychodzących z wesela gości; por. myto

wysmrodzać się z chałpy *wulg.* – wymykać się z domu, wychodzić niepostrzeżenie

wysmyczyć – „wyciągnąć”, np. z domu: *Nikaj nie chodzimy, bo mój stary nie chce się dać z chałpy wysmyczyć, taki kuchyniok.*

wyspane, mieć wyspane – być wyspany: *Dobre rano sósiedzie, macie wyspane?*

wysrać się na kogoś | 'wysrać się na kogoś' – zlekceważyć kogoś | <czes. vysrat se na někoho>

wysrany, wysroł(a) – skąpy, skąpiec, pazerny | 'chodzić po wysraniu' – chcieć coś nie z powodu potrzeby, a z pazerności, ze skąpstwa | 'być na wysraniu' – „sępić”

wystoć – wycierpieć, przeżyć wiele złego: *Ni mosz pojyncio, co zech ś nim wystoła. Wystoli my wiela, Pónbóg jedyn wiy.*

wystrugać *frekw.* – 1. wyrzeźbić 2. nieoczekiwanie zrobić komuś coś niedobrego

wysuć – wysypać

wyszczekany *frekw.* – pyskaty

wyszklić – 1. rozbić, np. okno: *Chachary zaś wyszklili w gospodzie okno.* 2. wybić oko: *Wrócił borok z wojny z wyszklónym okym.*

wyszkrobać się – wydobyć się z dołka lub z choroby: *Dzięki Bogu wyszkroboł się borok z tej nimocy.*

wyszkyrtane – zużyte, np. zapałki | <czes. vyškrtané>

wysznuwać – wyszperać, wyszukać, wynaleźć: *Ostatnigo bómbóna mi wysznupali!*

wyszpanować *frekw.* – 1. wyprostować coś, np. drut 2. wyszpanować nogi, giczale – umrzeć | <niem. spannen>

wyszpluchać – wyptukać | <por. czes. vyšplouchnout>

wysztafirować, wystafirowany – wystroić się, ubrać paradnie, elegancko | <niem. staffieren>

wysztajgować – awansować: *Ferdek po telu rokach sztydyrowanio wysztajgowoł aże na sztygara.* | <niem. steigern>

wysztielowany – wystrojony, elegancko ubrany

wysztrychnyć, wysztrychnióny – wystroić, wystrojóny

wysztydyrować – 1. wyuczyć się 2. wykombinować | <niem. studieren>

wytlany – spróchniały: *Zostoł mu ostatni wytlany zómb w gymbie.* | <por. czes. tlít – próchnieć>

wytracić się – wyjść niepostrzeżenie

wywiórka – wiewiórka

wyzyrny, wyzyrnie – pełne wigoru, wyzywające; wyzywająco: *Na muzyce dziołchy szmulily sie wyzyrnie do kawalerów.*

wyzyrać *frekw.* – wyglądać, wypatrywać | <starop., por. słow. vyzerat', czes. zírat>

wyzolać się – wytarzać się: *Prziszel zaś z putyki cały wyzolany.*

wyzwyrtać *frekw.* – wytańczyć

wyźrać – 1. nieuczciwie pozbawić kogoś pracy 2. wypić wódkę

wyżurkować – założyć chustkę w cieszyńskim stroju ludowym

wyżynić – wypędzić

wziąć się – pobrać się | 'my się wziyni' – pobraliśmy się

Z

za Austryje, za starej Polski, za Nymca – | 'to było za niebogi Austryje; za starej Polski; za Nymca'

za swe wziąć – usynowić, adoptować: *Ni mieli dziecek i wziyni za swe grzecznóm siyrotke.*

| 'brać za swe' – adoptować

za tela – wystarczająco dosyć | 'było wszystkigo za tela' – wystarczająco dużo

za widoka *frekw.* – dopóki jest jasno na polu

zaburzyć – mocno zapukać w drzwi lub okno

zachachmyncić – ukraść, wyłudzić

zadni – tylny | <por. czes. zadní>

zafajczyć *frekw.* – zapalić: *Chłopi wyszli na pole zafajczyć cygaretle.* | <por. słow. fajčit>

zagałuszyć, zagałowoczyć – zatłuc: *Na niedziele zagałuszyli my trusioka.*

zaganiać, zganiać – dorabiać się, troszczyć, dbać, zabiegać | 'zganiać do chałpy' – troszczyć o dom i rodzinę

zagiyrzić się – zamachnąć się [JW]

zaklupać – zapukać, zastukać: *Kieryś zaklupoł na dźwiyrzi, a potym wloz, a był to poczciorz z depezóm.* | <niem. klopfen, por. czes. zaklepat>

zależany – dojrzały przez leżakowanie owoc

zależać – potraktować poważnie | 'dać se zależać' – potraktować kogoś z powagą

zalycki *frekw.* – wypominki za zmarłych | 'dać na zalycki'

zamiynt, zomiynt – zaspą

zamknióny, na zamknięciu – zamknięty

zanimóc – zachorować

zaopatrzić *frekw.* – udzielić choremu sakramentu namaszczenia chorych: *Musi ś nim być nie za dobrze, kie go farorz prziszel zaopatrzić.*

zaoziómbać – poczuć zimno, zacząć marznąć: *Chciało by mie hneda zaoziómbać, boch je bez rękawic.*

zaposka, fortuch – fartuch w stroju cieszyńskim

zaprzeć *frekw.* – zamknąć drzwi, wrota

zaroz, zarozki, zarozinko – zaraz, natychmiast

zaruściały – zardzewiały

zasiote – zasiane: *Mocie już obili zasiote?*

zastarany – zmartwiony, przejęty | <por. czes. ustaraný>

zaszałować – zaszałować, odeskować przed zabetonowaniem

zaspóntować – zakorkować | <niem. Spund, czes. špunt – korek>

- zasztopować** – zatrzymać |<niem. stoppen>
- zaszuwierzić** – zawieruszyć: *Kaś ty norychta zaszuwierzić?*
- zatela** – wystarczająco, dość
- zauszniki, zauszniczki** – kolczyki: *Paniczki nosiły w uszach piykne zauszniki, srybne, złote, abo jakóm perle.*
- zawadzać** *frekw.* – przeszkadzać |<por. moraw. zavazet>
- zawalać** do kogoś – zalecać się do kogoś
- zawalaty** – niezdarly, niezaradny, niezdolny, niezborny
- zawalić** *frekw.* – 1. zabić 2. zaniedbać przez zapomnienie
- zawrzic** *frekw.* – zamknąć, **zawrzity** – zamknięty |<por. czes. zavřít>
- zawziętnik** – człowiek zawzięty, uparty
- zażarty** – o mocnych przekonaniach, np. Ślązak, Niemiec, komunista: *Tyn chłop to był zażarty kómunista.*
- zażgać** – zabić zwierzę nożem
- zbałamócić** – zbałamucić: *Tak jóm zbałamócił, że se go wziyna.*
- zbankrocić** – zbankrutować |<niem. bankrott, wł. banca rotta>
- zber, dzber** – naczynie na karmę
- zbijaczka, zabijaczka** – wyroby ze świni: *Krewnym i sómsiadóm piyknym zwyczajym było postać zbijaczke, a farorzowi też.* |<por. czes. zabijačka>
- zbiyrać** *frekw.* – zbierać |'uzbiyrować kómuś do rzici' – dogadzać, przesadnie troszczyć o kogoś
- zbónek** – dzbanek
- zbroja** – sprzęt, narzędzia rolnicze
- zbyte** – skończone, zrobione, załatwione
- zbywać się** – sprzeczać się
- zdechlina** – padlina
- zdechlok** – człowiek lub zwierzę słabego zdrowia
- zdejmać** – zdejmować
- zdrządło** – lustro
- zdrzały** – dojrzały
- zećmić się** – ściemnić się; dać się zaskoczyć nadejściem zmroku |<por. czes. setmít se>
- zegnać** – zdjąć z łóżka, zbudzić: *Zegnejcie drapym tego dareboka, bo dziyń cały bydzie leżmo.*
- zemrzeć** – umrzeć |<por. czes. zemřít>
- zesmykano** dziółcha – dziewczyna „z przeszłością”
- zeszrótować** – 1. ześrutować 2. pogryźć, zniszczyć: *Pierónski myszy zeszrótowały ka jaki szaciwo we szranku.* |<niem. Schrott – drobny odpad metalowy>
- zetrwać, zetrwani** – cierpliwie poczekać; cierpliwość
- zgibać** – zginać, schylać
- zgorzeć, wygorzeć** *frekw.* – spalić się |<starop., por. czes. shořet>
- zgruchnąć się** – zbiec się, szybko zebrać, spotkać
- zgrzebelec** – szczotka do czyszczenia skóry zwierząt

zgrzipieć – skrzypieć: *Był wielki mróz, śniyg zgrzipioł pod bótami przy każdym kroku.*
zic, zicek – siodło w wozie lub rowerze |<niem. Sitz>
zicherka – agrafka |<niem. Sicherheitsnadel>
zielazo – żelazo; **zielozko** – żelazko: *W starym zielozku była dusza, kieróm trzeja było fest zagrzóć, żeby biglować.*
zieleziok – żelazny piecyk
zielina – nać ziemniaczana
zima – zimno |‘je mi zima’ – jest mi zimno; ‘zima mie pieré’ – mam dreszcze; ‘zima pieré chachara’
zimzielón *frekw.* – barwinek, gatunek rośliny
ziorko, zorko – ziarnko
ziym, ziyeczka *ekspresyw.* – ziemia: *Ciepła o ziyem wszystkim, co miała i rozbeczała sie.*
ziymiok – ziemniak
złapić – złapać
zmarzłaczka – zmarzłuch
zmazać, zmazany, umazany – zbrudzić, brudny, zbrudzony |‘zmazany jak babuć, jak świniá’: *Umyj sie porządnie, boś po tej robocie zmazany jak babuć.*
zmierzły *wym. gwar.* **zmier-zły** – przykry, nudny: *Nadyć nie być od rana tako zmierzło, przeca piykno pogoda sie zapowiada.*
znerwować, znerwić – zdenerwować
zoca, zocny, mieć w zocy – poważanie, poważany, mieć w poważaniu: *Naszego farorza wszyscy mieli w zocy.* |‘być w zocy’
zociyrka, ściyrka – zacierka, drobne kluski na mleku
zoda, zodówka – woda sodowa |<niem. Soda>
zoft, zoftek, zoftek borówkowy – sok, sok borówkowy: *Zoftek borówkowy piyrszy lyk przy bólu brzucha abo laksyrce.* [HP] |<niem. Saft>
zogłówek – poduszka
zogón, zogóny; gón, góny *rzad.* – zagony, grządki, poletko, na którym uprawia się ziemniaki, warzywa itp. |<por. czes. záhon>
zogród, zogroda, zogródka – ogród: *Na zogrodzie było wszystkigo po kapce, i strómki, i jarzinki, i zieli pod płotym, i kwioteczki, kiere zdobiły cały statek.* |<por. czes. zahrada, zahrádka>
zola – podeszwa |<niem. Sohle>
zolytnica, zolytnik, zolyty – zalotnica, zalotnik, zaloty | ‘chodzić na zolyty’, ‘zolycić’
zopaska (fortuch) – fartuch w stroju cieszyńskim, nakładany na spódnicę
zort – sort, odmiana |<niem. Sorte>
zostać siedzieć – 1. pojsć do aresztu 2. powtarzać klasę
zowiśnik, zowiśnica – zawistnik, zawistnica
zowitka – panna z dzieckiem
zozwór – imbir |<czes. zázvor>; **zozworówka** – wódka z imbirem

zrośloki – 1. rodzaj spodni jednoczęściowych dla małych dzieci, kombinezonik 2. rodzaj dawnej jednoczęściowej damskiej bielizny

zrychtowany *frekw.* – naprawiony |<*niem. richten*>

zulc – galareta |<*niem. Sülze*>

zwielebić – przygotować, przyrządzić, zorganizować, sprawić: *Stolorz zwielebił piykńóm skrzineczke, kaj umieścili święty obraz.*

zwożyć se – wziąć pod uwagę, uważać: *Zwoż se to synku i wiyncy tego nie rób.* |<*por. czes. zvaž to*>

zwól – wolność, swoboda: *Za dużóm zwól majóm dzisio ty dziecka.*

zwóli – z powodu, **zwóli czego?** – z jakiego powodu?

zwón, zwónek, zwóni – dzwon, dzwonek, dzwoni

zwyk – zwyczaj |'mieć we zwyku' – mieć w zwyczaju |<*czes. zvyk, mít ve zvyku*>

zwyrtać *frekw.* – obracać, tańczyć: *Chłopi sie piyknie spisali na muzyce, wyzwyrtałi baby, jak sie patrzy.*

zyngruba – kloaka |<*niem. Senkgrube*>

Ż

ździyruś – źdierca, chciwiec

Ż

żabi oczka – niezapominajki

żabiorek – mały staw

żagaty – pstrokaty, żagato kaczką

żałoba *frekw.* – skarga do sądu, urzędu, gminy |<*czes. žaloba*>

żandar, szandar *frekw.* – policjant |<*niem. Gendarm, fr. gendarme*>

żbel – drewniana bela, podkład

żbluchać, szpluchać – burzyć wodę, pluskać |<*moraw. žbluchat, por. czes. šplouchat*>

żduchać – dźgać, trącać, kłuć, bóść |<*moraw. žduchat, por. czes. šťouchat*>

żgać, pożgać – dźgać, kłuć, pokłuć

żgol – smarkacz, niedorostek

żoczek – uczeń, dawnej też ministrant

żuchtać – żuć

żurek – sposób wiązania szatki (chustki) w stroju cieszyńskim z charakterystycznymi węzłami oraz rogami, mocno wystającymi na boki; wiązanie na żurek, na pidło, żurkowanie **żwandłać**

– 1. marudzić 2. mówić niewyraźnie |<*por. czes. žvanit, rzad. žvandat*>

żyć na wiare – być w związku bez ślubu kościelnego

żyć ze złodziejki *frekw.* – utrzymywać się z kradzieży

żymlok – kiszka z bułki, bułczanka

żymła *frekw.* – bułka: *Żymetka lepszo od chlebiczka, powiadajóm.* |<*starop. žemla: Upražonę w oleju žemtę (Biblia); niem. Semmel – bułka, łac. simila – mąka pszenna, grec. semidalion*>

żynich – młody pan |<*czes. ženich*>

żynyć, wyżynyć – gnać, wygnać: *Co rano pachotki żynyli krowiczki na paszónek.* | <por. czes. ženu, ženeš, žene>

žyrka – choroba żołądka

žyrok – żartok, często prosię

żywe strzybło – rtęć | <daw. pol. żywe srebro, *kalka łac.* argentum vivum>

żywotek – górna część stroju cieszyńskiego, bogato haftowany i zdobiony

Skróty kwalifikatorów:

ang. – angielski

bibl. – biblijne

chorw. – chorwacki

czes. – pochodzenie lub zapożyczenie z j. czeskiego, czechizm (bohemizm)

dawn. – dawniej

dosł. – dosłowne

dziec. – używane w rozmowie z dzieckiem

ekspresyw. – ekspresywne

frekw. – obecne w innych gwarach w tym miejskich, zamieszczone z powodu dużej frekwencji

grec. – grecki

górnśl. – górnośląski

hist. – historyczny

indoeurop. – indoeuropejski

jid. – jidysz

kośc. – z terminologii kościelnej (dotyczą kościoła rzymsko-katolickiego, jeśli nie napisano inaczej)

łac. – łaciński

mit. słow. – z mitologii słowiańskiej

mit. śląsk. – z mitologii śląskiej

mit. europ. – z mitologii europejskiej

moraw. – morawski

niem. – pochodzenie lub zapożyczenie z j. niemieckiego

niem. austr. – austriackie

ogólnosł. – pochodzenie ogólnosłowiańskie

pejorat. – pejoratywne

pierw. – pierwotnie

pieszcz. – pieszczotliwe

pios. – piosenka

pogardl. – pogardliwe

pol. – ogólnopolski

por. – porównaj

pot. – potoczne

przekoszt. – przekształcone

przen. – w przenośni

ros. – rosyjski

rzad. – rzadkie na tym terenie

serb. – serbski

słow. – słowiańska

słowac. – słowacki

starop. – staropolskie

starosłow. – starosłowiańskie

tu: – tutaj, w tym kontekście

ukr. – ukraiński

węg. – węgierski

wołos. – włoski

wł. – włoski

wulg. – wulgarne

wym. gwar. – wymowa gwarowa

zdrob. – zdrobniale

żartob. – żartobliwie

ZWROTY, FRAZEOLIZMY, POWIEDZONKA

W rozdziale prezentowane są miejscowego pochodzenia zwroty, frazeologizmy, ustabilizowane połączenia wielowyrazowe, powiedzonka, a jest ich 640. Pochodzą z różnych, choć bliskich sobie źródeł czechowickich, dziedzickich, zabrzeskich, zarzeckich, ligockich itp., zarówno od osób, jak i z publikacji. Zostały podzielone na pięć osobnych grup *A, B, C, D, E*, które nie są kategoriami. W cytatach z publikacji **zachowano pisownię autorów**, nieraz odmienną od stosowanej w słowniku *Stela*. Tłumaczenia podanych tu zwrotów pochodzą z pozyskanych źródeł, a w części wykonane zostały przez autora. Przedstawiony materiał należy traktować jako **ważne uzupełnienie słownika *Stela***.

– **Część A. Popularne zwroty z obszaru Czechowic–Diedzic**, zaczerpnięte ze źródeł mówionych i pisanych z Bronowa, Czechowic–Diedzic, Ligoty, Zabrzega

Ale móm z tobóm utrope. – Ale mam z tobą kłopoty.

Antek schował do kapsy wielki pitlok. – Antek schował do kieszeni wielki nóż.

Aż mu płaczki wyszły na wyrch. – Aż mu łzy wyszły na wierzch.

Babka fest przaje swoim wnukóm. – Babcia bardzo kocha swoje wnuki.

Baby chodziły po szkubaczce. – Kobiety chodziły drzeć pierze.

Baby narobiły straszego krawalu. – Kobiety narobiły wielkiego hałasu.

Baby szkróbiły, a potym biglowały płachty. – Kobiety krochmały, a potem prasowały prześcieradła.

Baby szły piechty na rynek z pytlkami. – Kobiety szły piechotą na targ z tobołkami.

Był ś niego charczek, niedoś że chrómy, to jeszcze puklaty. – To był taki zdechlak, nie doś że kulawy, to jeszcze garbaty.

Był ś niego wielki drzistok, fórt prawił bery a wice. – On był wielkim żartownikiem, cały czas opowiadał bajki i dowcipy.

Cera dostała herbowizne po matce. – Córka dostała spadek po matce.

Chałpa miała piykny cokiel i ankrowane ściany. – Dom miał ładną podmurówkę i klamrowane ściany.

Chałpa miała piykny gibel. – Dom miał piękną facjatę.

Chłop był chycóny i wyprawioł breweryje. – Mężczyzna był pijany i awanturował się.

Chłop mioł gruby bachórz, był bachraty. – Mężczyzna miał gruby brzuch, był brzuchaty.

Chłop mioł piykne, czorne fusy. – Mężczyzna miał piękne, czarne wąsy.

Chłop miał rafioka, szkróbe i balónioka, a w zimie jeździł na strómbku. – Chłop miał wóz na drewnianych kołach z metalowymi obręczami, duży wóz (skrzyniowy), wóz na gumowych kołach, a zimą jeździł saniami.

Chłopcy jeździli na szlincugach po lodzie, a jedyn ś nich miał kolybusy. – Chłopcy jeździli na tyżwach po lodzie, a jeden z nich miał tyżwy z zaokrąglonym przodem.

Chłopi poszwajsowali rufy do cyntralnego. – Mężczyźni zespawali rury centralnego ogrzewania.

Chycili chłopca za hyrtón, żeby się nie ciepół. – Chwycili mężczyznę za gardło, żeby się nie rzucał.

Ciepie rzicióm od samego rana. – *przen.* Dąsa się (*dostł.* rzuca tyłkiem) od samego rana.

Dali my siano do rogoczy. – Ułożyliśmy siano w kopach.

Dej mi pusy. – Pocałuj mnie.

Dej pozór na beboka! – Uważaj na straszydła!

Dej se pozór podciepie, bo dostaniesz manty! – Uważaj ty najdo, bo dostaniesz lanie!

Do bóntramy prziwiesili lampe. – Do belki pod sufitem powiesili lampę.

Do broga my nasuli ziymioków i merekwie. – Wsyпалиśmy do kopca ziemniaki i marchew.

Do szpyrnika dali wyndzónke i szpyrke. – Do schowka włożyli wędzonkę i słoninę.

Dostali się gibko szłapcugym do miasta. – Dotarli szybko piechotą do miasta.

Dziecka bawiły się w kącie mandorami. – Dzieci bawiły się w kącie lalkami.

Dziecka grały w koble. – Dzieci grały w... (gra zręcznościowa z podrzucaniem śrub od podków lub kamyków).

Dziecka od bawynio były fest zmazane. – Dzieci w czasie zabawy bardzo się wybrudziły.

Dziecka, przestóńcie szkryfać po zeszyce! – Dzieci, przestańcie kreślić w zeszyce!

Dziecka, przestóńcie sznupać w tej szpajsce! – Dzieci, przestańcie myszkować w tej spiżarce!

Dziołcha miała szumny letnik. – Dziewczyna miała piękną suknię.

Dziółsze było fest gańba. – Dziewczynie było bardzo wstyd.

Fórmón wozym sturził do drzewa. – Woźnica uderzył wozem w drzewo.

Fórmón założył kóniowi szery i wzión do rąk opraty. – Woźnica założył koniowi uprząż i wziął do rąk lejce.

Frelka zawiązała se sznórke na maszke. – Panna zawiązała sznurówkę na kokardkę.

Galant chodzi ku dziółsze na zolyty. – Kawaler chodzi na randki do dziewczyny.

Gospodyni na wieczór odbywo krowy. – Gospodyni wieczorem karmi krowy.

Idymy dzisio na wander. – Idziemy się dzisiaj powłóczyć.

Idź krajiczekym pumału, a dej pozór, żeby do cie mlyczkorz nie sturził. – Idź skrajem drogi powoli i uważaj, żeby cię mleczarz nie potracił.

Jak bydziesz taki morus, to cie do Grodźca dómy na wyćwike! – Jak będziesz tak dokazywał do cie oddamy do Grodźca (folwark w Grodźcu), tam cię nauczą dyscypliny.

Jak kura zaczęła kwuczeć, to jóm posadzili za kwuke. – Gdy kura zaczęła kwoczeć, to ją posadzili jako kwokę.

Jak mosz na miano? – Jak masz na imię?

Jak padze, to zawsze rzykóm, bo nimóm co robić. – Jak pada, to się zajmuję modlitwami, bo nie mam co robić.

Jak synkowi doszły roki. – Jak chłopak wydorostał.

Jedyn a jedyn je dwa. – Jeden dodać jeden równa się dwa.

Jerómecku, ale tam fest padze! – (Jerómecku), ale tam mocno pada!

Jo cie nauczym moresu, ty pierziński mamlasie! – Ja cię nauczę porządku, ty pierońska ofermo!

Jónek był jeszcze swobodny. – Janek był jeszcze kawalerem.

Jurziczki naszły se kwatyr na wysoki szkarpie. – Jerzyki znalazły sobie mieszkanie na wysokiej skarpie.

Kachloki długo trzymajóm hyc. – Piece kaflowe długo trzymają ciepło.

Kaj sie jyny dioboł wysmoli, tam go nóndziesz (uwidzisz). – o kimś, kto się wszędzie wepcha

Kasik sie mi zabelóntoł... – Gdzieś mi się zapodział...

Kiszka z ziymiokami je fest zdrowo. – Zsiadłe mleko z ziemniakami jest bardzo zdrowe.

Kole chałpy rosły piykne lyski. – Obok domu rosła piękna leszczyna.

Kole krzipopy rosły dudławe wiyrzby. – Obok przykopy rosły spróchniałe wierzby.

Kole stodoły stoł gepel. – Obok stodoły stał kierat.

Koždy rok sie chodziło do sómsiadów ze zbijaczkóm. – Co roku chodziło się do sąsiadów z wyrobami ze świniobicia.

Krepliki sie jodo w masny czwordek. – Pączki się jada w tłusty czwordek.

Krupnioki, leberke i preswórszt robi sie z kormika. – Kaszanekę, pasztetówkę i salceson robi się z tuczniaka.

Łóńskiego roku były łacne ziymioki. – W zeszłym roku były tanie ziemniaki.

Mama nóm dali na obiod kapanke. – Mama nam dała na obiad zupę z lanym ciastem.

Masorz w laworze rozrobił gardawe. – Rzeźnik w misce przygotował kaszanke.

Matka sie tropi o dziecka, kiere pojechały za granice. – Mama się martwi o dzieci, które pojechały za granicę.

Młody pón miół piyknóm wóńke przipiyntóm szpyndlikym do ancuga. – Młody pan miał piękny bukiecik przypięty szpilką do ubrania.

Mój potek i potka dali mi paczek z prezynnym. – Rodzice chrzestni dali mi paczkę z prezentem.

Mój tacik mieli szumne fusy. – Mój tatuś miał piękne wąsy.

Musioł jóm stary podbechtać, że tako nasrano. – Musiał ją teść podjudzić, że taka zła.

Muszymy na wiesieli gorzołki nasztelować. – Musimy na wesele zaprawić wódki.

My sóm stela. – Jesteśmy (pochodzimy) stąd.

Naciepali my forymnie tego szutru na wóz. – Naładowaliśmy sporo tego żwiru na wóz.

Na muzyce szumnie tańcowali gryfno dżiołcha i gibki synek. – Na zabawie ładna dziewczyna i zgrabny chłopak pięknie tańczyli.

Na muzyke prziszła szumno frelka. – Na zabawę przyszła ładna panna.

Na odpuście grali na lajerce. – Na odpuście grano na katarynce.

Na odpuście my nakupili bómbónów, szkloków i kanoldów. – Na odpuście kupiliśmy dużo cukierków, landrynek i mlecznych cukierków.

Na plac wjechoł drabiniok. – Na podwórko wjechał drabiniasty wóz.

Na placu mieli sóm maras. – Na podwórku mieli same śmieci.

Na polu był dzisio wielki hyc. – Na dworze był dzisiaj wieki upał.

Na polu było pełno żółtego rapsu. – Na polu było pełno żółtego rzepaku.

Na polu fujalo śniegym i były wielki zomynty. – Na dworze wiało śniegiem i były duże zaspas.

Na polu zbiyrali kwaki. – Na polu zbierano brukiew.

Na swaczynie my jedli kołoczce. – Na podwieczorek jedliśmy placki (kołoczce).

Na świynta ustroili my w izbie piykny goik. – Na święta przystroiliśmy w pokoju choinkę.

Na wiesieli robióm roztomańte szlogi. – Na weselu robią rozmaite bramy.

Na wysiodkach siodoł starzik i kurził fajke. – Na siedzeniach przy wejściu do domu siadał dziadek i palił fajkę.

Napotkała myśliweczka bardzo szwarnego. – Spotkała bardzo przystojnego myśliwego.

Oświyc światło we waszkuchni. – Zaświec światło w gospodarczej kuchni.

Ożyrok leżoł na otómanie. – Pijak leżał na kanapie.

Óna mu to nasfol zrobiła. – Ona mu to celowo zrobiła.

Piyrsze małżyństwo od Pónbóczka, drugi od ludzi, a trzeci ode diobła. – nie wymaga tłumaczenia

Podej gibko tyn amper. – Podaj szybko to wiadro.

Położył sie na zym w lesie, aże go mrowce oblażyły. – Położył się na ziemi w lesie, aż go obeszyły mrówki.

Przestón już pyrczeń, drzistoku. – Przestań już żartować, komiku.

Przestón mi tu nuchtać! – Przestań mi tu węszyć!

Przestón na mie gichać, pakarzo. – Przestań na mnie pryskać, paskudo.

Przestón sie szprajcować! – Przestań się upierać!

Przestón sie tak roztopiyrzać! – Przestań się kokosić!

Przestóńcie dziecka tela rómplować! – Przestańcie dzieci hałasować!

Przez wyglynde podowali kiesik siano. – Przez okienko na strych kiedyś podawano siano.

Przi grabiyniu narobiłach se plynskiyrzy. – W czasie grabienia narobiłam sobie odcisków.

Przi miesięczku chłopci poszli chytać ryby. – Przy świetle księżycy mężczyźni poszli łowić ryby.

Przykludźcie tego kluka do chałpy. – Przyprawdźcie tego chłopca do domu.

Rano my jedli jajuszka ze sznytlokym. – Rano jedliśmy jajka ze szczypiorkiem.

Rożgni światło w kuchni. – Zaświeć światło w kuchni.

Rób to opaternie, a dej pozór żeby sie nie chyciło. – Rób to ostrożnie i uważaj, żeby się nie zapaliło.

Siedź cicho, ty pieroński giździe. – Siedź cicho, ty (pieroński) smarkaczu.

Skirz czego óna ryczy? – Dlaczego ona płacze?

Sómsiadka zamkli koze do corka, bo sie bodła. – Sasiadka zamknęła kozę to zagrody, bo bodła ludzi.

Spółki ani dioboł nie pochwoli. – Spółki ani diobeł nie pochwali.

Starzik chodzili kole dóma o kryce. – Dziadek chodził koło domu o lasce.

Stolorz nastругoł fest kłopotków. – Stolarz naciął dużo klocków.

Strugoł sy mnie błozna. – Żartował ze mnie.

Synek był spórny i dostał po fyrnioku. – Chłopak był nieposłuszny i dostał po gębie.

Synek muldoł w gymbie szkłoki. – Chłopak ssał w ustach landrynki.

Synek poszpluchoł krachele, aże mu sie za kragiel włoła. – Chłopak wzburzył lemoniadę, aż mu się wlała za kołnier.

Synek siedział matce na klinie. – Chłopczyk siedział matce na kolanach (podołku).

Synkowi spadła keta w bocyglu.– Chłopcuc spadł łańcuch w rowerze.

Szkyrtnij tam szalter i oświyc w kumorze. – Włącz światło i zaświec w komorze.

Ś ciebie je tako trómpeta! – Jesteś taka trąba!

Ś niego urós piykny karlus. – On wyrósł na pięknego młodzieńca.

Tam, kaj dioboł dobranoc prawi. – Tam, gdzie diabeł mówi dobranoc.

Ta robota procnie nóm idzie. – Ta praca marnie nam „idzie” (bez efektu).

To nie był dobry malyrz, jyny pultok. – To nie był dobry malarz, tylko fuszerant.

Trzeja przeluftować izbe. – Trzeba przewietrzyć pokój.

Ty łoszklive synczyska zaś dziółchy nagabujóm! – Te wstrętne chłopczyska znów dziewczyny zaczepiają!

Tyn to diobła za rogi posoś. – o kimś odważnym i bezkompromisowym

Tyn to mo ale diobli szczęści! – Ten to ma diabelne szczęście!

Ubiyrej sie hónym, bo jadymy do miasta. – Ubieraj się szybko, bo jedziemy do miasta.

Ujno wsadziła do trómby babówkę do upieczynio. – Wójenka włożyła do piekarnika babkę, żeby ją upiec.

Ukrej mi szczuczke kołocza. – Ukrój mi kawałek placka.

Ustón mie bałamóncić! – Przestań mi zawracać głowę!

Ustón na nióm gabać, opico jedna! – Przestań ją zaczepiać, małpo jedna!

W bóncloku był topióny fet i szpyrki. – W glinianym garnku był topiony smalec i skwarki.

W chlywie sóm trzi babucie, a jedyn z nich je łebski bagóniok. – W chlewiku są trzy świnie, a jeden z nich to spory tucznik.

W kajfasie było już mało małty. – W skrzyni było już mało zaprawy.

W kamerliku były zaparte dźwyrzi. – W komórce były zamknięte drzwi.

W kuchyni stoł piec, a w nim trómba. – W kuchni stał piec, a w nim piekarnik.

W kumodzie leżały jakiś stare lónty. – W komodzie leżała jakaś stara odzież.

W lesie rosły prawoki, poloki, sośnioki i maśloki. – W lesie rosły prawdziwki, borowiki, podgrzybki i maślaki.

W lesie szła lynia aże na kolyj. – Przez las wiódł dukt aż do kolei.

W nocy na polu lotały i świeciły jóniczki. – Nocą na polu latały i świeciły robaczki świętojańskie.

W odmaryji je schowany cukier. – W szafce na żywność jest schowany cukier.

W padole pływały kapry i lalce. – W stawku pływały karpie i płotki.

W rzyce po deszczu płynęła kalno woda. – W rzece po deszczu płynęła brudna woda.

W starym piecu dioboł poli. – o starszej, lecz jurnej osobie

W stawie kole pidła pływały wielki kapry. – W stawie obok śluzy pływały duże karpie.

W życie rośło doś łebsko kąkola. – W życie rośło dość dużo kąkolu.

We waszkuchni warzymy strowe do gowiedzi. – W kuchni gospodarczej gotujemy strawę dla zwierząt.

Wedle stawu grobel sypióm. – Tyle można zrobić, ile starcza materiału. (przysłowie)

Wedle stawu szła wysoko grobel. – Wzdłuż stawu usypano wysoki wał.

Widzisz, teraz ci szupi! – Widzisz, teraz się boisz!

Wieczór na polu lotały same myntopyrze. – Wieczorem na dworze latały same nietoperze.

Wy faróny diosecki, co tu mocie do szukanio! – (przezwisko), czego tu szukacie

Wy najduchy łoszkliwe, co robicie na tej jabłonce? – (przezwisko), co robicie na tej jabłonce?

Wyglądo, jakby go dioboł na porwózku kludził. – o kimś pokonanym, bezsilnym, bezbronnym

Wzióń dziółche pod paże i se szykownie szpacyrowali. – Wziął pod rękę... (dosł. pachę)

Z gorka odbiła sie glejta. – Z garnka odpadła emalia.

Za bajtla posołych krowy na łęgu. – Jako dziecko pasałem krowy na łące.

Za naszporowane pinióndze kupił se babucia. – Za zaoszczędzone pieniądze kupił sobie prosię.

Zowitka je panna, kiero mo dziecko, a ni mo chłopca. – Panna z dzieckiem to taka, która ma dziecko, a nie ma męża.

Zróbcie mi jedyn miszung małty w kajfasie. – Zróbcie mi jedną porcję zaprawy w skrzyni.

Żebroki chodźóm po fechcie. – Żebracy chodzą po prośbie.

Żymłoki sóm krupnioki bez krupy, jyny z żymłóm. – (Żymłoki) to kaszanka bez kaszy, tylko z bułką.

Żymła je miyńszo od chlebiczka. – Bułka jest mniejsza od chleba.

– **Część B. Frazeologizmy** z różnych źródeł regionu czechowickiego, w tym od **Marii Czyż** z Zabrzega

a podłoge wymyłach przed grómicami – „na Matkę B. Gromniczną”, tzn. b. dawno temu

ale wszystkiemu kóniec, aji tymu na korycie – wszystko się kiedyś kończy, nawet żywót tego w korycie (zabitej świni)

ani sie nie spozdoł – ani nie zauważył, nie zreflektował

aż tu nie zastanóm bajzlu – żeby (goście) nie zastali bałaganu

baba zapómniała, kierymu patrzy – zapomniała, czyją jest żoną (zdradziła męża)

bechły sobą nażgane – upiwszy się, upadły

Boże, oświyc nasze zboże, a sómsiadowe niy! – w czasie okadzania pól na Zielone Świątki

by to dziadzi wziyni – *dosł.* by to dziady wzięły, wyraz niezadowolenia

być dóma (w dóma) – rozumieć, o co chodzi

być na kumorze – być lokatorem

być na wymowie – na dożywotnim mieszkaniu po przekazaniu spadku

bydzie ci przy babie lepi – z kobietą zawsze lapiej

był krawal – awantura

chaja idzie od Rudzice – zbliża się burza lub chmura deszczowa od Rudzicy (od zachodu)

chycił go za loto i wyciep – złapał za ramię (*dosł.* skrzydło) i wyrzucił

chyc się jakigo porządnego synka – poznaj (zwiąż się z) jakiegoś porządnego chłopca

chytynł go na spaniu – złapał go, gdy ten spał

ciąg mi z oczu – zniknij mi z oczu, zmykaj, odczep się

cieszył sie jak synek – radował się jak dziecko

cisty sie pod skrzidła – pchały się pod skrzydła

dejcie pokój biydzie, aż ji wiyncyj bydzie – lepiej nie ruszać drobnych problemów

doł cere za szwoczke – posłał córkę wyczyć zawodu krawcowej

drzistu–chlastu aż ku miastu – opowiadanie głupstw, mówienie bez sensu

dziecka tóż majóm przeciwnie – ale mają te dzieci niedobre

dźwigala nos – podnosiła z dumy nos do góry

fórt kaj co mu sie nie widziało – nic mu nie odpowiadało

fyrτόm–pyrtóm, jo sie zwyrtóm – powiedzonko pozbawione większej treści

galanka musi mieć pierzyny – narzeczona musi mieć przygotowane pierzyny na wyprawę

głupio fandzoli – głupio gada

gorzołki za kragiel nie wylywoł – nie stronił od wypicia

gzuł jak wściekły dioboł – szybko biegł lub jechał

hań downi – dawno temu

i po ptokach – i po sprawie

idź mi tam z takim mamlasem – daj spokój z taką oferumą

isto kocur porwoł – na pewno kot sobie zabrał (brak winnego)
 jak sie smykały – jak się włóczyły
 je nas moc – jest nas wielu
 jedyn stoł wedle drugigo – stał jeden przy drugim (było ciasno)
 jeszcze go żodyn łozartego nie widzioł – nikt go jeszcze nie widził pijanego
 jeszczech nie trefiła na swojigo – nie trafiłam jeszcze na życiowego mężczyznę
 jo se z niego jeszcze szykownego galana zrobiym – jeszcze z niego elaganckiego kawalera
 zrobię, „wyedukuję” go
 już tam po mnie ani cyrzorz, ani król nie przydzie – nie mam co liczyć na dobra partię
 Jyndrys–Maryna! Co sie też stało? – Rety, co się to stało!
 ka jaki łabzik sie ku tej chałpie splągoł – jaki tylko włóczykij się do tego domu sprowadzał
 karlusa doł sztydyrować – posłał syna pobierać nauki
 katać też tam – ależ gdzie tam
 każdo naszła se robote – każda wyszukała sobie pracę
 kiedy ci już tak pilno – jak ci się tak spieszy
 kiedy gruchła wojna – jak wybuchła wojna
 kiejsi, kierysi, kogosi – kiedyś, ktoś, kogoś
 kiero sie chce wydać, to pierzyny musi mieć nasypane – która dziewczyna chce wyjść za mąż,
 musi mieć jako posag pierzyny
 kosi, kosiu, kosiany, pojady my do mamy, a od mamy do psa, kupi my se owsa – wierszyk
 przy bawieniu dzieci
 kropka, kryska, kropka, kryska, fotografija twojigo pyska – o czymś banalnym wyglądzie,
 zdjęciu, portrecie
 liwa, liwa ku dómowi, bo sie jeś chce pastyrzowi! – zawołanie pasterza na koniec pasienia
 mało co wert je to synczysko – mało co wart ten chłopak
 mie już sie zwyrtło na trzeci krzyżyk – zaczęłam trzecią dziesiątkę lat
 miechym szaśnióny – niespełna rozumu (dosł. uderzony miechem, workiem)
 mieć niewyparzone pyszczysko – nipo hamowanie się wypowiadać
 mieć nogi jak puszczółki – mieć chude nogi (jak puszczółki)
 mieć nogi szpotawe – mieć krzywe nogi
 mierzy dróge, jak je szyroko – tak pijany, że chodzi po całej drodze
 mioł posmolóne święta – miał nieudane święta
 mo kapkę szmyrgła – jest trochę niemądry
 możecie mie warzić, prażyć, jyny nie smarzić – o wszy odzieżowej, która ginie tylko podczas
 prasowania żelazkiem
 musioł mieć dycki swoi na wyrchu – zawsze musiał mieć rację

muszymy sie z tym szkubaniym porząd śpiychać – misimy się bardzo spieszyć z tym darcim pierza (przed weselem?)

myślicie, że ty dziółchy sóm dzisio lepsze? – nie wymaga tłumaczenia
na kurzi kroczek – bardzo blisko

napytała szkubaczki – zamówiła kobiety do darcia pierza

nastrynczała galana – raiła kawalera

nazod do chałpy! – natychmiast wracaj do domu

ni ma co sie dziwać, że chlaszcze – ni ma się co dziwić, że pije

nie byli ś niego radzi – nie byli z niego zadowoleni

nie prawiła nic – nie odzywała się

nie siyj bez kwietni tydziyń, bo jarziny nie uwidzisz, a sóm kwiotek – rada dla gospodyni, aby

nie siać jarzyn przed Wielkanocą

nie wydzierzoł i pognoł ku ni – nie wytrzymał i pobiegł do niej

nogi klejzały jak po mydle – nogi ślizgały się jak po mydle (łatwo)

odfukła nasmolóno – urażona, niegrzecznie odpowiedziała tym samym

odpión se knefel – odpiął sobie guzik

pakuj lónty i bier sie ku swoji chałpie – pakuj swoje rzeczy (ubrania) i się wynoś do swego domu

pakuj szwory i fora ze dwora! – pakuj swoje rzeczy i wynoś się

po całej dziedzinie pójdóm plotki – rozejdą się plotki na całą wieś

prali go, wiewa wlawło – bili go, ile weszło

prawi do stareczki – rzecze do babci

procno wiązoł kóniec z kónicym – ledwie wiązał koniec z końcem (żył bardzo biednie)

Prusoki i Cyzaroki – oba sóm Ślązoki – o Ślązakach po obu stronach Wisły

przestóńcie darmo robić larmo – przestańcie bez powodu robić problem (hałas)

prziciśła sie ku niymu – przytuliła się do niego

prziścigło mu sie – dopadło go

przy szportplacu w Zobrzegu – na stadionie w Zabrzegu

przyszeł naprany – przyszedł pijany

psinco nóńdymi nie grziby – nie znajdziemy dzisiaj żadnych grzybów

rada do roboty – chętna do pracy

roztomańcie jest z tymi ludziskami – z ludźmi różnie bywa

skoczcie kiery po farorza – niech ktoś pobiegnie po księdza

smarkocz snopłaty – smarkacz umorusany

smyko sie po dziedzinie – włóczy się po wsi
strach nogle na nióm piznył – padł na nią strach
sturził do synka, aże gruchło – uderzył (wjechał) w chłopaka, aż huknęło
szykowny z niego synek – przystojny z niego chłopak
tak tymu bydzie – tak to już jest
tam cie nauczóm moresu! – tam cię nauczą porządku, dyscypliny
teskniła do swoi roboty – tęskniła za swoją pracą
to bydymy mieć godki a godki – ale będzie gadania
to była gorsko zapłata – to była gorzka zapłata
to dzisio już nic nie worce – dzisiaj to już nic niewarte
to je moc ważne – to jest bardzo ważne
to jednak galoty mo – jednak ma spodnie, tu: jest mężczyzną
to jego lyczyni je na psinco (psinco wert) – to jego leczenie nic niewarte
torki nejlepsze, jak przidzie mróz – tarnina najlepsza po pierwszym przymrozku
tózech na dzisio napytała szkubaczki – na dzisiaj zamówiłam kobiety do darcia pierza
trzeba hónym wyprawę rychtować – trzeba prędko szykować posag
tyn borok sóm sie moce na tym świecie – ten nieszczęśnik sam się męczy na tym świecie
wieczno utropa – wieczny kłopot
wróc sie nazoć, a gibym! – wracaj, ale szybko
wszystki plotki po dziedzinie zno – zna wszystkie plotki na wsi
wyskoczy mu z fyrnioka – wypadło mu z gęby, niechący wygadał się
wysmoliła sie na niego – „wypięta” się na niego, zignorowała
wyszkroboł sie borok z tej nimocy – wyszedł z tej choroby, wyzdrowiał
wyszpanowoł giczale, nim doktora skludzili – zmarł, zanim sprowadzili lekarza
wziąś na barana – wziąć dziecko na plecy
zaś z ciepłym do farorza leciała – ze świeżymi plotkami pobiegła do księdza
zbulali pajte i fertyk – zburzyli rudere i tyle
zdrzały na żyniaczke – dojrzały do żeniaczki
zima piero chachara – lumpowi (bezdornemu) zimą tyłek marznie
zrobiło sie ćma – ściemniło się
zwyrtala sie piyknie kole blachy – zgrabnie uwijała się przy kuchni
zwyrtnył sie i tela my go widzieli – obrócił się i zniknął, odszedł
zygor idzie po zadku – zegar się spoźnia

– Część C. **Zwroty i frazeologizmy** z Zabrzega, zabrzeskiego Podjazia i Zarzecza

Prezentowane w tej części opracowania **zwroty, powiedzonka, złote myśli, przysłowia, niekonwencjonalne wypowiedzi, rymowanki** zostały zaczerpnięte z publikacji:

Ludwika Kobieli *Żabi kraj i Gorejący skarb*, Edwarda Przemyka *Po zorzycku, po naszymu*, Mariana Wójtowicza *Roztomili ludkowie*, Michała Kajstury i Krzysztofa Puzika *Jak to kiesi na Zorzycku godali* oraz *Pamiętnika Zarzeckiego*, rocznik X, Zbigniewa Wojnara *Utopce i Maryjka*, czasopism i innych materiałów wydanych przez Towarzystwo Miłośników Zarzecza².

Anich sie nie nazdała. – Anim się nie spostrzegła.

Bantuje po chlywku kieby operyjosz. – Skacze w chlewiku jak wariat.

Beskuryjo jedna! – przekleństwo

Boroczku jedyn. – Biedactwo moje.

Było z tym moc kurowodów. – Było z tym wiele kłopotów, zamieszania.

Bier sie do spanio. – Idź już spać.

Bier sie hónym do spanio, bo wczas rano robota czako. – Idź szybko spać, bo wcześniej rano czeka praca.

Brnisz, brnisz, jak prošno w chlywku. – Kwękasz, jak prošna świnia w chlewiku

Byłoby nas gańba. – Byłoby nam wstydz.

Cało izba zamaraszóno. – Cała izba wybrudzona.

Chudy, jak ciga na wiosne. – Chudy, jak koza na wiosnę.

Ciesz sie, jak sagi w pokrziwach. – Ciesz się, jak nagi w pokrziwach.

Cipki sie latoś postarały. – Kury w tym roku się postarały (zniosły dużo jajek).

Coch to mioł godać, a nic nie dać. – Co to miałem powiedzieć, a nic nie dać.

Coch to mioł pedzieć, a nie scyganić? – Co miałem rzec, a nie skłamać?

Cóżeś taki pitómy, czyś popyrwany? – Coś taki nieprzytomny, czyś umysłowo chory?

Cóżeś zaś zmaścił? – Cós to znów zbroił?

Czy ta łąka jest Michałowa, czy moja? – Ktoś korzystał ze zwyczaju, że po św. Michale można paść na cudzym, lecz właścicielka miała inne zdanie.

² Adresy bibliograficzne wymienionych publikacji znajdują się w *Bibliografii*.

Darymny futer. – Szkoda było zachodu, daremna fatyga.

Dej pozór, nie urwej mi zaś knefla, bo mie foterek oryczy. – Uważaj, nie urwij mi znów guzika, bo ojciec mnie skrzyczy.

Dej se pozór, żebyś nie nachytał. – Uważaj, żebyś nie oberwał.

Dobro frelka nika sie nie smyko. – Porządna panna nigdzie się nie włóczy.

Dochtór snadnie postawił mie na giczale. – Doktor rychło postawił mnie na nogi.

Do rzici z takóm robotóm! – Nic warta taka robota!

Dóm ci pusy. – Dam ci buzi.

Dwa tydzie, jak pokapel na pokładzie i dali padze. – Dwa tygodnie, jak zboże skoszone i dalej pada.

Faróna kandego! – Do pioruna!

Fuczy, jak jyz z płómkami. – Sapie, jak jeż z jabłkami.

Fuloki paplate! – Gaduły jedne!

Gospodanka ni mają tego filipa w głowie. [zarzeckie] – Gospodyni nie ma takiego pomysłu w głowie.

Gupi mądrok. – Głupi mądrała.

Jak kiecka zmazano, to oblycz jóm na wrymby. – Jak sukienka poplamiona, to ubierz ją na drugą stronę.

Jedyn Pón Bóg to wiy, kiero ziymia czyjo. – Bóg jeden wie, która ziemia jest czyja (do jakiego państwa należy).

Jo już nic nie godóm, ale po cichu też nie byde. – Nic już nie powiem, ale milczał też nie będę.

Każdo stwora nóndzie swego amatora. – Każda kobieta znajdzie mężczyznę dla siebie przeznaczonego.

Kto długo lygo, tego chlyb odbiygo. – Kto długo śpi, temu chleba może zbraknąć.

Kto wierzy w powiarki, mo strachu trzy miarki. – *równozn.* Strach ma wielkie oczy.

Kuć zielazo, kiere je wrzawe. – Kuć żelazo, póki gorące.

Łón sie ryje, jak gorol do bryje. – Pcha się, jak „góral” do bryji.

Mq pilobq, wybocz. [zarzeckie] – Spiesz mi się, wybacz.

Miała matka s wami utrope. – Miała matka z wami udrękę.

Mo fantq po twoim świętej pamiqci Alojzie. [zarzeckie] – Ma naturę (charakter) po twoim świętej pamięci Alojzie.

Mosz pusy ody mnie! – Masz ode mnie całusa.

Mosz recht, a jo móóm swój. – Masz rację, ale ja mam swoją.

Mrowce aż po mnie łążą. – Aż mam dreszcze z emocji (gęsią skórkę).

Mróz na dziadów. – *równozn.* Bat na złodzieja.

Na kołoczce gymba skocze. – Do kołacza gęba rada.

Nachyto na skóre, jak dioból na odpuście. – Nałapie na skóre, jak diabeł na odpuście.

Naprali rz.. wiela wlezie. – Zalali robaka, upili się na całego.

Nejprzód wytrzij jęzor, potym dziepro nogi. – Ważniejszy czysty język (mowa), anizeli czyste buty.

Nejwęższe pultoki to mulorz, masorz i malyrz. – Najwięksi papracze to murarz, rzeźnik i malarz.

Nie bydź taki szpasowity. – Nie bądź taki żartowniś.

Nie chodzi o te jabka, ale po coś tam wloz. – Nie chodzi o te jabłka ale o to, po coś tam wszedł.

Ni ma cie gańba tak loć do wańtucha? – Nie jest ci wstyd tak dużo pić? (wlewać gorzałę do brzucha).

Ni ma leko... dziecka zeżeróm, a jeszcze wiela nakruszóm! – Nie jest dobrze... nie to, że dzieci zjedzą, ale ile nakruszą!

Nie rób gańby ani ostudy. – Nie rób wstydu i kłopotu.

Nie rób to drap. – Nie rób tego na wariata (na szybko).

Nie rób s nas błozna. – Nie żartuj z nas.

Nie wiadómo, kierego je kiero. / Nie wiadomo, która jest czyja.

Niech Pón Bóg bróni, jak buks szandara góni. – Niech Pan Bóg broni, żeby chuligan policjanta gonił.

Oblycz to na wrymby. – Ubierz to na lewą stronę.

Od myszy do cysorza wszyscy żyjom z gospodarza. – tłumaczenie niewymagane

Ón już taki jest, a takimu jedno. – On już taki jest, a takiemu wszystko obojętne.

Óni jeszcze zrośloki nosili, kie my już szwercowały. – Oni jeszcze nosili śpiochy, jak myśmy już szmuglowały (przemycaly).

Ón se mnie nic nie woży! – On wcale mnie nie szanuje!

Pamiyntej, nie dzicz! – Pamiętaj, nie szalej!

Panie Boże opatruj. – Chroń nas Panie Boże!

Po kim żeś taki porwany? – Do kogo jesteś podobny, żeś taki nerwowy?

Podziubo! i niecho! – Rozgrzeba! robotę i zostawi!.

Pokupili na szaty fajnego sztofu. – Nakupili na ubrania fajnego materia!u.

Po Michale jak Bóg daje, po Jadwidze, ka uwidze. – Po świętym Michale, gdy ustaje
wegetacja, można wszędzie paść, także na cudzym. Po św. Jadwidze tak samo, lecz nikt nie
może tego widzieć.

Po rybie je si!a, ale dopiyo za 7 roków. – Po zjedzeniu ryby jest si!a, ale dopiero za 7 lat.

Pónbóczek was pokorci. [zarzeckie] – Pan Bóg was ukarze.

Przestón brzęczeć, bębnie przejty. [zarzeckie] – Przestań brzęczeć, bębnie jeden.

Prziszel do cha!py z oklepanóm gambą. [zarzeckie] – Wróci! do domu z obita! gębą.

Pyro wóm, szupi wóm pieróńsko! – Ale się boicie!

Pysk się dre, a na nowy nie styko. – Gęba się drze, a nowej nie będzie.

Rozdar dźwiyrze do korzón. [zarzeckie] – Otwar! drzwi na oścież (na zewnątrz).

Rozdar dźwiyrze do mola. – Otwar! drzwi na oścież (do wnętrza).

Spragniónych trzeba pokochać. – tłumaczenie niewymagane

Stworo, być że też kapke inkszo. – Kobieto, bądźże choć trochę inna.

Stworo, być że też kapke cudzo. / Kobieto, bądźże choć trochę cudza.

Szkyrtnął siarką po galotach. – Zapali! zapa!kę o spodnie. (Kiedyś zapa!ki zawiera!y czystą
siarkę, żeby zapalić, wystarczy!o ją o coś potrzeć.)

Świety Micho! swaczyne skicho!. – Po świętym Michale plony są z pól zebrane, w polu się nie
pracuje, to i swaczyny nie ma.

Tak się to korpa!o i fucza!o. – Coś się pcha!o (przedziera!o) i sapa!o.

Tata mnie orczy! – Tato mnie skrzyczy!

To je drugi wiano, jak je baba wyszczekano. – To jest drugie wiano, jak kobieta jest pyskata.

To je przegrzeszóny wypol ze sanko. [zarzeckie] – A to łobuz ten chłopak.

To tak, jak bych dosta! od razu szkiza, monda i pagata. [L. Kobiela] – To tak, jakbym dosta! od
razu asa, króla i damę.

Tobie się ślypia otworzóm, jak mnie zawróm. – Dopiero wtedy zrozumiesz, jak mnie ubędzie.

Tropi mie, co pedzą, zech bachrato. – Martwi mnie, co powiedzą, że jestem w ciąży.

Trzyma!y się go szpasy, jak wancki młynorzowej. – Trzyma!y się go żarty, jak pchty
młynarzowej.

Twój zygor chodzi, jakby go wancki cisty. – Twój zegar chodzi, jakby go wszy pcha!y. (spóźnia
się)

Ty diosecki hóncwocie. – Ty diabelski łobuzie.

Ty mie sam bydziesz kuniyrowo? [L. Kobiela] – Ty mnie będziesz pouczzał?

Ty mosz recht, a świnią drugi. – Masz rację, a drugą ma świnią.

Tyn pieruch zaś charboty nie sebuł, a świeżo pomyte. – Ten pieron znowu butów nie zdjął, a podłoga świeżo umyta.

Tyrtosz a tyrtosz. – Papłasz i papłasz (terkoczesz i terkoczesz).

Tyś darmo je za drogo. – Nawet za darmo jesteś zbyt kosztowna.

Tyś je nie masno, nie słono. – Jesteś nijaka, niekonkretna.

Tyś jest kąsek wypola. – Jesteś kawał łobuza.

Uferma, nie chłop, podziuboł dziołche i niechoł. – Oferma, nie chłop, „rozgrzebał robotę i zostawił”.

Ustóń już ciepać tóm rzycióm! – Przestań się już złościć!

Widzioł to świat, żeby mi taki bajtel pyskowo? – Widział świat, żeby mi taki smarkacz dogadywał?

Witóm, witóm, na wieki witóm. – Witam, witam, na wieki witam. (nieświadomy absurd)

Wiysz jak jest, a nie wiysz, jak bydzie. – tłumaczenie niewymagane

Wiysz przeca, że ci przajym. – Przecież wiesz, że cię kocham.

W moju na jesiyń. – W maju na jesieni (czyli nigdy.)

W sobótki, kto skokoł przez ognisko, mioł na starość zdrowe nogi. – Kto skakał przez sobótkowe ognisko w Zielone Świątki, miał na starość zdrowe nogi.

Wstała przody dupóm. – Zbudziła się nie w humorze.

Wszyjście po jednakich pinióndzach. – Wszyscy jesteście nic warci.

Wydarzył sie, jak ślepiej cipie. [zarzeckie] – Wydarzył się, jak ślepiej kurze ziarnko.

Wydosz sie abo w zimie, abo w lecie. – Wyjdiesz za mąż zimą lub latem (czyli nie wiadomo kiedy.)

Wysrany na gorzołkę. – Chętny do wypicia.

Z ciebie tako robotnica jak ze starki tanecznicza. – Taka z ciebie robotnica, jak ze starej babci tancerka.

Z tatóm my uznali. – Zdecydowaliśmy z ojcem.

Z tobóm godać, to se lepi z baranym porzykać. – Z tobą porozmawiać, to lepiej z baranem pomodlić.

Zawsze błoznujesz. – Zawsze żartujesz.

Zmazani jak babucie. – Brudni jak świnie.

Żeby tam jyny czego nie napochoł. [zarzeckie] – Żeby tam tylko czegoś nie nabroił.

Żonaci siedzóm na rzici w chałpie. – Żonaci siedzą w domu na tyłku.

– **Część D. Frazeologizmy według Lidii Przymuszały** zostały **zaczepnięte** ze *Słownika frazeologizmów i typowych potąceń wyrazowych w gwarach śląskich*³. Wyselekcjonowane z tego źródła zwroty zostały następnie **zweryfikowane przez piszącego te słowa jako występujące w mowie mieszkańców regionu czechowickiego**. Zabrzeg, jako źródło cytowania, wymieniany jest w tej publikacji 144 razy.

A

ani cihi, ani hetta – (zawołania na konia), ani w lewo, ani w prawo, brak zgody

ani do skónanio – nigdy

ani kapki – ani trochę

ani nogą nie gabnył – umarł nagle

aż go pięty śwyrzbią – ma ochotę zatańczyć

B

bić na Anioł Pański – dzwonić w kościele na Anioł Pański

bić na paciyrze – dzwonić w kościele na modlitwę

bioły jak śniyg kole kumina – bioły jak śnieg obok kumina

bioły jak trzecioroczny śniyg za stodołóm

biyda aż kwiczy

biyda go ciśnie

blady, jakby go mora cyckała – blady, jakby mu zmora nocą krew ssała

błozna strugać – błaznować

boczy sie jak bodlawo krowa – dąsa się jak...

bodej by go krowami wozili – [por. ZN *Najpierwszy staw...*] trzeba go publicznie upokorzyć

Boże naspórz! – pozdrowienie przy pracy

Boże pumogej! – pozdrowienie przy pracy

brać na klin – sadzać dziecko na podolek, na kolanach

brać pumału stela – powoli się stąd zabierać, tj. umrzeć

brać za swe – adoptować dziecko

brusić pyskym po kimś – wyzywać kogoś

by to diosi – niech to diabli wezmą

być bankrotym, zbankrocić – zbankrutować

³ L. Przymuszała, *Słownik frazeologizmów...*, passim.

być do porządku – być porządnym człowiekiem
 być na czyim kuście – na cudzym utrzymaniu
 być na smykach – włóczyć się, chodzić na randki
 być na wycugu – być na wymowie
 być po jednych (jednakich) pieniądzach – tyle samo wartać (niewiele wartać)
 być po zadku – być spóźnionym lub niemodnym
 być w zocy – być w poszanowaniu
 być warzony pieczony – mieć u kogoś względy
 być z gróntu, wzión dziółche z gróntu – być bogatą, z dużego gospodarstwa
 bydzie ś niego pociecha – będzie radość z dorastającego dziecka
 byli jednako starzi – byli w tym samym wieku
 był wyjechany – wyjechał
 było mi niepeć – czułem się nieswojo
 było mu dwajścia (dwacet) roków – miał dwadzieścia lat
 było wszystkiego za tela – było wszystkiego bardzo dużo, nadmiar

C

chłop, że za biczyskim by się schował – o kimś bardzo chudym
 chodzić, łązić:

- jak nocznica – na oślep, po omacku
- na chyt – na randkę
- na kle(b)pety – na plotki
- na muzyke – na tańce
- na odrobek – odrabiać coś pracą
- na pański – podkradać z pańskiego pola
- na przeszpiegi – szpiegować, dowiadywać się, węszyć
- na szkubaczki – na darcie pierza
- na wander – powłóczyć się
- na wybyszczki – na wesele, nie będąc zaproszonym
- na zolyty – na randki
- oszurgany, jak ostatni chachar – obszarpany...
- po czornu – ubrany na czarno, w okresie żałoby po śmierci bliskiego
- pod krykóm – o lasce
- po fechcie – na żebry
- po pytaniu – po prośbie
- po sagu – goło, na golasa
- po wysraniu – skąpić
- po zadku – loz po zadku, jak ostatni mamlas – spóźniał się, włókł się
- pod paże z dziółchóm – pod rękę z dziewczyną
- szłapcugym – pieszo
- z kołoczym – w odwiedziny z plackiem przed weselem

chudy jak haźlowe pająki – chudy jak pająk w wychodku
 chudy jak szczypa – chudy jak szczapa
 chybiło mu jednej klepki – o nierozgarniętym
 chycić za kragel – za kołnierz
 ciepać pierónami – rzucać piorunami, kłąć
 cisnąć się jak gorol do bryje – rozpychać się, nie zważając na innych
 czyrwóny jak trusiok – jak indyk
 ćma jak w kuminie – ciemno jak w kominie
 ćma jak w piekle – ciemno, jak w piekle
 ćma jak w rzici – ciemno jak w tyłku

D

dać:

– na wyćwike – zdyscyplinować
 – na zalycki – na wypominki
 – se zależeć – potraktować poważnie
 – wylizek – spoliczkować
 darymny futer – zbędne zaangażowanie
 dej mu cyczy – daj possać pierś
 dejcie pokój – dajcie spokój
 dioból się żyni – gdy silny wiatr
 diosek go wiy – diabeł go wie
 do hróma kandego! – do pioruna!
 do kigo czechmóna! – ki diabeł!
 do mola wszystko poroztwiyrane – wszystko pootwierane na oścież
 do płaczu mu idzie – zbiera się na płacz
 dostać:
 – po galotach – po spodniach, w tyłek
 – chłopa – wyjść za mąż
 – do głowy – zwariować
 – po fyrnioku – po twarzy
 – psinco – nic nie dostać
 – sie nazod – wrócić
 – sie pod krómflek – pod obcas
 dostać, chycić na pukiel – nałapać na garb
 drepsić jak ze sraczkóm – dreptać itd.

F

fanzolić trzi po trzi – pleść głupoty
 frajera strugać – udawać bohatera
 fu(ó)rt naokoło – wciąż dookoła

G

gichnąć sobóm jak długi – upaść jak długi
 gupka strugać – robić z siebie wariata
 gruchnąć se po jednym – wypić po kielichu

H

handryczyć, jak Żyd szkucinami – handlować byle czym, szkuciny – sierść
 hu(ó)czec kómuś za uszami; przestón mi hóczeć – „huczeć”, głośno mówić

I

iść:

– księdza sebylc – spoźnić się na nabożeństwo
 – na pąc – na pielgrzymkę
 – na stróne – iść za potrzebą
 – za czuchym – kierować zapachem

J

jak:

– (jasny) hróm – jak jasny piorun
 – diasi – jak diabli
 – pogan – jak poganin, jak ktoś bez zasad
 jasny pierón! – do jasnego pioruna!

je (jest):

– mi gańba – jest mi wstyd
 – mi zima – jest mi zimno
 – na drugi miano – ma na drugie imię

K

ki diosi? – co u diabła?
 kigo diaska – do diaska jakiego
 klęczkigo – klęcząc, być na klęczkach
 klupnyć w głowe – stuknąć w głowę
 kupić za facke – kupić coś za półdarmo, okazjijnie
 kwaśne jak pónka – jak kwaśne jabłko

L

leżeć jak Lazar – jak Łazarz, na nędznym postaniu
 leżeć znaczki, znaczkigo – na wznak
 loce jak popyrwany, jak potrzyszcząły, jak strzeszczały – biega jak wariat
 loce, jak Żyd po próznym sklepie – biega jak Żyd po pustym sklepie

loce jakby mu kto terpetu do rzici wloł – (terpet – terpentyna) – biega, jakby mu ktoś... wlał do tyłka

loce, jakby sie terpetu nachlastoł – biega, jakby się terpentyny napił

ł

łazić po muzykach – chodzić na tańce

M

masno zapłacić – przepłacić

mieć:

– chyt – mieć powodzenie

– dofajtane, nazgrzybane, dojęte – mieć „nazbierane”, być w trudnej sytuacji ze względu na wiele przewinień

– filipa w głowie – mieć pomysłu

– grady – gorączkę

– gryf, (grafke), mieć knif – posiadać zdolność, umiejętność

– jeszcze bajtla przy cycku – mieć jeszcze małe dziecko przy piersi

– jeszcze na dupie kółka od nocznioka (noczniok – nocnik) – być niedorośliwym do czegoś

– na przedoj – na sprzedaż

– niewymoreszony – niewychowany

– nogi do wiyńca – krzywe

– nogi jak gnoty – jak gnaty, grube

– obujek na karku – brudną szyję

– oko z knefla – komuś brak precyzji

– pika na kogoś – uwziąć się na kogoś

– plugawy pysk – o kimś ordynarnym

– pokore – żalobę

– prowde – mieć rację

– psinco – nie mieć nic

– psinco do godanio – nie mieć nic do gadania

– pysk jak miesiącek – szeroką twarz, nalaną

– recht – mieć rację

– reszpekt – poważanie, o kimś, kogo się należy bać

– staroś – mieć zmartwienie

– strachu pełne galaty – strachu pełne spodnie

– swoji roki – mieć swoje lata, być starszą osobą

– we zwyku – mieć w zwyczaju

– z kim ostude – kłopot, zmartwienie; wziyna se go jyny na ostude

mięki jak gniłka – jak gnijąca gruszka

mosz, dioble, roraty – doigrałeś się, masz teraz zapłatę

mroczyć sie, choćby na trzy dni deszczu – *przen.* robić ponurą minę, dąsać się

na cimpercamper – ładnie coś wykonać, wykończyć lub całkowicie zdemolować
 na prostkę – na przełaj
 nadęty jak trusiok – nadęty jak indyk
 narobić larma, ostudy, rajwachu – hałasu, zamieszania
 ni ma cie to gańba? – nie jest cię wstyd?
 ni ma mu gany – nic mu nie można zarzucić, o kimś przystojnym
 ni mo cuchu – nie ma wężu
 ni mo urody – nie jest ładna, ładny
 nie bylibyście tacy dobrzy... pożyczycie mi tragacza? – czy bylibyście tacy dobrzy...
 nie było ku dostaniu – coś było nieosiągalne
 nie dać se szmyrać pod nosym – nie pozwolić się lekceważyć
 tyn to miał czepion na karku – ten to miał głowę nie od parady

O

od ćmoka do ćmoka – od wczesnego rana do wieczora

P

palcym ani nie gabnył na robote – proźnował, nic nie robił
 po darmu – na darmo
 po gibku – na prędcie
 podle oka – na oko coś zrobić, niedokładnie
 poszeł se kaś w pieróny – poszedł nie wiadomo gdzie
 prać głowóm do futer – walczyć bez szans, beznadziejnie
 przepatnościć wiónek – stracić dziewictwo
 prziszeł ku majątku po snadnu, po leku – dorobił się majątku łatwo, bez wysiłku
 przygnoł se – zarobił pieniądze lub złapał chorobę
 przyzbierować komuś do dupy – dogadzać komuś, zadowalać kogoś, spełniać czyjeś
 zachcianki

R

radach cie widzieć – miło mi cię zobaczyć
 rzicią zamiatać – stroić fochy, okazywać niezadowolenie

S

skoczyć do kudeł – potargać komuś włosy w zdenerwowaniu
 służyć przy wojsku – służyć w wojsku
 strugać frajera – udawać ważniaka
 szło mu do płaczu – zbierało się na płacz
 szyrszy niż dłógszy (delszy) – o osobie niskiej i tęgiej

Ś

świyczka wisi, jeszcze mu świeczka (pod nosym) wisi – o osobie młodej, niedojrzałej

T

tam a nazoć (nazod) – tam i z powrotem

trefić prosto do kałuże – źle wydać się za mąż, *przen.*

trzymać, jak lutersko wiara kole Cieszyna – *przen.* trzymać się mocno swoich poglądów itp.

twardy jak cygón

twardy jak gorol

U

upłakować po kątach – dyskretnie popłakiwać

W

w głowie mi sie ćmi – mam mętlik w głowie

wleźć do każdej rzici – o lizusie, pochlebcy

wrazić nos do każdej dziury – wtrącać się do czegoś, być wścibskim

wrzeszczeć do posranio – krzyczeć głośno, z całych sił

wrzeszczoł (dar się), jak podciep w kukurzicy – jak podrzutek w kukurydzy

wszystkimi maściami mazany, jyny nie tóm, co trzeja – człowiek wielu „zalet” ale nie tych, co należy

wyciepać precz – usunąć, wyrzucić daleko

wycupkać (wyr–znąć, wystrzylać, wytrzaskać po dupie, po galotach, po rzyci, po zadku) – zbić

wyglądać jak dupa w kraglu – być nieodpowiednio ubrany, w sposób nie pasujący do okoliczności

wyglądać jak straszek – być źle ubranym

wyglądo jak utoplano kura – jak zmokła kura

wymelszować komuś pysk – zbić po twarzy

wypłacić kogoś (kómuś) suchym pyskiem – nie zapłacić

wyprościć klepeta (kopyta, nogi) – umrzeć

wysrać się na kogoś – zlekceważyć kogoś

wysrany – skąpy

wziyno go na spóminki – ... na wspomnienia

Z

z (s) Panym Bogym – chrześcijańskie pożegnanie

za Austryji, za starej Polski, za Niymca – za czasów Austrii...

za bajtla, to było jeszcze za bajtla – w czasie, jak było się dzieckiem

zganiać do chałpy – dbać, troszczyć się o dom

zima mie piero – mam dreszcze

zmazany jak świnią – brudny jak...

znać coś na spamięć – coś dobrze pamiętać

zostać siedzieć – powtarzać klasę, repetować

zrobić podle swojigo rozumu – postąpić według własnego rozumu

ż

żyć na wiare – być w związku bez ślubu kościelnego

żyć ze złodziejki – utrzymywać się z kradzieży

– Część E. Inne frazeologizmy

Podane niżej grupy wyrazów zawierają osobliwości i ciekawostki, niektóre dobrane wg kryterium humorystycznego. Pochodzą z obszaru czechowickiego, jednocześnie wiele z nich napotykamy w gwarze ogólnej oraz dialekcie.

– Język dziecięcy:

Dorośli zwracali się do małych dzieci specjalnym, złożonym z pojedynczych słów językiem. Słowa takie najczęściej były swego rodzaju dźwiękonaśladowczymi „sygnalizatorami”. Co ciekawe, były one uniwersalne w całej gwarze, już dwieście lat temu odnotował je L. J. Szersznik w Cieszynie.

ała – boli

ba, baa, bakany – brzydki, brudny

be, bekany – brzydki, brudny

bebe – bebok, straszycło

bu, buch – uderzyć

buby – wszy

cacany, ciaciany – ładny

cicia – krowa

cipci – kura

ciuciu – cukierek, słodycze

dzidzi, dzidzia – dziecko

fe – niedobre

haba, habuś – chleb

halu, halać – głaskać

heczeć – gaworzyć

hopa – podnieść, w górę

husiać – huścić, kolebać, piastować

kakać, kaku – „robić kupkę”

kici – kot

kosi, kosać – klaskać; wierszyk mówiony w czasie bawienia dziecka: *Kosi, kosiu, kosiany, pojedymy do mamy...*

kuki – wszy

kululu – koziołkować

lulać – sikać
 me – owca, koza
 mlimli – mleko
 mu – krowa
 nyny, nynać – spać
 opa – wziąć na ręce
 papać, papu – jeść
 si – gorące, parzy, boli
 siupać – siadać
 skukać – schować
 tany, tanać – tańczyć
 tutać – pić

– Brzmienie popularnych mion:

Alojza – Lojza Lojzka, Antón – Antoni, Barbora – Barbara, Bernata – Bernadeta, Bróna – Bronisław, Ditka – Edyta, Dolfka – Adolfina, Eda, Edek – Edward, Ferda, Ferdek – Ferdynand, Francek, Francik – Franciszek, Francka – Franciszka, Fryda – Fryderyk, Gretka – Małgorzata, Gyna, Gynek – Eugeniusz, Gynia – Eugenia, Hana – Hanna, Hela, Helka – Helena, Hynek – Henryk, Hynia, Hyńka – Henryka, Ignac – Ignacy, Jadwiżka – Jadwiga, Johanka – Janina, Jozef, Józka – Józef, Jozefka – Józefa, Jónek – Jan, Jura – Jerzy, Jyndrys – Andrzej, Kareł – Karol, Kazek – Kazimierz, Lojzek – Alojzy, Lojzka – Alojza, Ludwa – Ludwik, Manek – Emanuel, Maryśka – Maria, Milka – Emilia, Nelka – Aniela, Neszka – Agnieszka, Orszula – Urszula, Otek – Otton, Polda, Poldek – Leopold, Richard – Ryszard, Stazyja, Stazyjka – Anastazja, Sztefan, Sztefek – Stefan, Sztefka – Stefania, Terezja – Teresa, Tilka – Otylia, Trautka – Edeltraudta, Trudka – Gertruda, Werka, Werónka – Weronika, Wiluś – Wilhelm, Zefek, Zeflik – Józef, Zelek – Sylwester i inne.

– Przewiska (przydómki, imiyniska, przezwy) na przykładzie dzielnicy Podjaz w Zabrzegu oraz Zarzecza:

Z powodu występowania powtarzających się **tych samych nazwisk** w powszechnym użyciu pomocnym, a nieraz koniecznym, było stosowanie przydomków, zwanych też przezwiskami, przezwami lub imiyniskami. Często brzmiały dowcipnie:

Kura, Pająk, Wrona, Miś, Zajączek, Kocurek, Raczek, Deska, Młotek, Kilometer, Cebula, Pituś, Zwyrtek, Dupoczyk, Pulka, Gryz, Gzel, Chrześcijón, Mesyjosz, Piłsudski, Czorny, Skórkorz, Cebulok, Kaszok, Masorz, Lepiorz, Pasiorz, Mielok, Tkocz, Kapuśnik, Mieszko, Kubuś, Michałek, Miloczek, Pustelnik, Sipki, Smyczek, Szpyndlik, Suplika, Szuster, Szwed, Gorol.

Bywało, że miejscowi ludzie zwracali się do siebie przydomkami, gdyż nie pamiętali nazwisk.

– Duchowni:

farorz – ks. proboszcz, farorziczek – ks. proboszcz *pieszcz.*, kapelónek – ks. wikary, księżoszek – ksiądz *pieszcz.*, ksiyndzka – żona pastora, mamulka – żona pastora, paterek – ks. wikary, plebanek *rzad.* – ks. wikary, tatulek, pón tatulek – ks. ewangelicki pastor, wielebniczek – ksiądz *pieszcz.*, wielebny – ksiądz

– Przewiska pochodzące z mitologii śląskiej:

Wiele wyrazów gwarowych, zwłaszcza przewisk, przekleństw pochodzi z mitologii śląskiej, słowiańskiej, nawet tam, gdzie czytelnicy i niektórzy autorzy słowników tego się nie spodziewają:

bebok, bożatko, cosik, gisd, kuchyniok, mandora, morus, paskuda, piecuch, pierón, pierónek, podciep, potwora, pyrtek, siaróński, skrzot, upyrdel, upyrtek, stwora itd.

Ich szczegółowe znaczenie i pochodzenie znajdują objaśnienie w słowniku *Stela*, np. **gisd** – 1. maluch, łobuz 2. karłowaty demon [BAP], [ZN]; **gizdula** – łobuzica | <mit. śląsk., por. starop. gid – brud>

– Przewiska ludzi, pejoratywy:

Słów pochlebnych o ludziach funkcjonowało w gwarze oczywiście bardzo wiele: libeżny, luby, miły, piykny, roztomiły, szumny, szworny, urodny, zocny, lecz to słowa „niezbyt grzeczne” wzbudzają największe emocje, a ich ilość i różnorodność jest prawdziwie imponująca! W obecności dzieci nie było przyjęte używać drastycznych przekleństw i klątw.

babrok – brudas, bachrocz – grubas, bajtel – smarkacz, bałamónt – bałamut zwodnik, baraba – chuligan zbój, beskurcja – bestia, biermatkorz – łachudra, błożyn – błazen, borok – nieborak, buks – kochanek drań, bulikant – żartowniś, chachar – łobuz, charczek – zdechłak, chwant – łobuz, ciómpa – niechlujna kobieta, czechmón – diablík, czert – czart, czutora – czarownica, darybok – leń, diosek – diabeł, drzik – łobuz, drzistok – żartowniś, drzistón – żartowniś, ducek – maluch karzeł, farón – pieron, gałgan – nieposłuszny, gisd gizdula – maluch łobuz łobuzica, gróndelok – arogant, hadra – szmata, hepa – wielka dziewczyna, howada – bydłę, hóncwot – drań, hróm – pieron, hrómszczok – pieron, jerón – pieron, kamrat – kolega, karlus – młodzieniec, klep(b)etnica – plotkara, kluk – chłopiec, kurzok – palacz, kyrcek – pokraka skarłate dziecko, lofer – powsinoga, łabzik – włóczęga, macek – niezdara, mamlas – mazgaj oferma, mandora – strojnisia, marcha – ścierwo z mora, margiyrant – symulant, mazok – beksa, miałczek – płaksa, miglanc – cwaniak, migol – podrostek, migón – bystry chłopak, morus – as, motyka – ladacznica, mrauczek – beksa, najduch – znajda bękart, niedowlazły – niesprawny niezbyt bystry, ochlaptus – pijak, opica – małpa, oszkliwiec – brzydal potwór, ożyrok – pijak, pakaża – paskuda, paprok – niechluj, pieczka – wąż dziecko, pierón – pieron, pierzin – pieron, pietrón – pieron, pitómiec – dureń idiota, podciep – podrzutek, poszkróbek – ostatnie dziecko, potwora – szkarada, przeskoczek

– osoba zmienna, puclok – osoba pulchna, pultok – brudas partacz, pyrtek – maluch, pyrtula – osoba mówiąca głupstwa, raubczyk – kłusownik złodziej, rojber – zbój, rufijok – zawadiaka rozrabiaka, rwot – drań, ryszawiec – rudzielec, siksa – panna *pejorat.*, smark – smarkacz, smyk – włóczykij, snoplok – smarkacz, spórok – maruda uparciuch, srajda – dziewczynka *pejorat.*, srajtek – maluch, strzap – łobuz (o dziecku, podlotku), stodiobelnik – od stu diabłów, stwora – kobieta, szaszek – błazen, szklódziok – szkodnik, skut – smarkacz, szmaciorz – szmaciarz, szmyrus – brudas, szpóntok – buntownik uparciuch, trómba – trąba ktoś niezdecydowany, trómpeta – trąba niezgara, uferma – oferma, usrónie – gówniarz, utropek – utrapieniec, wandrus – włóczykij, wichlyrz – handlarz lichwiarz, wraźczka – ktoś wścibski, wypol – rozrabiaka, wyszkrobek – wąż małe dziecko, zawałaty – niezdarzy, zdechlina – zdechłak, zmazaniec – brudas, żgol – smarkacz

– **Przezwiseka** często **łączono ze sobą**, aby „z wielokrotnić ich moc oddziaływania”, np.:

błoźnie strzaskany, czutoro dioblo, dioble stodioseczny, giździe usrany, motyko pierzińsko, najduchu przegrzeszony, pieróński mamlasie, rwocie plugawy, szaszku stomilijóński, utropku usmarkany, wyszkrobku mały, zdechlino plugawo

... i wiele innych kombinacji.

– **Na pijaków:**

był chycóny, miot już kapke wloty, miot pod myckóm, miot słaby dekiel, miot smaka, miot w czubie, miot wypite, mo ciasno: w głowie ‘w bótach’ ‘w trzewikach’, był na fleku, nabąckany, nabómbany, nabzdryngolóny, nachlastany, nacinkany, naciulany, nadrzistany, naloty, nałotany, napity, naprany, narżnięty, natónkany, nawalóny, nażarty, nażgany, nażrany, ochlast, ochlastany, opity, oprany, ożarty, ożralec, ożrany, ożrity, pijany, pijok, pijus, pod gazym, wloty, wypity, zawióny, zawioty i inne

– **Staromodny kawał**

Na koniec żart, kiedyś zabawny, dziś już zapewne „z brodą”:

W Zarzeczcu na odpuszcie okradziona została młoda kobieta. Gdy zauważyła brak pieniędzy, zaczęła krzyczeć i biadolić.

– Co też paniczce się stało?

– Nadyć okradli mnie z piniędzy!

– A mo paniczka jakie podejrzyni?

– Nadyć móm. Jedyn taki wsadzoł mi rękę do biustnika, kaj ich miała schowane.

– I co, nic żeście mu wtynczos nie pedzieli?

– Nadyć niy. Bo żech myślała, że mi to robi w dobrych zamiarach.

Informatorzy i konsultanci

Wszystkim, którzy podzielili się wiedzą i wszelkimi materiałami wykorzystanymi w tej książce, uprzejmie dziękuję. Są to:

Beberok Zdzisław, Białek Erwin, Białek Ludwik, Bieńko Anna, Bierońska Genowefa, Bierońska Zofia, Brachman Robert, Brańka Franciszek, Brzóska Jan, Brzóska Maria z d. Donocik, Chlebek Bronisława, Czaiński Kamil, Donocik Marcela z d. Stokłosa, Duława Urszula, ks. Dyrda Emil, Dziendziel Jadwiga, Dziendziel Józef, Francuz Henryk, Gamrot Alina z d. Uchyła, Gawlas Kazimierz, Gazda Grzegorz, Gola Krystyna, Golowie Jadwiga i Henryk, Grygierczyk Władysław, Hess Małgorzata, Janusz Piotr, Jarczok Zofia, Kajstura Emil, Kajstura Ludwik, Kobiela Andrzej, Kołoczek Ludwik, Kopeć Anna, Kopeć Eugenia, Kraus Zenon, Kuś Jan „Przewoźnik”, Kutryba Emilia z d. Dropczyńska, Mazur Zenon, Orawiec Janina z d. Willmann, Nowrotek Maria, Paszek Ludwik, Paszek Mieczysław, Ratajowie Helena i Jan, Rojczykowie Irena i Ludwik, Smyczek Janina z d. Paszek, Studnicki Grzegorz, Szczyrbowska Elżbieta, Szypuła Zbigniew, Tomaszczyk Ignacy, Tomaszczyk Jacek, Tomaszczyk Janina, Uchyła Helena z d. Polok, Więcek Antoni, Wituś Ludwina, Wizner Danuta, Wizner Rudolf, Wobik Weronika, Wojciech Stanisław senior, Wojnar Zbigniew, Zajac Mirosław, Zawada Bernadeta z d. Szczygieł, Zioberczyk Krystyna, Zolich Krystyna i inni.